

JM Chair Populism and the Future of European Democracy

Zbornik študentski del 2021 /
Compilation of students' research 2021

ZNAČILNOSTI POPULIZMA V EVROPI

Kazalo:

Tomšič, Matevž: <i>Uvodna beseda</i>	1
Žabar, Boštjan: <i>Odnos med demokracijo in populizmom</i>	2
Dakič Prelec, Helena: <i>Značaj evropskega populizma</i>	16
Gromova, Ksenija: <i>Populism in European Union</i>	30
Križ, Suzana: <i>Evropski populistični voditelji</i>	37
Obid, Nik: <i>Brexit – Populizem ali vzvišena osamljenost?</i>	55
Lacmanović, Jelena: <i>Evropski populizem: Poljska, Francija, Italija</i>	67
Todorović, Ilija: <i>Karakteristike populizma u Srbiji</i>	77
Čeliković, Melvin: <i>Karakteristike populizma u Bosni i Hercegovini</i>	85

Matevž Tomšič:

UVODNA BESEDA

Populizem je eden najbolj aktualnih političnih pojavov, s katerimi se soočajo evropske družbe. V zadnjih letih je postal predmet številnih razprav in polemik, tako v splošni kot v akademski javnosti. Kljub pogosti obravnavi pa je to koncept, ki je v smislu jasnosti opredelitve močno izmuzljiv. Razumeti ga je namreč mogoče na več načinov, tj. kot 1.) politično ideologijo, 2.) tip političnega vodenja 3.) politično strategijo in 4.) način političnega komuniciranja. Obstajajo širše in ožje definicije populizma. Prve se opirajo na splošne politične principe, katerih v osrčju je dualistično razumevanje razdeljenosti družbe na 'dobro' ljudstvo na eni strani ter 'pokvarjeno' elito in z njo povezanimi skupinami na drugi. Medtem pa se slednje vežejo predvsem na komunikacijski slog, ki temelji na poenostavljanem in s čustvi nabitem diskurzu.

V dejanskosti lahko govorimo o različnih pojavnih oblikah populizma, ki so rezultat različnih tradicij, tipov političnih ureditev, socio-ekonomskih ustrojev in pozicioniranosti v globalnih odnosih. Razlikujejo pa se tudi posledice posameznih populizmov za delovanje politike in družbe. Tako se je potrebno izogibati poenostavitvah pri obravnavi značilnosti, geneze vzrokov in učinkov tega političnega fenomena. V zvezi z njim se izpostavljajo različne dileme. Je vzrok ali posledica krize zahodnih političnih institucij? Je grožnja demokraciji, izziv zanjo ali celo njena dopolnitev? Je pogojen z lokalnimi specifikami ali globalnimi procesi? Na vse to so v svojim zanimivih razmišljanjih odgovarjali študentje Fakultete za medije in Fakultete za uporabne družbene študije v Novi Gorici v svojih raziskovalnih nalogah.

Boštjan Žabar:

ODNOS MED DEMOKRACIJO IN POPULIZMOM

*»You either die a hero,
or you live long enough to see yourself
become the villain«*

*»Ali umreš kot junak ali pa živiš dovolj dolgo, da vidiš, da si postal zlobnež«
(Harvey Dent v Christopher Nolanovem Batmanu: The Dark Knight. 2008)*

1 Uvodna beseda

Populizem je pojav, ki je vedno bolj prisoten v današnji družbi. Prisoten je tako na političnem, civilnem, ekonomskem, duhovnem, ... področju. Težko bi našli področje, kjer ni osebe ali skupine oseb, ki so bili označeni s tem terminom. Bodisi kot personifikacija fenomena v posameznikovi karizmi ali modus operandi njihovega delovanja. Sam pojav je težko definirati, tako je lahko za nekoga populizem čista demagogija, za drugega najvišji izraz demokratičnega ustroja družbe, za tretjega le sredstvo oblasti. V veliko pomoč pri pisanju te seminarske naloge je predstavljala prisotnost pri »12th Slovenian Social Science Conference« decembra 2020. Namreč predstavljene so bile zelo dobre iztočnice o populizmu. Najboljšo, pa sta ta dan po mojem videnju ponudila Dr. Mateja Rek s vprašanjem nastopajočim: «Kaj je nasprotje populizma?» in hipni odgovor Dr. Matevža Tomšiča: »ne populizem.« Tako vprašanje, kot odgovor dajeta zares dobre razmisleke o vprašanih okrog populizma. (Rek, Tomšič 2020)

Slika 1.1 Multidimenzionalnost populizma

Vir: Diggitt magazine 2020

1.1 Poskusi definicije populizma

Populizem je razumljen in definiran precej drugače v različnih kulturnih okoljih in tudi v različnih zgodovinskih obdobjih. Sami se bomo poslužili nam najbližjih in trenutno najbolj sprejetega razumevanja fenomena.

Klasične populistične gospodarske politike vključujejo protekcionizem, nacionalizem, povečano gradnjo infrastrukture, povečano vojaško porabo, večje proračunske primanjkljaje in pogosto nadzor kapitala. (Dalio 2017, 2)

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je populizem definiran kot (SSKJ):

1. literarno: francoska literarna smer v prvi polovici 20. stoletja, ki zajema snov iz življenja delavskega razreda: predstavniki populizma,
2. politološko: v kapitalističnih deželah gibanje, ki poudarja pomen nižjih, zlasti kmečkih slojev za razvoj družbe, države.

Cas Mudde, priznani nizozemski politolog, ki proučuje politične ekstremizme ga opisuje v minimalističnem pristopu definicije kot ozko usmerjena ideologija, katera meni, da je družba v svojem bistvu ločena v dve homogeni in antagonistični si skupini; "čisti, pošteni ljudje" in "pokvarjena, skorumpirana elita". Politika naj bi bila tako izraz »volonté générale« (splošna volja) ljudi. (Mudde 2004: 543 v Mudde in Kaltwasser 2011, 5).

Tudi politolog Hawkins predlaga zelo podobno definicijo: populizem je po njegovem diskurz, ki poistoveti »dobro« z enotno voljo ljudi in »zlo« z zarotniško elito. (Hawkins 2012 v Rooduijn 2018, 353-354).

Tem definicijam je skupno, da:

1. se osredotočajo na antagonistični odnos med dobrimi ljudmi in zlobno elito,
2. populizem pojmujejo kot skupek idej (Hawkins 2012 v Rooduijn 2018, 353-354).

1.2 Značilnosti populizma

Populizem je zgodovinsko raznolik pojav, znotraj katerega najdemo zelo različne izkušnje, od skrajne desnice do skrajne levice političnega spektra. Kljub temu obstaja nekaj skupnih lastnosti, ki jih povzema Finchelstein (Finchelstein 128-129 v Landi 2020, 10):

1. navezanost na avtoritarno, volilno in proti liberalno demokracijo, ki na praktični ravni zavrača diktaturo,
2. skrajna oblika politične religije,
3. apokaliptična vizija politike, v kateri so volilni uspehi in preobrazbe, ki jih dopuščajo pogojene volilne zmage, predstavljeni kot revolucionarni trenutki v procesu ustanavljanja ali ponovne ustanovitve družbe,
4. politična teologija, ki jo je ustanovil vodja ljudstva z mesijanskimi in karizmatičnimi lastnostmi,
5. identifikacija političnih nasprotnikov s anti-tiljudmi, torej kot sovražniki ljudstva in narodni izdajalci,
6. šibko pojmovanje pravne države in načelo delitve oblasti,
7. radikalni nacionalizem,

8. ideja voditelja kot posebitve ljudi,
9. identifikacija gibanja in voditeljev z ljudmi, ki se obravnavajo kot enotna celota,
10. trditev, da zastopa proti-politiko, to je v praksi premagovanje politike v njenem zdravem razumu,
11. govorjenje v imenu ljudstva in proti vladajočim elitam,
12. predstavljanje sebe kot zagovornika resnične demokracije in nasprotovanje resničnim ali namišljenim oblikam diktature in tiranije (Evropska unija, vzporedna ali globoka država, imperij, svetovljanstvo, globalizacija, vojaški udari itd.),
13. homogeno pojmovanje ljudstva, ki ga obravnavamo kot eno samo entiteto, ki se, ko populizem postane režim, torej poistoveti z volilno večino,
14. globok antagonizem in celo odpor do neodvisnega novinarstva,
15. zaničevanje pluralizma in politične strpnosti,
16. poudarek na popularni kulturi in v mnogih primerih tudi na svetu zabave, ki velja za utelešenje nacionalnih tradicij.

Dr. Matej Avbelj se sklicuje na dr. Jožeta Pučnika, ki je dejal, da je populizem tehnologija kako politika pridobi oblast in jo obdrži. Nekakšen modus operandi politike pri doseganju svojih ciljev. Dodaja Dr. Avbelj: »izkoriščanje prava za legitimacijo oblasti in izkoriščanje prava za doseg svojih ciljev. Kontradiktornost konstitucionalne demokracije: na eni strani svoboda posameznika, na drugi legitimacija prisile v zakonih; ustava, ki nas limitira.« Populistični vodje delujejo na emocijah ljudi. Sami se predstavljajo kot ljudje s super močmi. Kot nekakšni odrešeniki. (Avbelj 2020)

»Populizem je mogoče razumeti na več načinov. Lahko se ga razume kot politično strategijo za mobilizacijo volivcev, kot način političnega komuniciranja ali kot politično ideologijo (ki sicer ni kaj posebej elaborirana in je pogosto znotraj sebe protislovna). Skupna značilnost populistov vseh vrst je izrazit anti-elitizem, saj slikajo etablirane politične elite kot korumpirane, neodgovorne in zatiralne; sami pa se predstavljajo kot zaščitniki »običajnih ljudi« pred temi »protiljudskimi« elitami.« (Tomšič 2020)

2 Izvor populizma

Tisti, ki so v zgodovino prvič vnesli koncept populizma, so bili jakobinci s francosko revolucijo leta 1789. Predstavljali so se kot zagovorniki ljudstva, celotnega naroda, pred majhno skupino bogatih aristokratov in kraljevega dvora Francije. Verjeli so, da so nosilci vsega dobrega in zagovorniki ljudstva kot enotna in kompaktna sila, saj so bile hudobne razvade značilne le za bogate aristokrate in kraljevi dvor. Vrline so torej imeli samo navadni ljudje, ki so si zato zaslužili imeti suverenost in oblast z odvzemom le te od uzurpatorja kralja. (Gandini 2018)

V tej jakobinski predpostavki je postavljen močan moralni element pred tistim političnim, v katerem so na eni strani dobri ljudje, polni vrlin, na drugi strani pa slabi, polni razvad. V tem okolju ne more obstajati oblika pluralizma ali demokracije z različnimi idejami, temveč spopad med ljudmi in kastami, establišmentom ki delegitimizira nasprotno stran. V bistvu si ljudje zaslužijo biti oblast (ne kralj ali elite) predvsem iz poštenosti in moralnih razlogov. (Gandini 2018)

Izraz "populizem" je bil na zahodu zgodovinsko označen kot rusko politično-kulturno gibanje »Narodničestvo«, ki se je razvilo v zadnji četrtini 19. stoletja in trajalo do ruske Oktobrske revolucije in katere privrženci se imenujejo »narodniki«, kar so kasneje na zahodu prevajali kot populisti (narod – populus). Gibanje izhaja iz pozitivističnega debela sociologije in agrarnega socializma P. L. Lavrova in N. Michajlovskega. Delilo se je na različne tokove; od skoraj liberalne do tiste, ki je bila blizu marksizmu. Njen značilen odsev se je izražal v reviji »Russkoe Bogatstvo« (Rusko bogastvo, od 1876 do 1918, je spreminjala imena). Motivirani z globoko vero v ruskega kmeta, v nasprotju s carističnim birokratizmom in nagnjeni k "preskakovanju" faze zahodnega industrializma, so populisti težili k podeželskemu socializmu, ki bi temeljil na ruski »obščini« ali podeželski skupnosti. Populizem je takrat navdihoval "usmerjanje k ljudem" ruskih intelektualcev s konca stoletja, pa tudi delo različnih organizacij bolj revolucionarnega značaja. (Riccio 2006)

3 Razvoj populizma

Tako se je ta ideja iz koca 19. stoletja iz carske Rusije hitro začela širiti tudi v zahodne deželi in zlasti dobila plodna tla najprej v Združenih državah Amerike v začetku dvajsetega stoletja. Izoblikovala se je ljudska stranka (People's Party), ki je postala zelo zakoreninjena zlasti na podeželju in obrobni območjih. V primerjavi z velikimi gospodarsko - kulturnimi procesi, ki so zaznamovali urbana območja je ta stranka predlagala korenite socialne in gospodarske reforme s podporo širokega sodelovanja prebivalstva. Njena razpustitev je sovpadala s procesom asimilacije nekaterih frakcij v Demokratični stranki (niso redki primeri, da populistična gibanja vsaj delno konvergirajo v ljudsko udeležbo v oblikah institucionalnih inovacij), pa tudi s procesom kriminalizacije gibanja, ki se je začelo obravnavati kot nevarno in proti institucionalno. (Cornelli 2019, 8-9)

Slika 3.1 Vinjeta iz leta 1900

Vir: Mary Evans (Library of Congress) v Judis 2016

V obdobju med obema vojnama (tj. med 20. in 30. letom 20. stoletja) je večino večjih držav ponesel populizem, ki je svetovno zgodovino pognal bolj kot katera koli druga sila. Čustva navadnega človeka so na oblast postavila populistične voditelje v vseh večjih državah, razen v ZDA in Veliki Britaniji (čeprav bi Franklina D. Roosevelta lahko obravnavali kot kvazi - populista). Motnje in konflikti med delovanjem politične levice in desnice (npr. stavke, ki so ustavile proizvodnjo, politike namenjene spodkopavanju opozicije in verodostojnosti tiska itd.), so spodbudile demokracije v Italiji, Nemčiji, Španiji in na Japonskem, da so se odločile za diktaturo. Kolektivno vključujoče odločitve so se dojemale kot strpnost do odklonilnih vedenj, ki spodkopavajo red in tako so avtokratski voditelji dobili diktatorska pooblastila za vzpostavitev nadzora. V nekaterih primerih (na primer v Španiji) je spor med konfliktnimi ideologijami vodil do državljanske vojne. Tudi v ZDA in Veliki Britaniji so se ugledni populistični voditelji pojavili kot nacionalne osebnosti (Oswald Mosley, oče Charles Coughlin, Huey Long), ampak tukaj niso prevzeli nadzora nad glavnimi strankami. (Dalio 2017, 2-3)

Tako se od srede dvajsetega stoletja beseda populizem uporablja s postopoma bolj omalovažujočimi toni in se pri opisovanju latinskoameriških političnih dogodkov in pri določanju vrste politike, ki jo je od leta 1946 do 1955 v Argentini vodil Juan Domingo Peron, vedno bolj izenačuje s konceptom demagogije. (Cornelli 2019, 8-9)

3.1 Populizem in demagogija

Tako se zaradi zgodovinskih dogodkov v uzurpaciji moči posameznikove karizme pri določanju »volje ljudstva« pripisuje terminu populizma tesno povezanost s terminom demagogije.

»Demagogija: dajanje lažnih obljub, trditev za pridobivanje zaupanja ljudi in s tem politične moči: boriti se proti demagogiji; fašistična, nacionalistična, strankarska demagogija / zlagana demagogija diktature.« (SSKJ)

Pri spremljanju zgodnjega razvoja populističnih režimov je najpomembneje opazovati, kako se obvladuje konflikt; ali lahko nasprotni sile sobivajo, da bi skupaj napredovale, ali pa vedno bolj težijo v vojno, da bi se med seboj blokirale, prizadele in povzročile zastoje v napredku druge. (Dalio 2017, 2)

3.2 Vzponi in padci

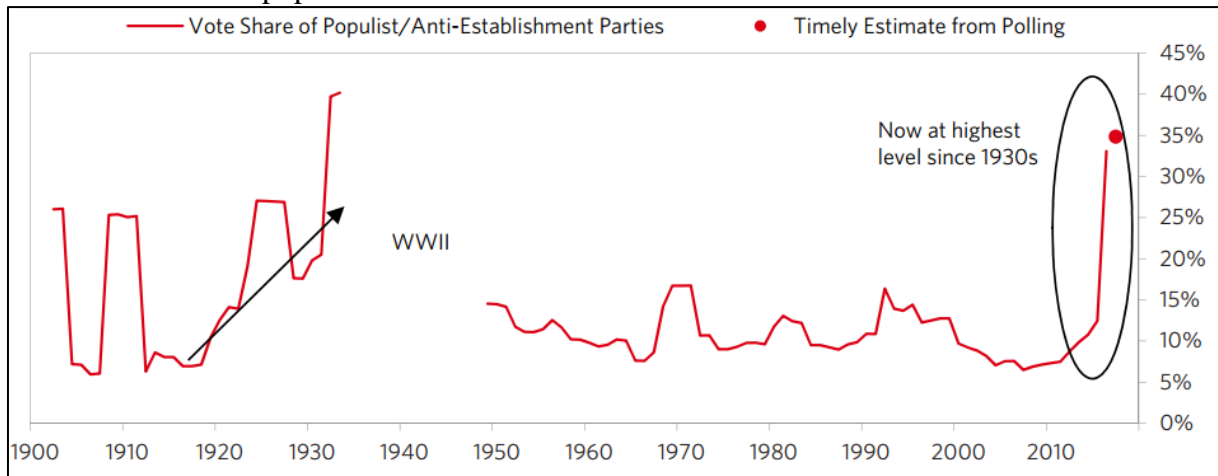
Populizem ni dobro razumljen, saj je bil v zadnjih nekaj desetletjih v državah v razvoju (npr. Chávezova Venezuela, Dutertejevi Filipini itd.) redek in v razvitih državah skorajda neobstoječ. To je eden tistih pojavov, ki se v veliki meri pojavi približno enkrat v življenju, kot na primer pandemije ali vojne. Nazadnje je obstajal kot glavna politična sila v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko je večina držav izbrala populistične vodje. V zadnjih letih se je spet pojavil kot glavna politična sila. (Dalio 2017, 1)

Da bi lažje razumeli, kako se današnja stopnja podpore populizmu primerja s podporo populizmu v preteklosti, je Dalio izdelal indeks deleža glasov za vse večje razvite države, ki so jih na nacionalnih volitvah prejele populistične ali »anti-established« stranke ali kandidati (zajema ZDA, Veliko Britanijo, Japonsko, Nemčijo, Francijo, Italijo in Španijo) vse do leta 1900, pri čemer se države tehtajo glede na njihov delež prebivalstva. Namen je bil prepoznati

stranke ali kandidate, ki so za svoj ključni politični cilj postavili napad na politični ali korporacijski »establishment«. Toda splošni trendi so jasni. Populizem je v zadnjih letih narasel in je trenutno na najvišji ravni od poznih tridesetih let (Slika 3.2), čeprav je danes ideologija populistov v primerjavi s tridesetimi leti precej manj ekstremna. (Dalio 2017, 1)

Slika 3.2 Indeks populizma v razvitem svetu

Vir: Dalio 2017, 1

Zadnja točka vključuje primere, kot so Trump, UKIP v Veliki Britaniji, AfD v Nemčiji, National Front v Franciji, Podemos v Španiji in Gibanje petih zvezd v Italiji. Ne vključujejo pa večjih populistov v vzponu, kot sta Erdogan v Turčiji ali Duterte na Filipinih. (Cornelli 2019, 8-9)

3.3 Populisti, ki so pustili pečat v Evropi

Omenili bomo bolj populiste preteklosti kot tiste, ki so zdaj na položaju, saj se zgodbe tistih, ki so na oblasti ali morda prihajajo na oblast komaj pišejo. O njihovi zgodbi bomo lahko celovito pisali, ko bo njihovo delo v družbenem okolju za vedno zaključeno.

Slika 3.3 Populizem pred 2. svetovno vojno – »Govor Lenina pred Rdečo armado«

Vir: Isaac Brodsky (1884-1939) v Soviet Art - USSR Culture

3.3.1 Benito Mussolini

Medtem ko je Mussolini sprva iskal oblast skozi demokratični proces, se njegova stranka na prvih volitvah ni dobro odrezala. Njegova pot do moči je bila odvisna od političnega nasilja. Ustanovil je paravojaško silo, ki je nasilno zatrla socialistična gibanja, odpravila delovne stavke in prevzela nadzor nad velikimi deli Italije, zlasti bolj industrializiranega severa. Leta 1922 so njegovi privrženci, kot odgovor na načrte za splošno stavko organizirali tako imenovani »Pohod na Rim«. Njegova milica je zasedla strateška območja države in 30.000 ljudi je korakalo po prestolnici. Kralj je v strahu pred državljansko vojno prosil Mussolinija, da sestavi vlado. Benito Mussolini je tako prišel leta 1922 na oblast, ki jo ni pridobil z glasovanjem, ampak s silo. A izkoristil je okolje, podobno tistemu, ki so ga doživljali drugi populistični družbeni spopadi, šibko gospodarstvo in neučinkoviti voditelji. Pri mnogih, pa je navdihnil tudi še bolj ekstremno politiko.

Pred njegovim prihodom na oblast so slabe gospodarske razmere vodile do obsežnih stavk, zasegov tovarn in socialnih nemirov. Italijansko demokratično izvoljeni voditelji teh težav niso mogli rešiti, saj je politika postala razdrobljena in nestabilna. Mussolini je obljubil, da bo kaos in neučinkovitost spremenil v red in učinkovitost; "vlaki ne bodo več imeli zamud". In s temi obljubami je Mussolini lahko mobiliziral širok nabor nezadovoljnih Italijanov in spodbudil italijansko »demokracijo«, da je prevzela nadzor. Seveda se je od dogodka, ko je leta 1922 postal premier, do streljanja in obešenja leta 1945 zgodilo marsikaj. (Dalio 2017, 13)

Citati Mussolinija, povezani s populizmom (Dalio 2017, 15):

- "To je tisto, kar zdaj predlagamo zakladnici: bodisi lastniki nepremičnin razlastijo sebe, bodisi pokličemo množice vojnih veteranov, da se podajo proti tem oviram in jih odstranijo." (1919)
- "Izjavljam, da bodo odslej kapital in delo imeli enake pravice in dolžnosti kot bratje v fašistični družini." (1937)
- »Če sem do sedaj skušal izkoristiti kapitalistično silo, je bilo to zato, ker je bila že aktivna; ko pa se pojavi prvi odpor, jo bo brez obotavljanja zamenjala nova, povsem drugačna in vrednejša sila." (1937)
- »V boj gremo proti plutokratski in reakcionarni demokraciji zahoda ... Ta velikanski boj ni nič drugega kot faza logičnega razvoja naše revolucije; to je boj ljudi, ki so revni, a bogati z delavci, proti izkoriščevalcem, ki se divje držijo monopola nad vsem bogastvom in vsem zlatom na zemlji." (1940)
- »Borimo se za uvedbo višje socialne pravičnosti. Ostali se borijo za ohranitev privilegijev kaste in razreda. Smo proleterski narodi, ki vstajajo proti plutokratom." (1945)

3.3.2 Adolf Hitler

Hitler je bil nezadovoljen vojak iz prve svetovne vojne. Navdihnila ga je Mussolinijeva paravojaška zrušitev italijanske vlade marca 1922 v Rimu. Napisal je pismo Mussoliniju, v katerem je izrazil občudovanje nad novim diktatorjem. Tudi neuspešni pivski puč iz leta 1923 je utemeljil na Mussolinijevem vzgledu. Hitler je Mussolinija pohvalil v svoji avtobiografiji iz leta 1925 in zapisal: »Najgloblje sem občudoval velikega človeka južno od Alp, ki poln goreče ljubezni do svojega ljudstva ni sklenil paktov s sovražniki Italije, temveč si je prizadeval za njihovo uničenje na vse načine in z vsemi sredstvi. Kar bo Mussolinija uvrstilo med velikane te

zemlje, je njegova odločnost, da Italije ne bo delil z marksisti, ampak bo uničil internacionalizem in pred njim rešil domovino." (Dalio 2017, 19)

S slabim gospodarstvom in neuspešno vlado je Hitlerjevo sporočilo, o oživitvi gospodarstva, protikomunizmu, antisemitizmu in retoriki o škodljivi Versajski pogodbi zelo odmevalo med nemškimi državljani. Na naslednjih predsedniških in poznejših volitvah v Reichstag Hitler še ni dobil zadostne večine za sestavo vlade. Anekdote iz tistega časa kažejo, da so nacisti imeli podporo v delavcih nižjega do srednjega razreda, ki jih je mobiliziral strah pred spremembo njihovega načina življenja, ki so ga napadali socializem, sindikati, urbane elite in vsi tisti, ki niso delile njihovih vrednot. Brez učinkovite vlade so se gospodarske razmere še poslabšale in Nemčija je zašla v kaos. Ulično nasilje med paravojaškimi krili komunistične in nacistične stranke se je okrepilo in vlada ni mogla vzpostaviti reda. V upanju, da bo prekinil to razdiranje je von Hindenburg novembra 1932, v mesecih po predhodnih volitvah, razpisal nove volitve. Hitler na splošno ni bil obravnavan kot grožnja in tako je bil povabljen v vlado. Hitler ni prevzel popolnega nadzora. Mesec dni po Hitlerjevem kanclerstvu je Reichstag zažgal domnevno mladi holandski komunist.. Nekaj dni kasneje so na predhodno predvidenih volitvah v Reichstag nacisti povečali svoj delež glasov na 45%. Tako tudi ob močnem zastraševanju drugih strank in nedavnem požaru nacisti na volitvah niso zmagali. Vse skupaj je trajalo dva meseca, ko je bil Hitler imenovan za kanclerja do popolnega avtoritarnega nadzora. Po pridobitvi politične oblasti leta 1933 je nacistična stranka hitro utrdila svoj nadzor nad mediji in prepovedala vse druge politične stranke. (Dalio 2017, 19-20)

Hitlerjevi citati, povezani s populizmom (Dalio 2017, 22)

- "Priznam samo eno plemstvo: delovno silo." (1936)
- »Pomembno je, da se jasno poudari temeljna ideja ekonomskega programa moje stranke; ideja avtoritete. Hočem avtoriteto; Želim, da vsakdo premoženje, ki si ga je pridobil, obdrži zase v skladu z načelom: "korist za skupnost je pred koristjo za posameznika." Toda država bi morala obdržati nadzor in vsak lastnik nepremičnine, bi se moral šteti za imenovanega s strani države." (1931)
- »Kadarkoli se zavzemam za nemškega kmeta, je to zaradi ljudstva. Nimam niti posestva prednikov niti graščine.« (1936)
- "Glavna deska nacionalsocialističnega programa je odprava liberalističnega koncepta posameznika in marksističnega koncepta človeštva ter nadomeščanje ljudske skupnosti, ki je zakoreninjena v tleh in povezana v vezi skupne krvi." (1937)
- "In številni ljudje, katerih družine pripadajo kmečkemu in delavskemu razredu, zdaj zasedajo pomembna mesta v tej nacionalsocialistični državi." (1937)

3.3.3 Vladimír Iljič Uljánov – Lénin in Josip Visarionovič Džugašvili – Stalin

V kratkotrajnem in šibkem demokratičnem obdobju Rusije sta Vladimir Lenin in boljševiška stranka lahko prevzela oblast. Nova začasna liberalna vlada, ki so jo sestavljali člani predhodne zakonodajne skupščine, je bila komaj učinkovitejša od prejšnjega carističnega režima. Začasna vlada je postala neprijetna, ko je neuspešno nadaljevala rusko sodelovanje v 1. svetovni vojni. Ker politične stranke niso več prepovedane, se je Lenin odločil, da se vrne iz izgnanstva v nevtralni Švici. Lenin je pomagal voditi boljševiško stranko do pomembnosti, v oktobrski revoluciji leta 1917 pa je vodil revolucijo proti novi ruski republiki in prevzel oblast. V upanju, da bodo revoluciji dali demokratično legitimnost, so boljševiki izvedli vnaprej načrtovane volitve novembra, katere so izgubili v primerjavi s stranko Socialistični revolucionarji, ki so jo močno podpirali revni sloji. Toda Lenin je izkoristil šibke ruske demokratične institucije, brez

pravne države in neenotnost med socialističnimi revolucionarji, da je razveljavil volitve in ohranil nadzor. (Dalio 2017, 42)

Sovjetski komunizem je bil eden najbolj ambicioznih poskusov socialnega inženiringa, znanega zgodovini. Ko je oktobra 1917 prišel na oblast, je boljševiška stranka pod vodstvom Vladimirja Iliča Lenina poskušala spremeniti vse vidike ruske politike in družbe. Oboroženi z ideologijo marksizma, so začeli z velikim komunističnim eksperimentom, da bi zgradili družbo na bistveno drugačnih načelih od tistih, ki jih je človeštvo doslej poznalo. Ideologija je razglasila ukinitve zasebnega lastništva in zasebnih produkcijskih sredstev. Zavračala je rusko imperialno dediščino z dodelitvijo avtonomije mnogim narodom, ki sestavljajo ljudstvo. Zavračala je tudi tradicijo, ki so jo gojile zahodne države. Uvedla je neposredno moč delavskih mas in širjenje revolucije na vse konce zemlje. V praksi so seveda te ideale ublažile ostre realnosti poskušanja izgradnje socializma v sorazmerno zaostali in izolirani družbi. Komunizem je bil v Rusiji socialni eksperiment v najglobljem pomenu, saj je nepreverjena načela družbene organizacije uporabila ena skupina nad preostalim delom skupnosti. Dvainsedemdeset let je Sovjetska zveza poskušala ustvariti alternativni družbeni red tistemu, ki je prevladoval na Zahodu. V tem primeru je bila ustanovljena neusklajena družba, ki je zavračala politično svobodo, podjetnost in svobodno razmišljanje. (Sakwa 1993)

V veliki meri se je lahko sovjetski režim obdržal na oblasti z graditvijo kulta osebnosti najprej v osebi Vladimirja Iljiča Uljanova – Lenina in njegovega naslednika Josipa Visarijonoviča Džugašvilija – Stalina.

3.3.4 Josip Broz Tito

Zagotovo pri svoji poti na oblast Tito ni bil populist. V zelo dobri meri pa je zagotovo izkoriščal moč propagande, ki ga je risala kot človeka ljudstva. Slika je bila daleč od resnice. V državi, kjer smo bili vsi enaki je edino on lahko izstopal. Vozil se je z mercedesi, imel zavidanja vredno ladjo, svoj otok, na mero sešito obleko, kadil kubanke, ...

Bolj kot fenomen Tito do leta 1980 (ko je preminil) nas lahko čudi fenomen Tito post-mortem. 40 let po njegovi smrti je bolj kot kdaj prej orisan, kot dejanski in edini človek ljudstva, kateri če bi se lahko jutri čudežno prikazal, bi zagotovo zmagal na volitvah in nas popeljal v rajsko prihodnost. Fenomen populizma, katerega ne ustvarja sam, temveč neka struja, ki v pomanjkanju lastnega karizmatičnega vodje še kako potrebuje človeka ljudstva.

4 Volja ljudstva

Občutek, ki izhaja iz analize zgodovinskih izkušenj je, da je beseda populizem postala oznaka, s katero se negativno opredeljuje vpletenost prebivalstva v proti sistemske politične projekte. (Cornelli 2019, 8-9)

Danes dobro vemo, kako so v resnici razvade in vrline povsod, tako v ljudeh kot v "kasti", ne moremo metati vse v en koš. V resnici obstajajo tako v ljudeh kot v posameznih elitah vrline ali razvade. Ne samo to, pogosto so v isti osebi tako razvade kot vrline. (Gandini 2018)

Smiljana Gartner, profesorica filozofije na mariborski filozofski fakulteti trdi, da imamo v današnjih časih vse manj pravih avtoritet in vse več ljudi z močjo in aroganco. *"Voditelj je lahko med ali nad ljudmi. Politik, ki nima avtoritete, pa lahko ohranja svojo moč le na dva načina - z nasiljem in/ali s populizmom."*« (Božič 2016)

Ivan Štuhec, teolog, pravi da v Sloveniji mesta avtoritet zasedajo ljudje, ki tja ne sodijo. S tem rušijo formalne avtoritete, ki se vežejo na funkcije. Tako pravi: *"Ideja novih obrazov je čista neumnost. S tem smo razrušili cel parlamentarni sistem. Politika ni od danes na jutri, ni fast food. Potrebuje svojo kontinuiteto, ima svojo zgodovino. Nimamo državotvorne tradicije in državotvornih institucij ne jemljemo dovolj resno. V cerkveni hierarhiji tega problema ne vidim. Položaj je ravno obraten – če pogledamo papeže, morda še nikoli nismo imeli tako močnih in pomembnih avtoritet kot sedaj."* Zaskrbljen je, da mladi ne poznajo ljudi, ki jih ima za nesporne avtoritete slovenske zgodovine: Janez Evangelist Krek, Jože Pučnik, Ivan Oman. Dodaja: *"Ena od avtoritet je gotovo tudi France Bučar, seveda pa so nekatere njegove poteze vprašljive."* Zgodovino pripisuje ključen pomen: *"Naš problem ni, kdo so avtoritete danes, ampak na katerih gradimo."* Ker ni jasnih in pravih norm, po katerih se imenuje avtoritete zadnjih desetletij, se tako povzroča zmeda pri iskanju in razumevanju avtoritet tudi danes še dodaja. (Božič 2016)

»Oznaka »populizem« pa se neredko v javnem diskurzu uporablja z namenom politične diskreditacije. Pogosto tradicionalna politika in dominantni mediji prikazujejo t. i. populiste kot krivce za glavne težave sodobnih družb. Res je, da populizem temelji na izrazito poenostavljenem prikazovanju stanja, zato ne ponuja ustreznih rešitev ključnih družbenih problemov. Vendar pa zanje ne nosi odgovornosti. Večina populističnih strank in gibanj namreč ne sodeluje pri izvajanju oblasti. Populizem je mogoče razumeti kot simptom krize vodenja etabrirane politike, ki se je slabo odrezala tako ob finančni krizi leta 2008 kot ob migrantski krizi leta 2015. Posledica tega je bil upad zaupanja državljanov vanje. Populisti so tu samo našli svojo politično »nišo«. (Tomšič 2020)

4.1 Demokracija in populizem

Populizem in demokracija sta pojma, ki se nanašata drug na drugega: bodisi za etimologijo, ki se nanaša na osrednjo vlogo pojma demos, bodisi zaradi razširjene težnje, da vzpon populističnih gibanj v Evropi in v svetu obravnavamo kot odgovor na elitistično in tehnokratsko revolucijo, ki prizadene velik del demokratičnih režimov. (Paze 2017, 111-112)

4.1.1 Ni populizma brez demokracije

To tezo sta med drugim podprla Yves Meny in Yves Surel, avtorja zvezka, ki je na to temo postal klasična literatura. To besedilo se začne z argumentom, da se "populizem lahko rodi šele s prihodom ljudi na politično sceno". Lahko nastane in se razvije šele tam, kjer se je na obzorju pojavil demokratični ideal vladanja ljudstva. Loris Zanatta se ne izraža drugače, ko trdi, da bi bilo nepredstavljivo govoriti o populizmu zunaj idealnega demokratičnega konteksta, v katerem je ugotovljeno, da vir moči prebiva v ljudeh. To ne pomeni, da populistični pojavi ne morejo in niso obstajali v ne demokratičnih državah ali v popolnoma demokratičnih državah, v katerih gre neka difuzija ideala "vladanja ljudstva" skupaj z zanikanjem temeljev demokracije. (Meny e Surel 2004 v Paze 2017, 112-113)

Populizem lahko po tej razlagi razumemo kot nekakšno senco, ki jo demokracija vedno vrže za seboj. Od demokracije populizem sprejema leksikon, slogane in mite. Temelji na lastnem načelu legitimnosti, ljudski suverenosti, ki jo pripelje do skrajnosti in jo razlaga v fundamentalističnem ključu. Meny in Surel o populizmu govorita kot o bolezni, ki je posledica presežka in ne pomanjkanja demokracije. »*Rule of people vs rule of law*«. Ko ljudje trdijo, da imajo suverenost tudi v pravicah in svoboščinah, ki predstavljajo pogoje in predpogoje demokracije, se populizem spremeni v resno grožnjo za same demokratične institucije. (Meny e Surel 2004 v Paze 2017, 112-113)

Ker bi populizem lahko le pripeljal do skrajnosti temeljni sestavni del demokracije, nas po Menyju in Surelu ne bi smel preveč skrbeti. Razlagati ga je treba kot simptom, da se je občutljivo ravnovesje med demokracijo in liberalizmom ali med demokracijo in konstitucionalizmom pretirano premaknilo v prid slednje. Populizem nas pogosto, v pretiranih ali celo neprijetnih oblikah, opozarja, da najbolj dodelane konstrukcije vlade ne morejo prezreti volje ljudi v korist elite, laikov v korist strokovnjakov, ipd. S tem se avtorja, začeni s tezo, da brez demokracije ni populizma, na koncu tudi držita teze, da demokracije ni (brez določene doze) populizma. Populizem, ravno zato, ker postavlja ljudi v središče diskurza, je in bo vedno stalna sestavina demokratičnih sistemov. (Meny e Surel 2004 v Paze 2017, 112-113)

4.1.2 Ni demokracije brez populizma

Kot paradigmatičen prikaz druge teze bomo uporabili besedilo misleca: Maura Caliseja (Voditeljeva demokracija). Calise izhaja iz razmišljanja, da v ZDA, najstarejši demokratični republiki na svetu, populizma nikoli niso razumeli kot institucionalno grožnjo, temveč kot obvezno izbiro v vsakodnevni komunikaciji med najemnikom Bele hiše in ljudmi. Na podoben način bi ga morali obravnavati tudi kot neizogibnega in navsezadnje zaželenega spremljevalca na poti k demokraciji. Ali vsaj edine oblike demokracije, ki je danes realno možna in dejansko obstaja: demokracija "vodje - leaderja"; sistem, ki temelji na osrednjem položaju voditelja, ki ga ljudje izberejo neposredno ali posredno in ima primat izvršne oblasti nad zakonodajno. Kar v bistvu sledi modelu elitistične demokracije. (Calise 2010 in 2016 v Paze 2017, 113)

Demokracija vodenja zahteva dobro dozo populizma, da deluje. Med vodjo vlade in volivci je treba vzpostaviti neposreden komunikacijski kanal, ki zaobide posredovanja, značilna za predstavniško demokracijo. Zato bi lahko sklepali, da populizma po Caliseju ne smemo razumeti kot nekaj kar je treba izkoreniniti. Ni simptom nekega bolezenskega stanja ampak ravno nasprotno, sam opravlja funkcijo uravnoteženja in zagotavlja kompenzacijo (vsaj na simbolni ravni) za učinkovito (in neizogibno) koncentracijo moči v rokah nekaterih. (Calise 2010 in 2016 v Paze 2017, 114)

Absolutni protagonist prehoda v demokracijo »vodje – leaderja« v Italiji je po Caliseju Matteo Renzi, prvi vodja iz leve tradicije, ki je neustrašno prekinil tabu personalizacije in ustvaril pristen "vladni populizem". Berlusconi, več uporab populističnih tehnik, da bi osvojil oblast, bi še naprej bil omejen v vlogi vodje stranke ali vodje gibanja ali kot premier, z opiranjem samo na ideološki repertoar antikomunizma. Z učinkom globoke in trajne delitve države. Z Renzijem pa bi bila personalizacija prvič v Italiji zasidrana v figuro šefa vlade, ki nagovarja nediferencirano javnost z odkrito populističnim in odločitvenim odnosom. Calise se izogiba spraševanju o globini jarka, ki ga je Renzi sam izkopal med "ljudmi levece". Njegov obseg, objavljen januarja 2016, ni mogel upoštevati polarizacije, ki je nastala med dolgo volilno kampanjo za referendum o ustavni reformi decembra istega leta, in njenih težkih posledic.

Ravno ta kampanja, ki jo je Renzi postavil kot plebiscit o sebi in svoji vladi priča o lastni interpretaciji njegove politike v populističnem ključu. (Calise 2010 in 2016 v Paze 2017, 114) Na tej točki bi moralo biti jasno, da so ne samo populizem, temveč tudi demokracija besede, pojmi tako polisemični, tako dotrajani pri uporabi, da jih je težko uporabiti, ne da bi prišli do cele vrste pojasnil. Nujno je potrebno delo "konceptualnega čiščenja", ki bo redefiniralo minimalni pomen teh besed, brez česar nobeno razmišljanje o povezavi populizem in demokracija ne bi bilo uspešno. (Paze 2017, 115)

4.2 Vodja ali ljudstvo?

Vsak populistični režim se razvije na podlagi volje množic in kot taki je tudi njegov obstoj odvisen od npravne nestalnosti množice. Zelo hitro tone v pozabo, ko se usmeritve množic spremenijo, ko mu niso več naklonjene. Kot taki je potem logično, da se vsak taki režim še predobro zaveda svoje minljivosti. V bistvu je samo vprašanje časa, kdaj bo implodiral in se sesul. Zaveda se, da mu je največja grožnja obstoja ravno grožnja iz vrst množic, njih mobilizacija ali brž kot ne, že njihova ne podpora. Notranji sovražnik. Tako se režimi skušajo organizirati na vseh področjih delovanja družbe; družina, vzgoja, ekonomija, varnost, vera, propaganda, indentifikacija zunanjega sovražnika,...

5 Kdo bo zmagal?

Jezus Kristus je na cvetno nedeljo stopal v Jeruzalem. Ljudstvo ga je sprejelo s cvetjem in palminimi vejami, to isto ljudstvo ga je teden kasneje obsodilo na smrt s križanjem.

Ali je populizem dober ali slab je po našem skromnem mnenju odvisno le od tega s kakšnimi nameni nastane. Zakaj hoče priti na oblast ali zakaj se drži na oblasti? Če nameni izhajajo iz tega, da delamo dobro in je to naše poslanstvo (ne glede na voljo množic), kjer je »populist« tisti, ki narekuje trende in usmerja ljudstvo (seveda v visokih etičnih standardih), bo tak populistični pristop tudi dal svoje dobre sadove. Ko pa populizem postane le in zgolj orodje kako priti in ostati na oblasti, bo v takem primeru uzurpator zavajal ljudstvo ali mogoče še slabše: hotel bo slediti večinskemu ustroju in v tem sledenju zapadel v zlobno naravo indiferentnosti množice. Poncij Pilat bi lahko Jezusa rešil križa a izbral je raje vsečnost ljudstva. Svojo etično držo je zamenjal za javno mnenje.

Tako tudi danes lahko izbiramo med vsečnostjo in tistim kar je prav. Prav in dobro za vse in ne samo za nekatere. Želimo si, da smo se iz zgodovine kaj naučili in da populizem ne bo le orodje novih »liderjev« pri zagotavljanju privilegijev nekaterih, pa če tudi so večina. V teh posebnih časih in tej politični borbi pa naj nas opominjajo besede Gramscija iz tridesetih let prejšnjega stoletja:

*„Il vecchio mondo sta morendo.
Quello nuovo tarda a comparire.
E in questo chiaroscuro nascono i mostri.“*

*»Stari svet umira. Tisti novi pozni v prikazu. In v tem svetlo-temnem okolju se rojevajo pošasti.«
(Antonio Gramsci)*

6 Viri in literatura

- Avbelj, Matej. 2020. »Observing Social Transformations: European Democracy and Development.« *12th Slovenian Social Science Conference*, FUDŠ, Nova Gorica, Slovenija, 7. december
- Božič, Kristin. 2016. »Kdo so tvoje – moje - naše avtoritete?«. *Večer*. 27. junij. <https://www.vecer.com/zarisce/kdo-so-tvoje-moje-nase-avtoritete-6228735>. Dostopno: 10. januar 2021.
- Cornelli, Roberto. 2019. »Contro il panpopulismo. Una proposta di definizione del populismo penale.« *SP – Sistema Penale*. http://www.antonioacasella.eu/nume/Cornelli_2020.pdf. Dostopno: 10. januar 2021
- Dalio, Ray. 2017. »Populism: The Phenomenon.« *Bridgewater, Daily Observations*. 22. marec. <https://economicprinciples.org/downloads/bw-populism-the-phenomenon.pdf>. Dostopno: 12. januar 2021
- Diggit magazine. 2021. »The monolingual bias in studies on populism.«. *Diggit magazine*. <https://www.diggitmagazine.com/column/monolingual-bias-populism>. Dostopno: 13. januar 2021
- Gandini Andea . 2018. »Populismo: origine e ricorrenze storiche.«. *Il blog di madrugada*. 3. avgust. <https://madrugada.blogs.com/il-mio-blog/2018/08/populismo-origine-e-ricorrenze-storiche.html> Dostopno: 12. januar 2021
- Judis, John B. 2016. »Us v Them: the birth of populism.« *The Guardian*. 13. oktober. <https://www.theguardian.com/politics/2016/oct/13/birth-of-populism-donald-trump>. Dostopno: 13. januar 2021
- Landi, Gianpiero. 2020. »Fascismo, Populismo, Democrazia Illiberale.« *Centro Studi Francesco Saverio Merlino*. 21. marec. http://bibliotecaborghi.org/wp/wp-content/uploads/2020/04/GL_Democrazia-fascismo-populismo.pdf. Dostopno: 10. januar 2021.
- Modde, Cas in Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2011. »Voices of the peoples: Populism in europe and latin america compared«. *Working Paper of the Helen Kellogg Institute for International Studies*. https://www.researchgate.net/profile/Cas_Mudde/publication/265106779_Voices_of_the_peoples_Populism_in_Europe_and_Latin_America_compared/links/549b08950cf2fedbc30e3a78/Voices-of-the-peoples-Populism-in-Europe-and-Latin-America-compared.pdf. Dostopno: 10. januar 2021.
- Paze, Valentina. 2017. »Il populismo come antitesi della democrazia.« *Teoria politica. Nuova serie Annali* 7/2017. 1 junij. <http://journals.openedition.org/tp/529> Dostopno: 13. januar 2021.
- Rek, Mateja in Matevž Tomšič. 2020. »Observing Social Transformations: European Democracy and Development.« *12th Slovenian Social Science Conference*, FUDŠ, Nova Gorica, Slovenija, 7. december
- Riccio, Antonio. 2006. »Neo-populismo e globalizzazione.«. *Oikonomia.com. Rivista di etica e scienze sociali / Journal of Ethics & Social Sciences*. <https://www.oikonomia.it/index.php/it/2014-01-11-09-15-56/giugno-2006/591-neo-populismo-e-globalizzazione#b1>. Dostopno: 10. januar 2021.
- Rooduijn, Matthijs. 2018. »What unites the voter bases of populist parties? Comparing the electorates of 15 populist parties.« *European Political Science Review* 10(3): 351-368. doi:10.1017/S1755773917000145
- Sakwa, Richard. 1993. *Russian Politics and Society*. New York: Routledge. <https://epdf.tips>.

- Soviet Art - USSR Culture. 2021. »Isaac Brodsky (1884-1939).« *Soviet Art - USSR Culture*.
<https://soviet-art.ru/socialist-realism-artist-isaak-brodsky/isaac-brodsky-1884-1939-speech-by-lenin-before-the-red-army-sent-to-the-polish-front-may-5-1920-1933-oil-on-canvas-the-central-lenin-museum-2/>. Dostopno: 13. januar 2021
- SSKJ (Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja),
www.fran.si. Dostop 10. januar 2021.
- Tomšič, Matevž. 2020. »Preveriti je treba vsako informacijo.« *Družina*. 22. november.
<https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/preveriti-je-treba-vsako-informacijo?Open>. Dostopno: 10. 1. 2021.

Helena Dakič Prelec:

ZNAČAJ EVROPSKEGA POPULIZMA

1 Uvod

Tema eseja pri predmetu Evropska demokracija in politična kultura, katerega nosilec je prof. dr. Matevž Tomšič je »Značaj evropskega populizma«.

Vsebinsko si na začetku eseja najprej zastavim vprašanje, kaj sploh populizem je? Poiščem ter predstavim terminološke razlage, značilnosti, ki populizem opredeljujejo, elemente kako ga prepoznati in podam značilnosti evropskega populizma. Odgovorim na vprašanje prisotnosti populističnih političnih strank in gibanj, jih navedem, opredelim njihovo ideologijo, načine njihove promocije. Podam pregled evropskih političnih voditeljev, tistih manj ali bolj znanih »karizmatikov«, ki jih glede na strokovno in znanstveno literaturo lahko uvrstimo med populistične voditelje. Odgovarjam na vprašanje, ali gre za pojav vezan le na določeno državo ali na posamezne države. Poraja se mi tudi vprašanje ali se politični vodja - populist »rodi« ali pa »nastane« se razvije ter politično stranko ali gibanje izrabi za doseg svojih ciljev? Ali gre le za preiščeno strategija stranke oz. političnega gibanja, ki za doseg svojih ciljev izbere populistično strategijo in kot nosilca karizmatičnega vodjo. Preko dveh intervjujev podam mnenje o značilnosti populizma v Evropi s strani dveh strokovnjakov, politološkega in vojaškega. V zaključku pa opišem svoje videnje vpliva populizma na prihodnost Evrope in EU.

2 Populizem

2.1 Terminološka razlaga

Términ populizem je relativno »mlad« (nov), saj njegovi uporabi pričnemo slediti šele v 19. st. (Fink-Hafner 2019, 3). V zadnjih desetletjih njegova prisotnost in »popularnost« vse bolj raste, saj tudi v slovenskem prostoru zasledimo vedno več znanstvene literature na to temo, kar je nedvomno odraz modernizacije in aktualnih ekonomskih ter političnih okoliščin v Evropi in svetu. Veliki slovar tujk iz l. 2002 ne vsebuje términa populizem, ampak le términ populist »iz lat. »populus« ljudstvo¹: 1. privrženec populizma 2. kdor goji politiko populizma, podpira populizem POLIT. populizem -zma m politična ideologija in praksa, ki skuša svoje delovanje čimbolj približati in uskladiti s hotenji širših družbenih slojev.« (Veliki 2002, 908).

Meni zelo ljubo definicijo poda (Fink-Hafner 2019) in sicer »populizem je politični pojav, ki združuje uporabo populistične ideologije, osrednjo vlogo karizmatičnega voditelja in težnjo k neinstitucionalizirani politiki« (Fink-Hafner 2019, 11). Šalaj (2018) nasprotno o ideologiji piše:

---

¹ Ljudstvo kot términ je množinski. Müller obenem pravi, da ljudstvo ni nikoli eno samo, enotno, pristno in da če, kdo tako misli, gre za utvaro (Müller 2017, 15).

Populizem ni politična ideologija vsaj zaradi dveh razlogov. Prvič, populistična gibanja nimajo jasnih in skladno izraženih stališč do večine pomembnih sodobnih političnih vprašanj. In tudi takrat, ko so ta stališča izražena, večinoma predstavljajo reaktivno in ne konstruktivne vizije neke politike. Z drugimi besedami, populizmu manjkajo temeljne vrednote – kot so na primer svoboda, enakost ali socialna pravičnost – in je treba nanj gledati kot na politični slog ali način politične mobilizacije, ne pa kot politično ideologijo (Šalaj 2018).

Tomšič² pravi »da je populizem tako način komuniciranja kot del ideologije. Seveda pa se je pri tem v prvi vrsti treba zavedati, da so populistki politiki, ki skušajo prisluhniti željam in interesom ljudi« (Demokracija 2020).

Torej, na nek način se ustavi že pri samih definicijah, kar obenem kaže in potrjuje, da je zadeva »mlada« (nova), raziskovanje poteka skoraj od primera do primera bi lahko rekla, pri tem pa se poizkuša potegniti skupne točke in značilnosti.

Po drugi strani pa tudi Müller (2017) zagovarja da »je populizem vedno neka oblika identitetne politike (čeprav niso vse oblike identitetne politike populistične) (Müller 2017, 15) in »je stalna senca predstavniške politike« (Müller 2017, 109).

Fink-Hafner (2019) v nadaljevanju podaja, da je populistična ideologija sestavljena »iz naslednjih osnovnih elementov: jasnega razlikovanja med »ljudstvom« in »elito«, antagonizma med obema in poudarjanja ljudske suverenosti, pri čemer ima avtentičnost in legitimnost ljudstva prednost pred nemoralno in delegitimizirano elito na oblasti« (Fink-Hafner 2019, 11).

2.2 Tipi populizma

Fink-Hafner (2019) loči naslednje tipe populizma:

- agrarni populizem
- ekonomski populizem
- politični populizem

Ena izmed pionirk teorije populizma Margaret Canovan (1939-2018) (citirano v Šalaju 2018), je šla še naprej in ni zagovarjala le obstoja več tipov populizma ampak je le-te še razdelila v podvrsti (treba je reči, da je ta njena trditev v nasprotju s kasnejšim, današnjim trendom, da obstaja samo splošna teorija populizma):

- Agrarni populizem
  - populizem kmetov
  - poljedelski populizem
  - populizem intelektualcev
- Politični populizem
  - populistična demokracija
  - politikanski populizem
  - reakcionarni populizem
  - populistične diktature

---

² Gre za srečanje, ki je potekalo 22. 10. 2020 v okviru odličnega projekta Melia Observatory, Mednarodnega konzorcija partnerjev Podonavja, katerega vodilni partner je FUDŠ, nosilec projekta pa prav prof. dr. Tomšič.

Lahko bi že mogoče špekulirala in rekla, da je ta razdelitev potencialno zastarela, ne bi rekla nevzdržna, ker se ob samem običajno pionirskem raziskovanju pojavijo elementi, ki mogoče delujejo samostojno, kasneje pa se lahko izkaže, da so celoviti, kot enovit vzorec nekega obnašanja kamorkoli ga postaviš. Moderni družboslovni raziskovalci se vse bolj nagibajo k temu, da obstaja le populizem, en in enovit, s skupnimi značilnostmi.

2.3 Značilnosti populizma

V literaturi zasledimo nekaj skupnih značilnosti, s katerimi lahko opišemo populiste³:

- **predstavniki ljudstva**, trdijo da so le oni »pravi« in »edini« predstavniki ljudstva, so proti vladajočim elitam in usmerjeni so proti pluralizmu. Tukaj gredo še dlje, saj so samo nekateri iz tega »ljudstva« njihovi in ne vsi. Njihovi so le tisti, ki so z njimi, ki so njim lojalni. Za njih subkulture, deviacije, manjšine, migranti, južnjaki, Romi, LGBT itd. že v startu odpadejo. Izražajo na nek način skrbniško držo matere ali očeta, ki bdi nad neobglenim otrokom (ljudstvom). Nenehno trdijo, da le oni najbolj vedo, kaj je dobro za ljudstvo, postavljajo sami sebe na piedestal ljudskega skrbnika. Običajno operirajo s termini: »mi že vemo, kaj je najboljše za ljudstvo«, ali pa »v imenu ljudstva«, in »mi smo ljudstvo«. Izražajo JEZO in se predstavljajo kot REŠITELJI.
- **veliki vodja**, je izrazito karizmatična osebnost, ki govori v imenu ljudstva, njegovo najmočnejšo »orožje« je sovražni govor, temelječ na enostavni retoriki s senzacionalističnimi publicami.
- **moralističnost**, populisti se v vlogi rešitelja predstavljajo izredno moralistično, s pridiganjem, na način skoraj kot, da bi šlo za »svetnike«, »čiste«, »moralne« napram svojim nasprotnikom, ki so seveda »nemoralni« in populisti bodo odrešili svoje ljudstvo. Lahko bi rekla, da gre za večšo politično predstavo na političnem odru.
- **kolonizacija države**, velikokrat želijo kolonizirati državo, to pomeni, da ko pridejo na oblast, želijo poleg pretiranih sprememb v zakonodaji po njihovi meri, spremeniti tudi ustavo (po njihovi meri) in danes, ko živimo v svetu medijev, le-te obrniti popolnoma v svojo korist.
- **klientelizem**, je za njih dokaj značilna lastnost, ki je ne skrivajo, v tem so odkriti in s čisto vestjo. So nepopustljivi do nevladnih organizacij, ki jih kritizirajo, to jemljejo moralno, saj so vendar oni edini moralni. »Podporniki populistov so prepričani, da korupcija in nepotizem nista resnična problema, dokler dajeta videz ukrepov, ki se izvajajo v korist moralnih, delovnih »nas«, in ne nemoralnih ali celo tujih »njih.« (Müller 2017, 59) .
- **konfliktnost**, populisti živijo od konfliktov, radi sčuvajo. Le-to lansirajo zelo senzacionalistično. Müller (2017) meni »da dokler populisti ostanejo v okviru zakona – in na primer ne hujskajo k nasilju – jih drugi politični akterji (in mediji) ne smejo izključevati. Ko pridejo v parlament, zastopajo volivce; če se zanje preprosto ne zmenimo, se bo pri teh volivcih nedvomno okreplil občutek, da so jih »obstoječe elite« zapustile ali pa jim sploh nikoli ni bilo mar zanje.« Prav tako meni, da se je treba na njihova običajno pavšalna sklicevanja odzivati z dokazi, argumenti (Müller 2017, 93).
- **nedemokratičnost**, saj če populizem dojemamo kot izključujočo obliko identitetne politike, potem pomeni nevarnost za demokracijo. Demokracija je namreč v svoji biti pluralistična in sprejema različnost. »Glavne razlike med demokracijo in populizmom

---

³ Tukaj namenoma uporabljam le ta término, mišljena pa so populistična gibanja, stranke, voditelji.

so, da demokracija omogoča, da izvoljeni predstavniki, delajo ali pač ne v skladu s pričakovani volivcev. Če ne, bodo na naslednjih volitvah »kaznovani« in ne bodo izvoljeni. Populizem pa igra na karto, da je vso njihovo delo nesporno, saj je tako želelo ljudstvo, ne želijo si večje politične aktivnosti ljudstva, čeprav velikokrat javno pozivajo k temu. In ker oni so ljudstvo, s to idejno usmeritvijo rušijo strankarski sistem, pluralizem in demokracijo.

2.4 Populistična mentaliteta

Šalaj (2018) pravi, da bi morali populizem obravnavati »kot politični diskurz ali politični slog, ki je lasten različnim družbenim in političnim skupinam« ... »da je populizem sicer mogoče obravnavati kot politično ideologijo, vendar ne moremo pričakovati, da bo zanj značilna enaka raven intelektualne doslednosti in rafiniranosti kot na primer za liberalizem ali konservatizem.« (Šalaj 2018). Populizem uporablja enostavno, napadalno, senzacionalistično retoriko. Sklicuje se na zdrav razum ali kot radi rečemo na »zdravo kmečko pamet«. Populisti ljudstvo dojemajo homogeno, ne želijo videti razredov, potreb različnosti. Politične stranke in institucije so jim nepotrebna ovira med vladavino in potrebami ljudstva. Populizem ni strankarsko oz. politično opredeljen. Lahko je desni, avtoritativen, takrat napada in krivi za vse tegobe svojega ljudstva manjšine kot so migranti, Judi, Romi itd. in bi jim kratil pravice. Lahko je levi (liberalen) takrat običajno predstavlja ekonomske grožnje v obliki velikih tujih multinacionalk, ki so krive za slabo ekonomsko stanje svojega ljudstva, in operira z retoriko nacionalizacije tujih podjetjih, prikrito z neoliberalnimi »demokratičnimi« slogani. Populizem je »thin centred« ideologija (naše ljudstvo proti skorumpiranim elitam), zaradi tega se idealno lahko kombinira/povezuje/nadgrajuje z drugimi ideologijami (ibid., 2018). Izkušnje kažejo, da ima populizem omejen rok trajanja, kar pomeni, da ga slej kot prej že v državah s povprečno stopnjo demokratične tradicije, ljudstvo samo prepozna kot nasprotnika in ga slej kot prej izloči iz svoje srede ter mu na tak način odvzame odločujočo moč. »Tako za Tomšiča kot Geneova populizem ni samo negativen, ampak tudi pozitiven, saj znajo »populistični« politiki prisluhniti ljudem, etablirani politiki pa so pozabili, da morajo v prvi vrsti služiti interesom in željam navadnih ljudi, ne pa samo kapitalističnih ali globalističnih elit« (Demokracija 2020).

2.5 Značaj evropskega populizma

Populizmu v Evropi v 20. st. lahko sledimo od 20. let naprej, ko smo priča porastu skrajno avtoritarnim oblikam t. j. komunizmu, fašizmu in nacionalsocializmu. Pojav, ki se pojavi vedno ob večjih in globljih krizah, kar je konec 1. sv. v. skupaj z veliko gospodarsko krizo nedvomno bil. Posledice teh populističnih režimov, so še danes globoko usidrane v zavesti povprečnega Evropejca, zato je po 2. sv. v. Evropa naredila vse, da tovrstne ekscese v bodoče ob pojavih vzdržuje pod kontrolo. Z najprej ekonomskim povezovanjem držav v skupnost, kasneje pa še s političnim, skupnost, ki jo danes poznamo kot EU, v kateri je trenutno 27 članic in vzpostavitev institucij, varovalk in visoko demokratičnimi vrednotami ter cilji ji to zaenkrat dobro uspeva na skupni ravni kljub pojavom populizma v kateri od držav članic ali zunaj.

Če rečemo, da so že zaradi svoje hujskaške in nedemokratične usmeritve, najbolj vidni in slišani t. i. desni populist (to ne velja le za Evropo), potem v Evropi lahko relativno hitro determiniramo takšne posamezne primere, saj imamo kar nekaj tovrstnega političnega nastopanja, ki jih literatura označi za populistične. Res je, da je za Evropo značilen predvsem

desni populizem, za ZDA levi in desni, v Latinski Ameriki pa predvsem levi. Za evropske populiste je značilno, da zagovarjajo protiglobalizem, sekularizem, protikapitalizem, državni intervenizem v gospodarstvu in da so evroskeptiki vseskozi pod vprašaj postavljajo vstop in članstvo v EU. Tako, v naši neposredni bližini najbolj v zadnjem času izstopa Madžarska, nekaj dlje pa tudi Poljska, kjer se državi tudi z nedemokratičnimi ukrepi vse bolj ideološko distancirata od preostale Evrope. Spomnimo samo na trenutne odmevne poteze na Poljskem glede prepovedi splava tudi, če bi šlo za medicinsko utemeljene razloge. Politično obe državi, še vedno dopuščata pravico do stavke, uporabo svetovnega medmrežja na katerem lahko ljudje izražajo svoja nasprotovanja itd., pravica do več strankarskega političnega sistema in kandidiranje na volitvah je še vedno dovoljeno. Tukaj je mogoče treba poudariti, da populistom ni v interesu, da bi v državi zavladal enopartijski sistem ali da volitev sploh ne bi bilo. Gre za igro vlog in lažnivega občutka svobode. »Formalno« ja, neformalno-formalno pa smo mi ljudstvo. Ekonomski ukrepi, ki jih populist v Evropi sprejemajo so ponavadi zaviti v krinko neoliberalne demokracije.

Politična zmernost, visoke demokratične vrednote in cilji so temelj današnje Evrope, predvsem EU, ki se proti temu bori z retoriko varstva pravne države. Müller (2017) zagovarja, da bi EU morala bolj poudarjati vidik demokracije (Müller 2017, 68). Po moji oceni, si Evropa sploh skozi institucije EU ne more in ne sme dovoliti, da bi občasni negativni populistični ekscesi prerastli v širšo politično in ekonomsko stalnico ter postali odkrita grožnja njenim vrednotam in demokraciji, kar pomeni, da bo v določenih segmentih morala bolj jasno in odločno postaviti kje so meje, do kod lahko gremo, zlasti pri t. i. novodobni migrantski politiki in vključevanju ljudi v evropsko družbo, pod enakimi pogoji, ki morajo veljati za vse državljane in državljanke držav obenem pa pozorneje in aktivneje pristopiti k reševanju problematike islamskega fundamentalizma⁴, ki sicer ni le evropski pojav ampak globalni oziroma svetovni. Poleg tega pa v Evropi dvigujejo svoj glas tudi posamezna nacionalistična gibanja, ki vidijo v EU institut, ki jim bo pomagal v boju pri osamosvojitvi/odcepitvi saj po njihovem mnenju visoko demokratični institut razume problematiko zatiranih narodov (tak je recimo primer Katalonije v Španiji).

»Vsekakor je po Tomšiču populizem simptom neučinkovitosti etabliranih evropskih političnih elit« (Demokracija 2020) pri reševanju tovrstnih problemov.

Svetovna gospodarska kriza z recesijo začeta l. 2008-2009 je nedvomno zopet širše odprla vrata raznim populizmom, torej kriza evrskega območja, migracije, tehnokracija. Slednja je zanimiva saj »trdi, da obstaja ena sama pravilna politična rešitev; populizem trdi, da obstaja ena sama pristna volja ljudstva« (Müller 2017, 104). Po drugi strani pa so krize del demokracije, pridejo in minejo, zato po mojem mnenju ne bi smeli preveč potencirati tovrstnih vzrokov.

---

⁴ Evropski islamski voditelji bi morali islamski fundamentalizem, ki smo mu priča v Evropi jasno in glasno obsoditi. S tem, bi se prvič od teh tragičnih dogodkov distancirali, svoje vernike pa obenem pozvali k spoštovanju reda in evropskih civilizacijskih in demokratičnih norm v evropskih držav, kjer živijo, ter, da je tako obnašanje za vernika nesprejemljivo. Današnji islam, namesto, da gre v modernizacijo in s ponosom vstopa v 21. st. ob bok drugim religijam, se nasprotno prezentira, kot zastarela, izgubljena religija v času in prostoru, ki polovico svoje populacije zavija v »preproge« od glave do peta in ki svoje cilje dosega s krutim, brezobzirnim in nesmiselnim nasiljem nad civilnim prebivalstvom lastne in tuje vere, je pozabil na svojo izvirno moč, plemenitost in zgodovinske korenine, na svoje prosvetljene očake, ki so z znanstvenimi dosežki postavili svoje dežele na svetovni zemljevid genialnosti, na velike in briljantne ume, ume, ki se še danes rojevajo, če se spomnim le pred kratkim umrle iranske genialne matematičarke Marjam Mirzahani (1977-2017) itd. Znamenita italijanska novinarka Oriana Fallaci (1929-2006) je v svojih knjigah odlično opisala problem, izvirajoč iz lastnega bogatega izkustva, kot ženska, intelektualka in Evropejka. V ljudskem pregovornem izrazoslovju bi lahko rekla, da se Atatürk »obrača v grobu« in ni edini.

2.5.1 Populistične stranke in gibanja

Müller pravi, da so populistične stranke vedno monolitne in podrejene enemu voditelju (Müller 2017, 47) ter, da je populizem na nek način senca predstavniške demokracije. Obenem pa populisti nimajo seveda nič proti če so sami del predstavniške demokracije ali vladajočih elit (ibid., 31).

»Po Geneovu imamo tako leve kot desne populiste. Po njegovem mnenju je populizem v Evropi odziv na krize, ki so se zgodile v zadnjih letih; od finančno-gospodarske krize, ki se je začela leta 2008, do migrantske krize (povečini nezakonitih migracij) leta 2015, pri čemer smo bili priča neustreznemu odzivu vodilnih evropskih držav, še posebej pa Evropske unije« (Demokracija 2020).

»Podobno je razmišljal tudi Bojan Bugarič. Populizem je pojav, ki se ni zgodil čez noč, ampak je nastajal desetletja kot posledica neučinkovitosti obstoječih političnih elit. Pri tem je treba razlikovati med populisti. Večina prisega na vladavino prava, so pa tudi takšni, ki radikalno delujejo proti vrednotam liberalne demokracije« (ibid., 2020).

V Evropi najdemo kar nekaj političnih strank (Lovec 2019)⁵, ki jim lahko rečemo, da so desno populistične, recimo francoska stranka RN⁶, nemška AFD⁷, na Nizozemskem PVV⁸, madžarska Fidesz⁹, Jobbik Magyarorszáért Mozgalom¹⁰, MDF¹¹, poljska PiS¹², Kukiz 15¹³, češka ANO-

---

⁵ Na tem mestu ni podan celovit seznam vseh evropskih populističnih strank in gibanj, sem pa poizkusila naštetim čim več primerov za primerjavo.

⁶ Gre za izrazito desno usmerjena populistično politično stranko, ustanovljena že l. 1972, prej znana pod drugim imenom La Front National, ki jo je dolga leta vodil Jean-Marie Le Pen vse do l. 2011, nato pa je vodenje prevzela njegova hči Marine Le Pen vse do l. 2017, ko je vodstvo prepustila drugim, uradno zaradi nastopanja na predsedniških volitvah. Hči je podoba stranke v letih vodenja sicer popeljala na drug, milejši nivo, saj je njej oče znan kot »Hudič republike« strastno zagovarjal recimo neobstoja holokavsta, znan je bil po svoji islamofobiji itd. Marine Le Pen je stranko reformirala (l. 2015 je bil iz stranke njen oče celo izključen), kljub temu, tako ona kot stranka veljata za populistični še danes. Stranka med drugim močno zagovarja nacionalistično (tudi ekonomsko), konzervativno politiko, evroskepticizem, protiglobalistična in protimigrantska politika itd. so na dnevnem redu, medijsko podprto z vsečnimi populističnimi gesli.

⁷ Nemška politična stranka ustanovljena l. 2013, usmerjena protimigrantsko, protifeministično, protiislamistično, protikomunistično, evroskeptična, nacionalistična.

⁸ Politična stranka ustanovljena l. 2006, ki je na volitvah zelo uspešna, operira z enakimi gesli kot smo navajeni: evroskepticizem, protimigrantska in islamska politika, nacionalizem.

⁹ Madžarska politična stranka Fidesz ustanovljena l. 1988 kot mlada liberalna opozicija proti komunističnemu režimu. Danes je pod Orbanovim vodstvom izrazito populistična stranka. Leta 2020 je bila stranka iz Evropske ljudske stranke celo izključena.

¹⁰ Politična stranka ustanovljena l. 2003, tretja najmočnejša stranka v parlamentu, je evroskeptična in kritizira EU za vse probleme, protiglobalistična.

¹¹ Politična stranka ustanovljena l. 1987, konservativna, krščansko demokratska, nacionalistična. Skupaj s stranko Fidesz je bila v koaliciji med 1994-2006.

¹² Politična stranka ustanovljena l. 2001, predsednik stranke je Jarosław Kaczyński.

¹³ Politično gibanje, ki je l. 2015 v koaliciji z desno Nacionalno stranko dobilo 42 sedežev v parlamentu.

yes¹⁴, slovaška L'SNS¹⁵, SNS¹⁶, slovenska SNS¹⁷, turška Adalet ve Kalkınma Partisi¹⁸. Kot levo populistične pa recimo nemška Partei des Demokratischen Sozialismus¹⁹, grška Syriza²⁰, italijanska Movimento 5 Stelle²¹, nizozemska Socialistische Partij²², španska Podemos²³, angleška Labour Party leadership of Jeremy Corbyn²⁴, češka Úsvit Národní koalice²⁵, poljska SRP²⁶, slovaška Smer-SD²⁷.

2.5.2 Veliki populistični vodja

Še lažje kot stranke, lahko identificiramo in naštejemo populistične voditelje. To so »liderji« gonilna sila politične stranke, ki stoji za njim. Gre za karizmatike, ki s svojo populistično retoriko, »ljudskostjo²⁸«, zamajejo množice, da mu sledijo – narod, ljudstvo mu sledi. Klasičen primer 90. let 20. st. najdemo v nekdanji skupni državi. Mislim, da se še predobro spomnimo znamenitega stavka »ne čujem dobro«, ki ga je izrekel nekdanji srbski predsednik Milošević (1941-2006) na zborovanju 28. 2. 1989. Ne slišim vas, ampak vem kaj hočete, vem kaj ljudstvo želi in tako bomo postopali. To je tipična populistična retorika, ki prvič prepričuje ljudi, da med njim (vodjo) obstaja nevidna povezava in da je on ljudstvo, saj govori in dela to, kar ljudstvo želi. V tem katastrofalnem primeru, je sledila vojna, za določene republike nekdanje Jugoslavije tudi državljanska vojna. Pri tem je treba paziti tudi, da ne zamenjamo odličnega govorca – komunikatorja za populista. Populist v osnovi deluje elitistično, ne da (pusti) prostora nikomur drugemu le sebi! Gre za absolutno odsotnost dialoga (monolog). Stil politične komunikacije so barikade, mi-oni ali naši-vaši, konstantno etiketiranje drugih s čimer se jim odvzame pravica, da enakopravno sodelujejo v dialogu. Tekmece se diskvalificira, s čimer si populist zagotavlja varnost lastne oblasti. Populizem je strategija političnega vladanja, predvolilne obljube, so brez odgovornosti, da se izpolnijo. Ko pridejo populisti na oblast se običajno najprej znajdejo na udaru vladavina prava, državne institucije, pravila, procedure, menjava ustave.

---

¹⁴ Stranko je l. 2012 ustanovil tajkun Andrej Babiš, l. 2017 zmagala na volitvah.

¹⁵ Politična stranka ustanovljena l. 2010, protiglobalistična, protimigrantska, izrazito desna.

¹⁶ Politična stranka ustanovljena l. 1989, evroskeptična, nacionalistična.

¹⁷ Politična stranka ustanovljena l. 1991, evroskeptična, nacionalistična.

¹⁸ Politična stranka ustanovljena l. 2001, njen predsednik je predsednik države Recep Tayyip Erdoğan.

¹⁹ Politična stranka ustanovljena l. 1989, danes nastopa tudi kot del večje koalicije v EU parlamentu, zavzema se za legalizacijo istospolnih porok, pravice migrantov, socialne pravice itd.

²⁰ Politična stranka ustanovljena l. 2004, se zavzema za sekularizacijo, proti elitam, pro evropska, za demokratični socializem, pro globalna.

²¹ Politična stranka ustanovljena l. 2009, programsko se zavzema za skrb za okolje, je pro evropska, proti globalizacijska, zastopa neposredno demokracijo.

²² Politična stranka ustanovljena l. 1971, pro evropska, zavzema se za demokratični socializem.

²³ Politična stranka ustanovljena l. 2014, pro evropska, za federalizem, patriotizem, zavzema se za socialno demokracijo.

²⁴ Politična stranka ustanovljena l. 2015.

²⁵ Politična stranka, ki se zavzema za neposredno demokracijo na vseh nivojih, močno ločljivost oblasti, proti korupciji, nepotizmu, kleptokraciji.

²⁶ Politična stranka ustanovljena l. 1992, kmečka, nacionalistična, ustanovitveni član Evropskih demokratov.

²⁷ Politična stranka ustanovljena l. 1999, pro evropska, protimigrantska, nacionalistična.

²⁸ Tukaj gre predvsem za govorico ljudstva – za enostavno govorico, ki jo ljudstvo razume, se z njo z lahko identificira in ne toliko za tip človeka, ki bi dejansko bil ljudski, kot radi rečemo. Po mojem mnenju gre za razliko med politikom, ki dejansko razume potrebe ljudstva in se s to lastnostjo rodi – torej širino različnih družbenih skupin, obenem pa se rad rokuje, objema, je ljudski in ga imajo ljudje radi predvsem zaradi tega efekta ljudskosti, ter posledično njegovih rezultatov dela, ki izrazito vplivajo na kvaliteto bivanja ljudi, ureditev in modernizacijo neke skupnosti v celoti z obrobjem vred in karizmatikom, ki se le populistično predstavlja, kot zagovornik ljudstva.

Populistični vodja ne mara posrednikov med njim in ljudstvom. Ti vodje želijo biti nenehno v bližini ljudstva, in ta kanal so danes seveda najlaže mediji, recimo kakšne redne TV oddaje v živo ali radijske, kjer ljudje lahko sprašujejo in veliki vodja vehementno populistično odgovarja in jim zagotavlja, da bo za zadeve poskrbel itd. Novodobna socialna omrežja so »raj« za njih. Z njimi dnevno gradijo in ohranjajo imidž. Ali so tirani, despoti, avtokrati? Seveda, če so izrazito desno usmerjeni lahko govorimo tudi o teh deklinacijah, tako kot smo to že videli pri najhujših (npr. Hitler, Mussolini). Trenutni madžarski predsednik vlade Viktor Orban (1963-) in poljski predsednik vlade Jarosław Kaczyński (1949-)²⁹ veljata za izrazito desničarska populista, ki ker sta na oblasti in imata v rokah škarje in platno, se v obeh državah dogajajo izrazito nedemokratične spremembe. Ravno tako, kot imamo primer že vrsto let v Turčiji pod predsednikom države Recep Tayyip Erdoğanom (1954-), ki je celo ukinil funkcijo premierja. V Sloveniji je tak primer populističnega politika Zmago Jelinčič plemeniti (1948-) vodja SNS, v Franciji Marine Le Pen (1968-) itd.

3 Intervjuji

Za intervju o populizmu v Evropi sem poprosila dva strokovnjaka, prvi je politolog, drugi obramboslovec. V prvem intervjuju se srečujemo z družboslovnimi vprašanji in odgovori, v drugem pa predvsem z varnostnimi. Pa pogledjmo.

3.1 Marko Balažic

Marko Balažic, direktor, Fokus 2031

Marko Balažic je strokovnjak na področju javnih in evropskih zadev. Vodi miselno vozlišče (think tank) Fokus 2031, ki skozi svoje delovanje promovira temeljne evropske vrednote, kot so človekovo dostojanstvo, svoboda in demokracija. Skozi delo skuša razviti trajne rešitve za izboljšanje življenja vseh državljanov Slovenije.

Ob Fokusu 2031 deluje kot neodvisni konzultant na področju priprave in implementacije političnih strategij. Je redni politični komentator v slovenskih medijih. Med drugim je delal tudi v Evropskem parlamentu in bil aktiven v mnogih nevladnih organizacijah in društvih. Je soavtor serije knjig Slovenija in Pika!, ki so bile objavljene pri Cankarjevi založbi. Po izobrazbi je družboslovec in politolog.

Gospod Balažic, najprej me zanima, kaj je za vas populizem?

Populizem je svetovni politični fenomen. Njegova lepota je v tem, da je v svojem bistvu enostaven, saj na kompleksne politične fenomene podaja zelo preproste odgovore. Človeška narava je žal taka, da krivca za lastne probleme, iščemo v zunanjih dejavnikih. Populizem preko naslavljanja zamer ali neuspešnosti nagovarja ravno te aspekte. Hkrati pa privilegira tiste, ki tem političnim geslom verjamejo. Ti verjamejo, da imajo le oni ekskluziven dostop do resnice, ki rešuje obče probleme.

Hannah Arendt je že v 40. letih 20. st. pisala, da je avtoritarizem v svojem bistvu zelo privlačen za ljudi, saj odpravlja meritokracijo. Glavno merilo je lojalnost, saj posamezniki točno vedo, kaj morajo storiti, če se želijo povzpeti po družbeni lestvici. Tak pristop je še toliko bolj

---

²⁹ Primer, lahko rečemo hudega klientelizma, ko sta pred leti z bratom dvojčkom vladala sočasno, prvi kot predsednik države in drugi kot predsednik vlade.

privlačen v eksistenčni krizi. Podobno je pri populizmu. Ni važno, ali boš kaj spremenil, važno je, da ponotranjši enostavna politična sporočila.

Kdaj v Evropi v lahko zasledimo prve začetke populizma?

Populizem se je skozi zgodovino vedno pojavil ob prelomnicah ali kritičnih dogodkih. Denimo v dvajsetih letih po 1. sv. v. in spremljajoči gospodarski krizi. Takrat smo bili priča njegovim najhujšim pojavnim oblikam, saj se je razvil v totalitarizem, t. j. fašizem, nacionalsocializem in komunizem. Vsi ti sistemi so preko populističnih parol odgovarjali na kompleksne probleme, krivci pa so bili običajno pripadniki različnih subkultur: Judje, Romi, itd. Zaradi izkušnje 2. sv. v., se je vsaj na Zahodu Evrope ta val prekinil ter so se raje posvetili izgradnji demokratičnih institucij, medtem ko so se morali na Vzhodu ukvarjati s parolami vse do 90. let.

Naslednjemu večjemu valu populizma smo bili priča po l. 2008-2009, ko se je zgodila svetovna gospodarska kriza. Ljudi je postalo strah. Skoraj hkrati se je zgodila še t. i. migrantska kriza, okrepila so se sporočila o podnebnih spremembah. Veliko okoliščin, ki jih lahko spretni politiki preko populističnih sporočil izkoristili za potenciranje prej omenjenega strahu.

Imajo pa moderni populizmi mnogo krajši rok trajanja, kot tisti v 20-40. letih 20. st., zaradi bolj razvitih demokratičnih institucij. Te lažje absorbirajo tovrstne ekscese, tudi če se populistizmi znajdejo v izvršni vlogi. Na primer, v Evropi izredno pozitivno vlogo pri sistemu zavor in ravnovesij igra Evropska unija. Ta je dokaj uspešno nevtralizirala poskuse s Haiderjem v Avstriji in Varufakisom v Grčiji, je bila pa izrazito neuspešna pri Faragu v Veliki Britaniji.

Katere so pglavitne razlike med populizmi iz začetka 20. stoletja in današnjimi?

To najlažje ponazorimo z razliko med skovankama »big lie« in »medium-size lie«. Populizmi iz začetka 20. stoletja so težili k temu, da so si podredili celoten sistem, da so lahko vzdrževali alternativno realnost (Hitler ali Orwell ta sistem propagande označita za t. i. big lie).

Današnji populizmi pa za vzdrževanje svoje resnice ne potrebujejo več celotnega aparata države, temveč zadostujejo že moderni politično-marketinški pristopi, segmentacija sporočil in socialni mediji. To Timothy Snyder poimenuje kot medium-size lie. Namen obeh laži pa je dokaj podoben: obe skozi potvarjanje realnosti skrbita za politično mobilizacijo.

Poleg vsega pa sta digitalizacija in moderni način življenja vplivala na to, da se je pri povprečnem človeku skrajšal časovni razpon pozornosti. Klasične politične prijeme zato čedalje bolj zamenjuje senzacionalizem.

Kaj je tisto, kar je skupno vsem populistom?

Rdeča nit populizma je, da ponuja enostavne rešitve na kompleksne probleme in ljudstvu prodaja vizijo idealnega sveta, ki bo luč ugledala z njihovim prevzemom oblasti.

Vzorec pa je dokaj enostaven, za vse težave, ki jih imaš, okriviš nekoga drugega. Na primer komuniste, migrante, korona virus, itd.

Katere politike v Evropi lahko po vašem mnenju označimo za populiste in zakaj?

Nizozemec Geert Wilder, potem Grk Janis Varufakis, Srb Aleksandar Vučić, Poljak Jaroslaw Kaczynski, Britanec Nigel Farage, francoska nacionalistka Marine le Pen... Vsi navedeni pri svojih nastopih skozi klasično retoriko populizma obljublajo instantne rešitve.

Ali populizem pozna le karizmatične posameznike populiste ali poznamo tudi populistične politične stranke?

Oboje. Tendenca političnega razvoja zadnjih let je, da so se z namenom pridobivanja volivcev tudi klasične politične stranske začele posluževati populističnih prijemov in senzacionalizma. Težava je bila, da so klasične stranke vrsto let na izzive sodobnega sveta odgovarjale skozi ekonomske argumente, medtem ko so družbeno komponento zanemarile. Ob gospodarski krizi se je mit vseomogočnosti ekonomije sesul, hkrati pa odprl polje za tiste, ki so govorili o vrednotah. Tako je prišlo denimo do Salviniya v Italiji in AFD (Alternative für Deutschland) v

Nemčiji. Če so klasične stranke ob pojavu vrste novih gibanj želele preživeti, so morale čez noč zaostri svoja stališča. Konkretna posledica je izrazita polarizacija političnega prostora.

Se pa praviloma populizmi izgrajujejo okoli karizmatičnih posameznikov, ki jim ljudje verjamejo in zaupajo. Vprašal bi se, kaj o naravi političnih strank pove dejstvo, da se v Sloveniji večina strank imenuje po njihovih voditeljih.

Ali politična ureditev držav in njihova politična kultura vplivata na pojav populistov in populističnega gibanja

Populizem se pojavi vedno v valovih in kot rezultat neke krize. Politična ureditev in kultura tu nimata pretiranega vpliva. Dokaz je kampanja o Brexitu v eni najstarejših demokracij, Veliki Britaniji. Gesla enih in drugih so bila izrazito populistična.

Ali obstaja razlika med populizmom izvirajoč ali temelječ na nacionalističnih temeljih ali npr. liberalnih?

Ne, populizem je v svoji osnovi enak in uporablja enake metode, parole, motivirajo ga enaki vzgibi ter ni strankarsko omejen. Oba, nacionalistični in liberalni, uporabljata isto retoriko, z isto motivacijo, oba želita priti na vrh. Cilj je vedno oblast. Gre enostavno za politični prijem.

Lahko govorimo o značilnostih evropskega populizma?

Populizem je univerzalen do tem mere, da ga lahko apliciraš povsod po svetu. Lahko vlečemo vzporednice med Jairjem Bolsonarom, Donaldom Trumpom ali Vladimirjem Putinom. Kot sem dejal že prej, je bolj vprašanje, v kakšnem stanju se določen politični sistem nahaja. V ZDA je popolnoma vseeno, kdo bo na čelu republikanske ali demokratske stranke, saj demokratičnega sistema praviloma ne bo mogel spremeniti. Poglejte Trumpa, vsak njegov odlok je lahko izničil sodnik iz katerekoli zvezne države. Drugače je tam, kjer demokratične institucije niso tako trdne.

Kakšno prihodnost napovedujete evropskemu populizmu?

Gre za izrazito ciklični pojav. Dokler bodo krize, bodo obstajali pogoji za populizem in posamezniki, ki bodo skušali izkoristiti vseprisoten strah za lastno politično korist. Njegovim avtoritarnim tendencam pa se bomo lahko uprli le, če se bomo zavzemali za enakopravno varovanje človekovega dostojanstva. Že Milton Friedman je dejal: »Če postavljaš enakost pred svobodo, nimaš ne enega, ne drugega. Če pa na prvo mesto postaviš svobodo, bo obojega več.« Za intervju se vam, gospod Balažic, najlepše zahvaljujem.

3.2 Drago Dakič Prelec

Drago Dakič Prelec, diplomant Vojaške letalske akademije (vojaški pilot), obramboslovec, dolgoletni področni urednik Revije Obramba, recenzent in avtor več kot 400 strokovnih člankov s področja obrambe ter sodobnih vojaških tehnologij.

Ali je populizem po vašem mnenju danes povezan tudi z varnostnimi vprašanji?

Populizem je nedvomno povezan tudi z vprašanjem varnosti. Izhajajoč iz dejstva, da so politične, gospodarske, varnostne in navsezadnje tudi zdravstvene krize (kot je trenutna kriza povezana s pandemijo covid-19 povzročeno z novim koronavirusom SARS-CoV-2), kot stanja nestabilnosti in relativne nepredvidljivosti skoraj idealna stanja za nastop in aktivno delovanje populistov. Ob nezmožnosti, ponekod tudi nepripravljenosti tradicionalnih elit in institucij, da se soočijo z nezadovoljstvom ljudstva (naroda) zaradi nereševanja težav ali reševanja istih, nasprotno s pričakovanji ljudstva (naroda), populistii brez zadržkov ponujajo »preproste« in predvsem vsečne rešitve (obljube), pri čemer pa je zmožnost njihova dejanske realizacije praviloma deloma ali pa povsem zanemarjena. Končni cilj populistov ni skrivnost, bistvo je: pritegniti pozornost, pridobiti podporo in osvojiti oblast v »imenu ljudstva« (mi proti njim). Za slednje so pripravljene »voditi« ljudstvo (narod) od protestov (običajno tudi nasilnih) do

oboroženih spopadov (vojn). Posledično populizem lahko predstavlja grožnjo notranji in zunanji varnosti.

Kako lahko populizem vpliva na zunanjo sliko morebitne varnostne ogroženosti v Evropi?

Ogrožanje zunanje varnosti je še posebej izrazito v primeru, ko je populistična opcija na oblasti samostojno ali v koaliciji s kompatibilnimi političnimi opcijami ter poskuša pozornost ljudstva (naroda) od domačih težav preusmeriti navzven proti »zunanjim sovražnikom«, zgodovinskim krivicam, katerih vir so praviloma sosednje države. Kot primer se v zadnjem času najbolj pogosto izpostavljata Turčija in njen predsednik Recep Tayyip Erdogan. Ambicije turškega predsednika spremeniti Turčijo v pomembnega akterja v regiji ter mednarodni skupnosti, po nekaterih ocenah celo z ambicijami obnove nekdanjega otomanskega imperija, z vlečenjem nekaterih potez (spor znotraj zveze NATO, napovedi revizije mednarodnih in bilateralnih sporazumov, ozemeljske aspiracije po grškem ozemlju in pripravljenost reševanja odprtih vprašanj z vojaško silo,...) prispeva svoj delež k nestabilnosti in po svoje tudi ogrožanju varnosti v regiji in širše.

Na kakšen način populizem mogoče lahko ogroža notranjo varnost posameznih evropskih držav?

Izrazito, sploh v kriznih razmerah, ko se s spodkopavanjem ukrepov oblasti v poskusih reševanja kriznih razmer kriza pogloblja, izključeni pa niso niti poskusi prevzema oblasti skozi nasilne proteste s pomočjo »ulice« in ne preko demokratičnih volitev. Očiten primer je Srbija konec 80. in v začetku 90. let prejšnjega stoletja: od pohoda Slobodana Miloševića na oblast, tudi fizične odstranitve tekmecev preko vojn do spreminjanja (»izigravanja«) zakonodaje za ohranitev oblasti.

V običajnih razmerah populist še posebej pridejo do izraza v predvolilnih obdobjih, pri čemer populistične tekmece in kritike vnaprej izključujejo običajno z vprašanjem: »Mi smo ljudstvo, kdo pa ste vi?«, kar v bistvu nedvoumno izraža njihovo antipluralnost in tudi antidemokratičnost. Že bežen vpogled v predvolilne obljube populistov oziroma populističnih gibanj in strank po Evropi nakaže njihove skupna izhodišča, ki so pa običajno nasprotna sodelovanju tudi na področju varnosti in obrambe.

Marine Le Pen voditeljica Nacionalne fronte oziroma franc. *Le Front national* po juniju leta 2018 Nacionalnega zbora oziroma franc. *Rassemblement national*, je francoske volivce na predsedniških volitvah leta 2017 nagovarjala z obljubami o odpravi evra, referendumu članstva v Evropski uniji ter zmanjševanjem legalnih (zakonitih) imigracij za 80 odstotkov ter besedami, da »prihaja svoboda za Francoze in konec arogantnih elit«.

Pred nemškimi zveznimi (parlamentarnimi) volitvami leta 2017 sta Alexander Gauland in Alice Weidel iz *Alternative za Nemčijo* oziroma nem. *Alternative Für Deutschland* volivce nagovarjala z besedami o ohranitvi nemškega jezika in kulture, zmanjšanjem legalnih (zakonitih) imigracij, nujnostjo povečanja nemške natalitete (rodnosti) in ostrim nasprotovanjem »practiciranju« islama. Alexander Gauland je neposredno pred volitvami nagovoril volivce z besedami, da si člani *Alternative za Nemčijo* želijo »ohraniti domovino, nemško identiteto in ponos, da so Nemci«.

Na nizozemskih parlamentarnih volitvah leta 2017 je vodja *Ljudske stranke za svobodo in demokracijo* oziroma niz. *Partij voor de Vrijheid*, Geert Wilders, volivce nagovoril z obljubami o referendumu o članstvu v Evropski uniji, zaprtju meja in »deislamizacijo« Nizozemske.

Vse omenjene stranke so nedvomno nagovorile tudi del radikalnih volivcev, ki so njihove besede razumeli tudi, kot sporočilo za fizično »akcijo« proti političnim tekmečem, a tudi nedvoumno »opredeljenim »krivcem« za njihove težave (migranti, muslimani, tujci,...), kar je predvolilne sicer mirne shode in javna zbiranja pogosto spremenilo v hujše javne izgrede, napade na »krivce« za vse težave ter potrebo po posredovanju policije zaradi ohranitve javnega reda in miru.

Populizem je po številnih ocenah še posebej grožnja notranji varnosti v državah tako imenovanih »mladih« demokracijah brez utrjene in uveljavljene demokratične »dediščine«. V to skupino držav se v Evropi običajno uvrščajo nekdanje socialistične oziroma komunistične države med njimi se pa v zadnjem obdobju, kot populistične najbolj pogosto navajata Madžarska in Poljska.

Za intervju se najlepše zahvaljujem.

4 Zaključek

Iz vsega napisanega lahko zaključim, da je populizem politični pojav, ki smo ga podrobno identificirali v 20. st. Vedno se pojavi ob večjih krizah, kot so: gospodarske, politične, ekološke, podnebne, migrantske, zdravstvene itd. in postavi ogledalo nasprotni strani t. j. vladajočim elitam. Praviloma izstopajo karizmatični populist-vodje, ki svojo stranko s populističnim vodenjem lahko povedejo celo v parlament, sebe pa tudi do položaja predsednika vlade ali predsednika države. Populizem je tak način političnega obnašanja na nek način le vzvod za dosego svojih političnih ciljev. Cilj je vedno oblast. Le populist vedo, kaj je dobro za njihovo ljudstvo, krivca za nastalo situacijo v državi vedno iščejo zunaj svojega ljudstva (ali tistega dela svojega ljudstva, ki ni z njimi). Ni nujno, da je populizem vedno negativen. Znameniti stavek, ameriškega predsednika Trumpa ob prvi kandidaturi pred štirimi leti, celostno zajame bistvo: »Američani in Amerika najprej³⁰«.

Zanimivo je videti, kako je svet povezan in kako določene stvari vplivajo ali lahko morebiti vplivajo tudi na Evropo. Po pravkar končanih predsedniških volitvah v ZDA, kjer se je za drugi mandat potegoval republikanski populist Donald Trump (1946-) in kot kaže trenutna situacija volitve izgubil, saj so protikandidata demokrata Joe Bidna (1942-) ameriški mediji na podlagi trenutno prešteti glasov že označili za zmagovalca³¹ sem zasledila uradno Twitter objavo visokega evropskega politika Donalda Tuska³² (1957-) v funkciji predsednika Evropske ljudske stranke, (ki je tudi na obisku spomladi v Sloveniji, ko je NSi praznovala 20 let, dejal, da »ko so na udaru temeljne evropske vrednote, kot so svoboda govora, strpnost in vladavina prava, ni več prostora za pogajanja« (Eržen 2020), »Trumpov poraz je lahko začetek konca zmagoslavja izrazito desnemu populizmu tudi v Evropi. Hvala Joe« (Tusk 2020).

Populizem ni politično determiniran, lahko je desno ali levo usmerjen, ni vezan na regije, države, kontinente, saj po celem svetu uporablja enake tehnike in metode, se vedno predstavlja kot rešitelj ljudstva in običajno ne traja prav dolgo. V Evropi je tipično desni in tri peresni:

---

³⁰ ZDA v njegovem mandatu niso sprožile nobene vojne z drugo državo, gospodarstvo se je okrepilo, ameriška politika je bila obrnjena k reševanju problemov navznoter.

³¹ Volitve za ameriškega predsednika so potekale 3. 11. 2020, vsi glasovi še niso prešteti. Po trenutnih rezultatih ima Biden 290 elektorskih glasov, za zmago bi jih potreboval 270, Trump pa ima 214. Obenem je zanimivo videti demokratične ameriške reakcije in reakcije evropskih liberalcev, ki naravnost triumfirajo v izjavah ob porazu Trumpa, kar na nek način kaže, da se predvsem kaznuje videz - drža, nekorektna neposrednost, svojskost političnega obnašanja, tudi vulgarnost, ki če ni v skladu s političnim protokolom, kar pri populistih običajno ni, ne pa opravljeno delo.

³² Donald Tusk je poljski politik, med 2007-2014 je bil predsednik poljske vlade, med 2014-2017 predsednik Evropskega sveta EU, od l. 2019 je predsednik Evropske ljudske stranke.

evroskeptičen napram EU, protiglobalističen, protimigrantski, kar kaže na tristebrno krizo, saj kot smo videli, je populizem vedno le reakcija na krizne situacije in predstavlja ogledalo vladajočim političnim elitam. Po mojem mnenju, bi na teh treh izzivih Evropa z EU morala v prihodnje vsebinsko zadeve močnejše determinirati. Za doseg teh ciljev, pa bo zaradi visoko demokratično političnih evropskih vrednot nedvomno uporabljala metode v smeri Brglezovih besed (2019) »Evropska prihodnost mora bazirati na solidarnosti in vključenosti in ne na samoohranitvi ter izključenosti« (Brglez v Populism 2019, 5).

5 Viri in literatura

- Adam, Frane, Matej Makarovič, Borut Rončević in Matevž Tomšič. 2005. *The challenges of sustained development: the role of socio-cultural factors in east-central Europe*. Budapest, New York: Central European University Press.
- Canovan, Margaret. 1981. *Populism*. New York, London: HBJ.
file:///C:/Users/trixy/Downloads/Populism%20by%20Canovan,%20Margaret%20(z-lib.org).pdf.
- Demokracija. 2020. Na dogodku MELIA Observatory o vlogi medijev, aktivnem državljanstvu, umetni inteligenci in populizmu. 2020. <https://www.demokracija.si/component/k2/na-dogodku-melia-observatory-o-vlogi-medijev-aktivnem-drzavljanstvu-umetni-inteligenci-in-populizmu.html>.
- Eatwell, Roger, ur./eds. 1997. *European political cultures: conflict or convergence?* London, New York: Routledge.
- Eržen, Barbara. 2020. »O vrednotah, kot je svoboda, se ne pogaja.« *Delo*, 4. 9. 2020. <https://www.delo.si/novice/slovenija/o-vrednotah-kot-je-svoboda-se-ne-pogaja/>
- Evropska unija. 2020. https://europa.eu/european-union/index_sl. Dostopno 28. oktobra 2020 ter »Last modified April, 17, 2020«.
- Fallaci, Oriana. 2004. *Bes in ponos*. Tržič: Učila.
- Farris, Sara R. 2019. *V imenu pravic žensk: vzpon femonacionalizma*. Ljubljana: Sophia.
- Fink-Hafner, Danica. 2019. *Populizem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- FUDŠ. 2018. *Navodila za pisanje strokovnih in znanstvenih del na Fakulteti za uporabne družbene študije*. Nova Gorica: FUDŠ.
- Golob, Tea. 2015. *Transnational european identifications: theoretical and empirical approaches*. London: Vega.
- Lovec, Marko in Milan Brzglez, ur./eds. 2019. *Populism and attitudes towards the EU and central Europe*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
- Makarovič, Matej in Matevž Tomšič. 2015. »Democrats, authoritarians and nostalgics: Slovenian attitudes toward democracy«. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 8 (3): 8-30.
- Müller, Jean-Werner. 2017. *Kaj je populizem?* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Orwell, George. 2020. *Fašizem in demokracija*. Ljubljana: ZRC.
- Siedentop, Larry. 2003. *Demokracija v Evropi*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šabac, Ksenija. 2006. *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šalaj, Berto. 2018. »Demokracija pomeni vladavino ljudstva, a kaj je populizem?« *Društvo za razvoj humanistike*. <http://zofijini.net/demokracija-pomeni-vladavino-ljudstva-a-kaj-je-populizem/>.

- Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- . 2020a. *Demokracija v Evropi*. Interne študijske prosojnice.
- . 2020b. *Kulturna identiteta Evropske unije*. Interne študijske prosojnice.
- . 2020c. *Kulturna identiteta Evropske unije*. Predavanje za študente, 16. in 23. oktober 2020.
- . 2020č. *Politična kultura*. Interne študijske prosojnice.
- . 2020d. *Predmet »Evropska demokracija in politična kultura«*. Interne študijske prosojnice.
- . 2020e. *Značilnosti oblikovanja modernih družb*. Interne študijske prosojnice.
- Toplak, Cirila. 2003. *Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Tusk, Donald. 2020. »@donaltduskEPP«. Twitter, 7.11.2020.
<https://twitter.com/donaltduskEPP>.
- Veliki slovar tujk. 2002. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ksenija Gromova:

FEATURES OF POPULISM IN EUROPE

1 Introduction

Nowadays populism remains one of the most controversial notions – a great number of researchers from the social and political science investigates it and try to find an explanation for this multidimensional phenomenon. There is no single and simple definition, moreover, populism has become quite widespread throughout the last years due to certain political and social issues, active globalization processes and the whole transformation of the world, both socially and politically. Europe, to be precise, the European countries are not an exclusion here – conversely, the phenomenon of the populism in Europe has obtained its own certain features and particularities. Therefore, the main aim of this essay is to elicit certain definitional and conceptual aspects of populism throughout the context of the contemporary social science as well as the conditions under which it is likely to appear or already exists in Europe.

In order to achieve the aim of the essay, the following secondary sources will be investigated: results of the social surveys (the European Values Study), reports considering the development and the actual condition of the European political system (including certain statistical data), articles and theoretical papers concerning the notion of populism itself as well as its development and factors of its emergence.

2 Theoretical background

Nowadays the researchers use a lot of approach to find the way to define the notion of populism but they have one common opinion – there is no universal definition of this phenomenon, along with the fact that it is very difficult to say whether it is definitely positive or definitely negative issue for the modern world and for Europe in particular.

In order to understand populism and its main features and manifestations in Europe, it is essential to investigate interpretations proposed by various authors from the social and political science fields. The most difficult point here is the fact that every science, every movement and even every political party regards this notion differently, adding its own particular characteristics, so that people tend to use this term without understanding of its meaning or even replacing the initial meaning as they want – for instance, it happens very often in social media and press.

To begin with, as it is possible to see from the etymology of the term, populism is about “people” (from Latin “populus” – “people”) (Gagnon et al 2018) and populist leaders strongly focus on people and their sovereignty, regarding them through the perspective of the opposition and either implicit or explicit confrontation with “others” and in most of the cases those “others” are political elite, high finance and big business. It might be considered as a possible reason why populism as an ideology, movement, personal-based political strategy is often regarded in comparison with democracy (particularly, representative democracy) as an embodiment of the power of people, their rights and freedoms. Some of the researchers even define populism in terms of nationalism, considering it as a main threat for the modern democracy (Deiwiks 2009; Mudde and Kaltwasser 2012; Tomšič 2020). The reason for this point of view is the fact that one of the democratic principles is a principle of pluralism as a diversity of views, when the power is shared among economic and ideological groups. However, populism stands for the homogeneity, undifferentiated community, so that its leaders always want to demonstrate the disadvantages of the democracy, emphasizing that democratic paradigm officially promotes the power of people but actually steals this power with the help of numerous representative institutions, elites and their corruption. At the same time, there is no doubt that populism cannot exist without democracy

whereas democracy cannot exist without populism. They are like engines for each other, they underline each other's main advantages and disadvantages, for example, populists and their actions might give a clear signal to governing elite and highlight the defects of an actual political system, when it should turn more to the ordinary people. In other words, populism might be regarded as a mirror for the democracy, which reflects its nature and its problems (Mudde and Kaltwasser 2012).

Despite the fact that populism proclaims homogeneity, it is not homogeneous itself at all. First of all, it is possible to distinguish right and left populism (Zienkowski and Breeze 2019). Right-wing populism is primarily associated with postmillennial politics (Gagnon et al 2018) and is considered to be more extreme, being strong in Austria, Italy, Germany and France (Deiwiks 2009), whereas the left-wing populism has a definite impact in the Southern Europe (Zienkowski and Breeze 2019; Tomšič 2020). Right-wing populists also strategically and tactically use negativity in political communication, for instance, provocations, masculinism (Gagnon et al 2018), scandals, breaking of taboos (Greven 2016). Some researchers also elicit centrist populism or even non-political populism when someone is declared to be non-politician (Tomšič 2020).

As far as the mode of the populist communication is concerned, it is essential to mention the understanding of populism as a style of communication, a certain discourse (a set of social and linguistic practices throughout which the meaning is produced in certain situations or societies (Lee and Petersen 2011)) that helps to address both supporters and public in general. Populism tends to be reflected in both political and media discourses which usually demonstrate the political consciousness in one or another country, being quite emotional and direct (Tomšič 2020). In general, the notion of discourse is essential for the populism since rhetoric is one of the main ways for the leaders of the movement to proclaim their interests and their focus – populists tend to use simple slogans and proclamations which are easy to remember and are very close to ordinary people, the social cluster that is supposed to be guided and protected by the populist movement. That is why certain researchers define demagoguery as one of the typical characteristics for the populist leaders, when they tend to appeal more to people's emotions, sentiments (for instance, national or religious ones) and avoid reasonable arguments (Cabada 2020; Tomšič 2020).

Undoubtedly, populism cannot appear seemingly from nowhere, and there are always certain reasons – rather social or political ones. Researchers usually devote the following conditions under which populism is likely to appear and these are:

- hard socioeconomic conditions, unfavorable economic development;
- lack of trust towards political elite and political institutions;
- various kinds of crises;
- reaction on active globalization processes;
- charismatic (populist) leaders (Mudde and Kaltwasser 2012).

These factors also allow regarding populism as a kind of a mentality, which is to appear in certain historical and geographic contexts due to special social situations (Deiwiks 2009) and might be oriented on a great variety of issues, for instance, migration, regional autonomy and anti-capitalism (Tomšič 2020).

Therefore, basing on the above-mentioned theoretical background, it is possible to outline the main features of populism (or emerging populism) and these are:

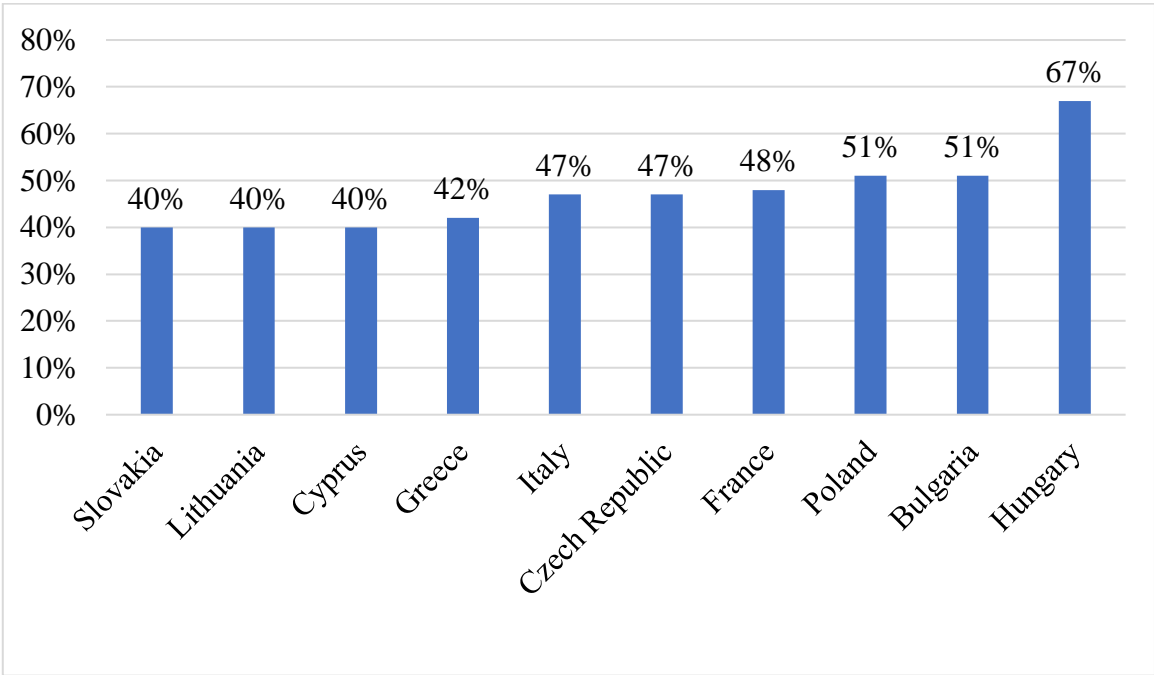
- confrontation with the democracy and its manifestations;
- denial of the elite, its influence and power;
- person-oriented political strategy;
- emotional, even provocative discourse, which is oriented to the mass of people, abounding loud and easy to remember slogans.

3 Populism in Europe

In order to elicit the main features of populism in Europe basing on the outlined concepts, it is essential to mention that Europe’s political landscape is now undergoing one of the biggest transformation since the end of the Cold War due to the pandemic crisis and fragmentation tendencies (for example, Brexit) when the public starts to be disappointed in the politics and the political leaders, political elites. They need for the new leaders, new slogans, and populists give them this, establishing their power more and more actively thanks to their strong personal charisma, methods of propaganda and audience manipulation (Mudde and Kaltwasser 2012).

Generally, regarding the emergence of populism in Europe diachronically, it is essential to appeal to statistics. Thus, the report “European Populism: Trends, Threats and Future Prospects” by the Institute for global change (2017) shows that the number of European countries with populist participation in government has doubled since 2000 and notably from 7 to 14. Furthermore, in 2000, approximately 8.5% of the votes were for the populist parties, whereas now it is 24.1% and since the beginning of the 21st century, the number of populist parties in Europe has almost doubled (from 33 to 63). Thus, within the last two decades, it has led to the fact that populist parties have increased their positions and entered national parliaments in a strategically important part of Central and Eastern Europe (Eiermann, Mounk, Gultchin 2017). It might be well reflected in the following graph (picture 1), which demonstrates the support of populist parties among likely voters in the European Union countries and it definitely shows that in 2016 only one Western European country has been among them. At the same time Hungary is considered to be the most affected by the populist powers (67% of voters are likely to support the populist parties within the elections):

Picture 1 EU countries mostly affected by populism (2016)

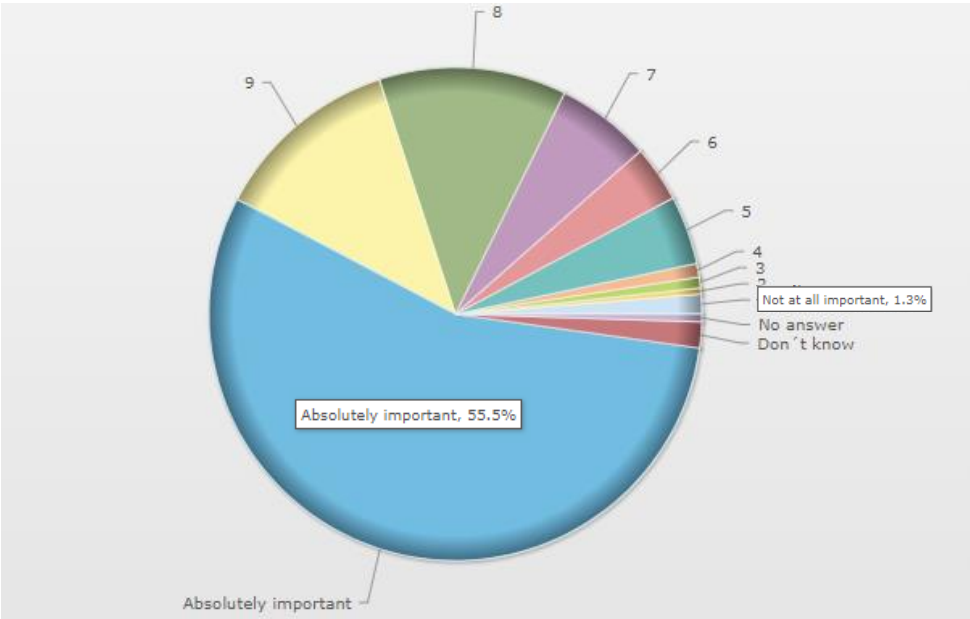
Source: Boros et al. 2016

What is more, characterizing the features of populism in Europe, it is essential to outline and investigate the implementation and manifestation of its main concepts (which have been elicited at the end of the previous chapter) with the help of the results of the social surveys conducted in Europe, particularly, the results of the European Values Study (2017-2020). It was conducted in 2017-2020 almost in all countries of the European Union, to be precise, in Austria, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Italy, Lithuania, the Netherlands, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden and the United Kingdom. The results of the survey would help to demonstrate the social atmosphere and tendency towards populist movements. The following variables are to be used for the analysis:

- importance of democracy (Q250);
- satisfaction with the political system (Q252);
- how much confidence in: political parties (Q72) (World Values Survey 2020).

The results of the survey concerning the variable Q250 (How important is it for you to live in a country that is governed democratically? On this scale where 1 means it is “not at all important” and 10 means “absolutely important” what position would you choose?) are shown in picture 2:

Picture 2 Importance of democracy: The European Union (EU) (total)

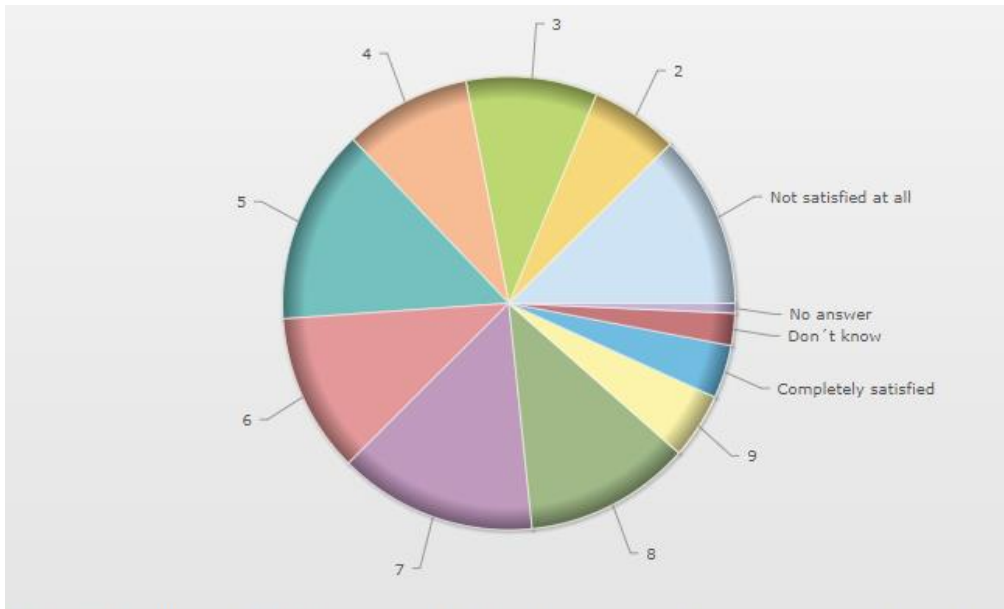
Source:
World
Values
Survey
2020

The results allow

concluding that, despite all the statistical populist tendencies in Europe, the majority of the population (55.5%) presumes that democracy is quite important for the country which they live in, whereas populist movement is considered to be quite contradictive towards the democracy as a whole as it has been mentioned above.

However, as far as the satisfaction with the political system is concerned (Q252) (How satisfied are you with how the political system is functioning in your country these days? On the scale from 1 to 10 below, 1 means not satisfied at all and 10 means completely satisfied), the results are presumed if not the opposite, but rather controversial ones (picture 3):

Picture 3 Satisfaction with the political system: The European Union (EU) (total)

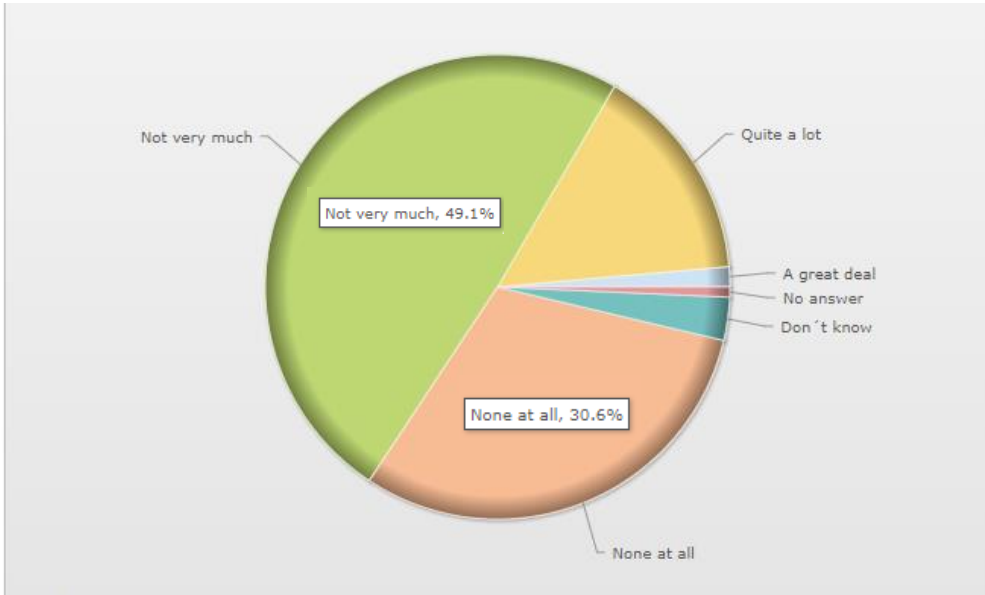
Selected sample: Austria EVS, Bulgaria EVS, Croatia EVS, Cyprus 2019, Czech Rep. EVS, Denmark EVS, Estonia EVS, Finland EVS, France EVS, Germany 2017, Greece 2017, Hungary EVS, Italy EVS, Lithuania EVS, Netherlands EVS, Poland EVS, Romania 2017, Slovakia EVS, Slovenia EVS, Spain EVS, Sweden EVS, United Kingdom - Great Britain EVS (35,035)

Source: World Values Survey 2020

According to the pie chart (picture 3), it is possible to presume that the respondents expressed their opinions quite equally and there is no unique attitude towards the political system in Europe. This fact also reflects the actual European tendency of fragmentation, which makes the society and the political system quite open and vulnerable in face of populism, which is known for its appearing within the period of crisis and instability within the society.

At the same time, the results for the last variable (Q72 – Confidence: The Political Parties) showed even more opposing tendency (picture 4):

Picture 4 Confidence. The Political Parties: The European Union (EU) (total)

Selected sample: Austria EVS, Bulgaria EVS, Croatia EVS, Cyprus 2019, Czech Rep. EVS, Denmark EVS, Estonia EVS, Finland EVS, France EVS, Germany 2017, Greece 2017, Hungary EVS, Italy EVS, Lithuania EVS, Netherlands EVS, Poland EVS, Romania 2017, Slovakia EVS, Slovenia EVS, Spain EVS, Sweden EVS, United Kingdom - Great Britain EVS (35,035)

Source: World Values Survey 2020

Regarding the political parties, the majority of the respondents (49.1%) has outlined that they do not trust them very much whereas 30.6% say that they do not have confidence towards them at all. These results help to make a conclusion that, despite of quite powerful democratic aspects within the European society, there are some populist tendencies such as lack of trust towards political elite (political parties, which are considered to be one of the main parts of the phenomenon of pluralism rejected by populism) and low satisfaction with actual political system (tendencies for fragmentation and instability) that may indicate the unfolding populist tendencies in Europe, considering to become even bigger and stronger in the future.

4 Conclusion

Populism is considered to be such a phenomenon, that will always be a part of the life of any country, any political system and any society. There are no ideal governments or political parties and there will always be some opposing forces, but the point is that it is essential to use them reasonably, to cooperate effectively with them.

The results of the theoretical and analytical research conducted in this essay help to suggest that the situation with populism in Europe is considered to be quite unstable. Actual pandemic crisis of COVID-19 and certain global issues which affect the European political culture, put it under the risk of losing its sustainability. Features of populism in Europe are primarily reflected in the people's low trust towards political system in general and political actors (political parties) in particular. On the other hand, as it has been already mentioned, populism might serve as a mirror for the contemporary political cultures and political systems which are quite different in each individual European country, that is why, it may be vital to learn how to cope with the aspects and the consequences of populism and how to use them effectively and for good.

5 Literature

Boros, Tamás, Maria Freitas, Tibor Kadlmt, Ernst Stetter. 2016. *The State of Populism in the European Union* 2016. https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2017/05/state_of_populism_in_europe_in_2016.pdf?fbclid=IwAR0ozOLHivXTJZ1aLIwPHXAQoZII2zHwJ8vrDBdQrHxnjHN_TZ3XAH-KUh0 Accessed January 27, 2021

Cabada, Ladislav. 2020. Session "Populism and the Future of European Democracy". *Roundtable: Varieties of populism and its impact in the European transnational sphere at 1st Slovenian Jean Monnet Day within the 12th Slovenian Social Science Conference „Observing Social Transformations: European Democracy and Development”*, Ljubljana, Slovenia, 7th December.

Deiwiks, Christa. 2009. "Populism". In *Living Reviews in Democracy*. 1–9.

Eiermann, Martin, Yascha Mounk, Limor Gultchin. 2017. "European Populism: Trends, Threats and Future Prospects". 29 December. <https://institute.global/policy/european-populism-trends-threats-and-future-prospects>. Accessed January 27, 2021

Gagnon, Jean-Paul, Emily Beausoleil, Kyong-Min Son, Cleve Arguelles, Pierrick Chalaye, Callum N Johnston. 2018. "What is populism? Who is the populist?". In *Democratic Theory*: 5 (2). doi: 10.3167/dt.2018.050201

Greven, Thomas. 2016. "The Rise of Right-wing Populism in Europe and the United States". 19 May. <https://www.fesdc.org/news-list/e/the-rise-of-right-wing-populism-in-europe-and-the-united-states/>

Lee, Alison, Alan Petersen. 2011. "Discourse Analysis". In *Theory and Methods in Social Research*, edited by Bridget Somekh and Cathy Lewin, 139–146. London: SAGE Publications.

Mudde, Cas and Cristobal Rovira Kaltwasser. 2012. *Populism in Europe and the Americas? Threat or Corrective for Democracy?* New York: Cambridge University Press

Tomšič, Matevž. 2020. Session "Populism and the Future of European Democracy". *Roundtable: Varieties of populism and its impact in the European transnational sphere at 1st Slovenian Jean Monnet Day within the 12th Slovenian Social Science Conference „Observing Social Transformations: European Democracy and Development”*, Ljubljana, Slovenia, 7th December.

World Values Survey. 2020. *World Values Survey Wave 7: 2017-2020*. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> Accessed January 27, 2021

Zienkowski, Jan and Ruth Breeze. 2019. *Imagining the Peoples of Europe: Populist discourses across the political spectrum*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Suzana Križ:

EVROPSKI POPULISTIČNI VODITELJI

1. Uvod

Populizem je trenutno najbolj aktualen politični fenomen v Evropi. Gre za ločevanje politične stvarnosti na dva nasprotna tabora – ljudstvo in elite, pri čemer naj bi izključno populistični predstavljali ljudstvo nasproti elitam. Predvsem desni, nativistični populizem ima tako na vzhodu kot na zahodu stare celine občuten vpliv pri oblikovanju političnega diskurza, ki se zaradi oportunitizma tradicionalnih političnih strank pomika vse bolj v desno. Nativistični populizem predstavlja resno nevarnost za človekove pravice v Evropi, saj poleg tega da človekove pravice populistično prikazuje kot oviro pri vladanju ljudstva, vsebinsko pomeni netolerantnost in diskriminacijo manjšin ter migrantov, teptanje človekovih pravic v imenu javne varnosti in diskreditacijo medijev in nevladnih organizacij, na vzhodu Evrope pa populizem napada temeljne elemente vladavine prava, sistema zavor in ravnovesij ter ustavne demokracije, skozi katere se človekove pravice uresničujejo. Za učinkovito in uspešno soočanje z nevarnostmi, ki jih aktualni nativistični populizem prinaša, je poleg javnih obsodb nativističnih argumentov treba nasloviti vzroke za vzpon populizma in resno premisliti o prevladujoči ideologiji, dominantnem družbeno-ekonomskemu modelu v zahodnem svetu in nedemokratičnih tehnokratskih političnih rešitvah ter skozi temeljne spremembe sistema človekovih pravic, ki bi v sistem vključile solidarnost in vzpostavile socialne pravice kot enakovredne civilnim in političnim pravicam, ponovno utrditi človekove pravice kot temeljne pravice, ki pripadajo vsem ljudem. (Elias Rudolf, 2108)

V nalogi se bom osredotočila na vprašanje: Ali je sploh mogoče zmagati na volitvah brez populizma? Vzporedno pa želim ugotoviti kakšna je vloga medijev pri poročanju in interpretaciji vpliva populizma/populistov na družbo.

2. Opredelitev pojmov

Populist:

Populisti se nagibajo k podobni retoriki, da bi osvojili svoje občinstvo. Kirk Hawkins, izredni profesor na univerzi Brigham Young v Utahu, pravi, da ni tako preprosto kot ena beseda ali krilatica; široki retorični leksikon se ponavadi ponavlja v populističnem govorništvu.

"Videli boste, da se vodja o običajnih ljudeh pogovarja na način, ki jih reificira in romantizira," pravi. Primeri se lahko nanašajo na "voljo ljudi" ali pa za opis plemenitih množic dodajajo pridevnike, kot so "navaden", "delaven" ali "plačevanje davkov".

"Drugi element, ki ga boste videli, je sklicevanje na zlo elito," pravi Hawkins. "Ena stvar, ki jo boste videli, je poudarek na stvareh, ki naj bi nedvomno postavile pod vprašaj njihovo temeljno dostojanstvo kot politični akterji, če ne celo ljudje." (Merk Rice-Oxley in Ammar Kalia, 2018, How to post a populist)

Na primer:

Čas je, da Francoze osvobodimo arogantne elite “- **Marine Le Pen**

Ljudje želijo prevzeti nadzor nad svojimi državami in želijo prevzeti nadzor nad svojim življenjem in življenjem svoje družine. "- **Donald Trump**
Evropska elita je propadla in simbol tega neuspeha je Evropska komisija "- **Victor Orban**
Brexit je bil približno navadni ljudje, ki so vstali, da bi premagali establišment, in zdaj smo videli, da se je isto zgodilo v ZDA. «- **Nigel Farag**

Volitve:

So v sodobnem poimenovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujni pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa. Zato so demokratične volitve tudi nujni pogoj za vzpostavitev in ohranitev sodobne pravne države. Volitve tako omogočajo volivcem neposreden vpliv na sestavo parlamenta, s tem pa tudi vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema. Volivci z volitvami podelijo članom parlamenta mandat, pooblastilo za to, da odločajo v njihovem o najpomembnejših družbenih vprašanjih. Volitve zato dajejo legitimnost izvajanju oblasti s strani predstavniškega telesa.

Z vidika razmerja med državljan in državo, oblasti omogočajo državljanom neposredni vpliv na oblikovanje in izvrševanje oblasti (politično subjektiviteto).

Preko svojih izvoljenih predstavnikov skrbijo državljanji tudi za nadzorstvo nad delom vlade. Volitve namreč neposredno uvajajo posameznika v politični sistem in izvrševanje oblasti. Volivec glasuje za tiste politične stranke in kandidate, ki se zavzemajo za vprašanja, ki ga zanimajo, seveda pa tudi sam akt glasovanja integrira volivca v politični sistem, saj mu daje občutek, da sodeluje v procesu političnega odločanja. (Grad 1990, Volitve v političnem pluralizmu. Inštitut za javno upravo str. 7-8)

Družba:

Raziskava Trženjskega monitorja DMS razkriva, da prebivalci Slovenije družbo zaznavamo kot bolj konservativno, precej manj kot inovativno ter v večji meri bolj podobno ostalim balkanskim državam kot evropskim. Skoraj polovica bi slovenske prebivalce označila kot nadpovprečno izobražene, a hkrati ti ljudje čutijo okolje kot precej nestimulativno in pesimistično, ki prej nagrajuje povprečje kot vzpodbuja izstopanje. Nagibajo se k temu, da Slovenija kot družba prej zaostaja za razvitim svetom, kot pa da bi bila v koraku z njim. Anketirani vidijo ljudi v slovenski družbi bolj delovne kot ne, obenem pa vidijo prebivalce Slovenije kot bolj nepošteno in sebične. (Raziskava Trženjski monitor DMS, 2016)

Medij

Osamljeni, anonimni, sugestibilni posamezniki naj bi bili neposredno »pripeti« na množični medij, ki naravnost, brez ovir, brez tujih vplivov in zato mogočno deluje ne nemočnega, osamljenega človeka. To shemo množičnega komuniciranja so imenovali model »model hipodermične igle«, ker se sporočilo množičnega medija neposredno »zapiči« v vsakega pripadnika atomiziranega množičnega občinstva. Ko se je sporočilo »zapičilo« lahko nanj vpliva ali ne, pač glede na to, ali je tako sposobno, da učinkuje. Vsa propaganda idej, politične in verske ideologije, potrošnega blaga, vsa reklama in politično manipuliranje z množicami so temeljili na tem modelu.

Novejše raziskave so pokazale, da posameznik sporočila medijev selektivno zaznava, jih kritično premisli in ovrednoti ter o sporočilu razpravlja v neformalni funkcionalni skupini.

Klasično formulo o vseomogočnosti medijev so raziskave omajale, niso pa jo povsem ovrgle. Tradicionalni model prepričevanja javnosti je dobil nove razsežnosti (Vreg 2000, 90).

3. Populizem

3.1 Prepoznavanje populizma

Dojemanje populizma kot nekako »naprednega« ali »ljudskega« je večinoma (severno-, srednje- in južno) ameriški pojav. V Evropi najdemo drugačno, zgodovinsko pogojeno ustaljeno predstavo o populizmu. Tu predvsem liberalni avtorji liberizem povezujejo z neodgovornimi politikami ali različnimi oblikami političnega nagovarjanja (tako se »demagogija« in »populizem« pogosto uporabljata kot spomeniki). Kot je nekoč dejal Ralf Dahrendorf, je populizem preprost, demokracija pa zapletena. Dejansko »populizem« že dolgo hodi z roko v roki s kopičenjem javnega dolga - ta povezava je prevladovala tudi v nedavnih razpravah o strankah, kot sta Siriza v Grčiji in Podemos v Španiji, ki ju mnogi evropski avtorji uvrščajo med primere »levičarskega populizma«.

Po mojem mnenju nobeden od teh pogledov ali dozdevno preprostih empiričnih meril ni v pomoč pri opredeljevanju pojma populizem. Glede na to, kako široki so ti pogledi – in kako pogosto se na videz empirične in nevtralne diagnoze, kot sta »nižji srednji razred« in »zamere«, uporabljajo kar tjavendan – bi rad svoje pomisleke opisal podrobneje.

Prvič, če pogledamo kakovost politik, se zlahka izkaže, da so bile nekatere od njih, ki so bile sprejete z upoštevanjem »ljudstva«, v resnici neodgovorne: kdor jih je sprejemal, ni dovolj dobro premislil ali ni zbral vseh dokazov, še najbolj verjetno pa je, da so samo njemu prinesle kratkoročne koristi na volitvah in bi se jih moral pravzaprav vzdržati, saj je dobro vedel, kakšne dolgoročne posledice utegnejo imeti. Ni treba biti neoliberalni tehnokrat, da nekatere politike oceniš kot preprosto z lase privlečene. Naj za zgled navedem Chávezovega naslednika na čelu Venezuele Nicolásu Maduro, ki se je inflacije lotil tako, da je v trgovine z zabavno elektroniko poslal vojake, ki so tam na izdelke lepili nižje cene. (Madurova najljubša teorija inflacije je glavnega krivca zanjo našla v »buržujskih parazitih«.) Ali pa francosko Nacionalno fronto, ki je v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja na svojih plakatih razglašala: »Dva milijona brezposlenih je dva milijona preseljencev preveč!« Enačba je bila tako preprosta, da jo je lahko rešil vsakdo in z zdravo pametjo dozdevno prišel do prave politične rešitve.

Vseeno pa po tej poti ne moremo priti do odgovora, kaj tvori populizem. Na večini področij javnega življenja namreč preprosto ni popolnoma jasne, nesporne razmejitve med odgovornostjo in neodgovornostjo. Obtožbe o neodgovornosti imajo velikokrat zelo strankarski prizvok (in od največkrat obsojenih neodgovornih politik imajo tako rekoč vedno korist najrevnejši). Kakorkoli že, če politično razpravo zastavimo okrog dvojice »odgovorno« proti »neodgovorno«, se postavlja vprašanje: Odgovorno po katerih merilih ali višjih zavezah? Če vzamemo en očitni zgled: prostotrgovinski sporazumi so lahko odgovorni glede na zavezo po čim večjem skupnem BDP, vendar pa imajo posredne posledice, ki se ob upoštevanju drugih vrednot morda komu zdijo nesprejemljive. Debata mora torej temeljiti na vrednotah družbe kot celote ali mogoče na različni porazdelitvi prihodka po različnih ekonomskih teorijah. Ustvarjanje prepada med populizmom in odgovorno politiko zgolj prikriva bistvo, poleg tega pa je lahko še preveč prikladen način, da se otresemo kritik nekaterih politik.

Pri razlagi populizma bi morali biti zelo previdni pri uporabi tako zaznamovanih izrazov, kot so »jeza«, »nezadovoljstvo« in zlasti »zamere«. Razloga za to sta vsaj dva. Prvič, čeprav tisti, ki govorijo o zamerah, morda nimajo v mislih Nietzscheja in njegove H genealogiji morale, se je le stežka mogoče povsem izogniti namigovanju na resentment. Kdor kuha zamero, je po definiciji šibak, četudi lahko po Nietzschejevi analizi tisti, ki gojijo zamere, postanejo ustvarjalni in tako najbolj pametni med šibkimi premagajo oblastnike, s tem da preuredijo zaporedje človeških vrednot. Zamerljivce pa vseeno opredeljujejo njihova inferiornost in reakcionarnost. Obhajajo jih negativni občutki do oblastnikov, ki pa jih potlačijo; njihovo dožemanje samih sebe je torej v osnovi odvisno od oblastnikov, saj hrepenijo po njihovem priznanju. V tem smislu so zamerljivci nujno nezmožni samostojnega ravnanja. Sami sebi morajo namreč lagati o svojem dejanskem počutju, tudi če ne morejo nikoli povsem verjeti svojim lažem. Kot je dejal Max Scheler, zamera ljudi vodi v to, da počasi zastrupljajo svojo dušo.

Četudi bi si mislili, da imajo elite vso pravico kritizirati vrednote običajnih državljanov, je še vedno čudno delati vzporednice med nekim naborom političnih prepričanj ter družbenoekonomskim položajem in psihološkim stanjem njegovih privrženec. To je enako kot bi rekli, da je pojem socialne demokracije najlažje razumeti, če njene volivce opišemo kot delavce, ki so ljubosumni do bogatašev. Pri razmišljanju o fenomenu populizma profil njegovih podpornikov nikakor ni nezanemarljiv. Toda opisovati celoten fenomen kot neomikani politični izraz tistih, ki jih je domnevno »povozil proces modernizacije«, ni zgolj pokroviteljsko, temveč to hkrati ni kakršna razlaga.

Navsezadnje je živo tudi razmišljanje, da mora populizem imeti nekaj skupnega s tistimi, ki so se najprej oklicali za populiste. Pri tem mislim denimo na ruske narodnike konec devetnajstega stoletja in njihovo ideologijo narodničestva, ki se običajno prevaja kot »populizem«. Narodniki so bili intelektualci, ki so idealizirali ruske kmete in v vaški komuni videli politični model za državo kot celoto. Zagovarjali so tudi, da je treba po politične nasvete in vodila »iti med ljudi«. (Tako kot mnogi meščanski intelektualci so spoznali, da jih »ljudje« niso sprejeli tako, kot so upali, prav tako pa niso priznavali političnih receptov, ki so jih intelektualci potegnili iz njihovega domnevno »neomadeževanega« načina življenja.)

Za mnoge opazovalce preprosto mora obstajati razlog, zakaj je nekakšen »populizem« nastal konec devetnajstega stoletja hkrati v Rusiji in ZDA. Ker sta bili obe gibanji nekako povezani s kmeti, je vsaj do 70. let prejšnjega stoletja prevladovalo mišljenje, da je bil populizem v tesni povezavi z agrarizmom ali da je šlo nujno za upor nazadnjaških skupin v hitro spreminjajočih se družbah. (Werner Müller, 2016, str. 23-30)

3.2. Kdo je populist?

Trdim, da je populizem posebna moralistična predstava politike, način dožemanja političnega sveta, ki predstavlja moralno neoporečno in popolnoma poenoteno – toda po mojem prepričanju povsem namišljeno – ljudstvo proti elitam, ki veljajo za skorumpirane ali kako drugače moralno manj vredne. Kritiziranje elit je nujen, vendar ne zadosten pogoj, da veljaš za populista. Sicer bi bil po definiciji populist kdorkoli, ki kritizira oblast in razmere v neki državi. Ne samo proti elitam, populisti so vedno usmerjeni tudi proti pluralizmu: trdijo namreč, da samo oni predstavljajo ljudstvo. Drugi politični tekmeci so zgolj del sprijene in skorumpirane elite, tako vsaj menijo populisti, kadar nimajo oblasti v svojih rokah; kadar so na oblasti, ne priznavajo legitimne opozicije. Njihova temeljna premisa je tudi ta, da kadarkoli v resnici ne podpira populističnih strank, najbrž tako ali tako ni del pravega ljudstva. Če povzamem francoskega

filozofa Claudi Leforta, je treba domnevno pravo ljudstvo najprej »izvzeti« iz množice dejanskih državljanov. To idealno ljudstvo nato velja za moralno neoporečno in nezmotljivo. Populizem se pojavi hkrati s predstavniško demokracijo; je namreč njena senca. Populisti hrepenijo po tistem, kar politična teoretičarka Nancy Rosenblum imenuje »holizem«: po pojmovanju, da politična skupnost ne bi smela biti več razdeljena in da je mogoče, da je ljudstvo eno samo in da ima kot tako enega samega pravega predstavnika. Temeljna premisa populizma je torej moralizirana oblika antipluralizma. Politični akterji, ki ne stojijo za tem, preprosto niso populist. Populizem se opira na načelo pars pro toto, del namesto celote, in se ima za edinega predstavnika ljudstva, pri čemer se oboje razume v moralnem, ne empiričnem smislu. Drugače rečeno, populizma ne more biti, če ni nekoga, ki bi govoril v imenu vsega ljudstva.

Ob tem naj spomnim na razvpito izjavo Geoga Walleacea ob imenovanju za guvernerja Alabame: »V imenu najboljšega ljudstva, ki je kdaj živelo na naši zemlji, potegnem črto v pesku in vržem rokavico pred tiranijo... in izjavim... segregacijo danes...segredacija jutri... segregacija za vedno. Segregacija ni trajala za vedno, toda kar je o tem izrekel Wallace, je za vedno omadeževalo njegov ugled; šlo je seveda za rasizem. Vendar pa Wellacea med populiste umešča trditev, da govori »v imenu najboljšega ljudstva, ki je kdaj živelo na naši zemlji«. Kaj je pravzaprav dajalo guvernerju Alabame pravico, da govori v imenu vseh Američanov – no, razen zagovornikov »tiranije«, kar je seveda pomenilo Kennedyjevo administracijo in vse, ki so se bojevali za odpravo rasnega razlikovanja? In kdo mu je poleg tega dovolil, da za »pravo Ameriko« označi »veliki anglosaški Jug«? Očitno je vse, kar je bilo v Združenih državah dobrega in pristnega, izviraloz Juga oziroma se je vsaj tako zdelo, ko je Wellace vzkliknil: »In vi, sinovi in hčere nepopustljivega domoljubja stare Nove Anglije... in vi kleni otroci, velikega svetega Srednjega vzhoda... in vi potomci plamtečega duha svobode pionirjev z Daljnega zahoda... vabimo vas, da pridete k nam... saj nas družita mislenost... in duh... in filozofija Juga... tudi vi ste Južnjaki in naši bratje v našem boju.« Proti koncu nagovora je Wallance izjavil celo, da so bili Južnjaki tako rekoč vsi očetje ZDA.

Populisti svoje predstave o politični morali utemeljujejo na delu in korupciji. Tudi zato nekateri avtorji populizem enačijo z izraženo ideologijo »produktivizma«. Populisti ščuvajo čisto, nedolžno, vedno delavno ljudstvo proti skorumpirani eliti, ki v resnici ne dela nič (razen, da skrbi za svojo korist), pri desnem populizmu pa tudi proti samemu družbenemu dnu (tistim, ki prav tako v resnici ne delajo nič in živijo na račun drugih). V ameriški zgodovini so tako privrženci Andrewa Jacksona nasprotovali tako »aristokraciji« na vrhu kot Indijancem in sužnjem pod seboj. Desničarski populist polet tega velikokrat opozarjajo na simbiozo med elito, ki v resnici ni del ljudstva, in marginalnimi skupinami, ki se prav tako ločijo od njega. V Združenih državah Amerike dvajsetega stoletja so bile te skupine navadno po eni strani liberalne elite, po drugi pa rasne manjšine. S prerekanjem glede rojstnega lista Baracka Obame je ta logika postala smešno očitna in dobesedna: predsednik je v očeh desničarjev hkrati utelešal elito in črnkega »drugega«, četudi v resnici nobeden od njiju ni pravi Američan.

Populist lahko med moralnim in nemoralnim razlikuje na različne načine. Vedno pa mora biti tudi prisotno razlikovanje med moralno neoporečnim ljudstvom in njegovimi nasprotniki. Prav po tovrstni domnevi o plemenitem ljudstvu se torej populist razlikujejo od drugih antipluralistov med političnimi akterji. Tako na primer leninisti in skrajno nestrpni verski akterji ljudstva nimajo za moralno neoporečno in nezmotljivo. Vsi, ki zavračajo pluralizem, še niso populist. (Werner Müller, 2016, str. 31-36)

3.3 Populisti in oblast

Populizem ni nov pojav obstaja že več desetletji, a doslej so nacionalistični in populistični politiki imeli obskurno vlogo na političnem obrobju. Sedaj pa vse bolj krojijo politiko v številnih državah članicah Evropske unije. Direktor pariškega centra za mednarodne raziskave in nekdanji svetovalec Češkega predsednika Vaclava Havla, Jacques Rupnik meni, da so za zdajšnji naskok takšnih strank na politični vrh trije medsebojni prepletajoči razlogi. Prvi je finančna kriza leta 2008, ki je zelo prizadela Evropsko gospodarstvo, okrevanje pa je bilo neenakomerno. Močno je bil prizadet jug Evrope, manj pa sever. Evropa, ki je veljala za območje blaginje, to ni več. Drugi razlog je, da vlade pri spopadanju s krizami zanje krivijo mednarodne dejavnike, predvsem Evropo. Imate torej demokratično izvoljene vlade, ki pa ne morejo odločati o ekonomskih ukrepih, zato morajo poiskati nadomestilo, to je družbena sfera. Sprejemajo zakone, kot v Franciji o gejevskih porokah in številnih družbenih reformah. Populisti poudarjajo krizo demokracije in trdijo, da so vlade orodje svetovnih trgov, in da je Evropa instrument globalizacije, ne pa odgovor na ta pojav. Tretji razlog je migracijska kriza. Migracijsko vprašanje, ki je najbolj pereče v zadnjem času je omogočilo vzpon številnih nacionalističnih in populističnih sil, s silovitim napadom na vodilne stranke na oblasti. Češ odpravili ste meje in uvedli schengenski sistem, ki je dober za turizem, vendar ne zagotavlja varnosti, ki v primeru vojn na jugu Sredozemlja, kolapsu držav in množičnih migracij.

Matej Avbelj poudarja: « Da preprostih rešitev po katerih kliče ljudstvo in jih ponujajo populist v tem trenutku ni. Jasno populist v tem trenutku in tej negotovi situaciji imajo lahko delo, ker ljudem dajejo zelo preproste rešitve na zelo težka vprašanja, vendar te rešitve v resnici niso rešitve. Ravno za to pravim, da teh rešitev ni, ker smo dejansko v obdobju, ki ga morda še vzhodna civilizacija še ni izkusila. In zato ne samo obstoječi politiki nimajo še odgovorov, niti intelektualci in intelektualne elite na teoretični ravni nimajo pravih odgovorov na to kar se danes dogaja v praksi».

In kaj ima skupnega izredno pestra paleta obrazov populizma in nacionalizma? Naša sogovornika opozarjata, da moramo biti pri oznaki populizma zelo previdni, kaj je postala primerna etiketa za vse, ki nam niso všeč. Matej Avbelj: »Populist je tisti politik, ki se v imenu nekega imaginarnega ljudstva zavzema zato, da bi razgradili sistem zavor ravnovesij, sistem vladavine prava, in si na tak način podredili državo za več let, deset, dvajset let in bi jo s tem mogoče izpeljali celo v takšen okvir, kjer se potem več ne da ustvariti neke pravne in ustavne normalnosti».

Avstrija je bila tik pred tem, da izvoli prvega skrajno desnega predsednika države v Evropski uniji po drugi svetovni vojni. Podpora protipriseljenjski svobodnjaški stranki se je v dobrem desetletju povečala z deset na dvajset odstotkov. V Franciji je tudi zahvaljujoč medlemu Francu Olandu, ki je sedaj izpadel iz igre za prihodnji predsedniški mandat, proti islamistični fronti Marine Le Pen, podpora poskočila iz enajst na sedemindvajset odstotkov. Ob tradicionalni levici in desnici je postala tretji politični igralec. Jacques Rupnik: »Le Penova ima v svojem programu izstop iz Evrskega območja, ne pa tudi iz Unije. Evropa ni več privlačen projekt, ki si ga vsi želijo, ampak projekt, ki ga je treba braniti.»

Po besedah Jacquesa Rupnika sta Viktor Orban na Madžarskem in Jaroslaw Kaczinsky na Poljskem že spodkopala defakto temelje evropskega projekta. Tudi Hrvaška je pod prejšnjo vlado primer izjemno konzervativnih in proti liberalnih stališč glede družbenih vprašanj.

Jacquesa Rupnika: »To je ideja, da gradite demokracijo brez vladavine prava kot sta Kaczinsky in Orban nedavno razglasila, želita izvesti protirevolucijo v Evropi. Proti revolucija v Evropi je

torej program, vzhodno in srednje Evropskih držav. Predvsem Madžarske in Poljske, pa tudi na Slovaškem s koalicijo nacionalistov na vladi ni nič bolje«.

Za vzpon populističnih in nacionalističnih vlad na vzhodih in srednjevzhodnih Evropskih državah moramo iskati druge razloge, kot sta gospodarska in migrantska kriza. Poljska je edina država, ki po l.2008 ni doživela recesije in ima stalno gospodarsko rast, in velja za najuspešnejšo gospodarsko zgodbo v Evropi, v minulih dvajsetih letih, kar je paradoks. (Arhiv TVSLO, Vzpon populističnih in nacionalističnih strank, <https://4d.rtvlo.si/arhiv/eppur-si-muove-in-vendar-se-vrti/>)

4. Odnos populistov do volitev in vloga medijev

V samo jedro populizma je vgrajen paradoks, ki še dodatno otežuje ustrezno analizo tega pojava: če je kdo v politiki preveč distanciran od ljudskih množic, ga pogosto označimo za elitista, in nasprotno, če se ljudstvu preveč približa, postane populist. (Bojan Bugarič, Mladina, Vzhodna Evropa v primežu populizma, <https://www.mladina.si/43800/vzhodna-evropa-v-primezu-populizma>)

Zame je populizem vsako politično gibanje, ki volivcem obljublja na videz ali največ kratkoročno vabljive rešitve, čeprav se dobro zavedajo, da so te neuresničljive ali pa bodo že srednjeročno, če ne to, pa zagotovo dolgoročno povzročile nemajhno škodo. Pri tem populist računajo, da se večina volivcev ne ukvarja z analizami političnih in gospodarskih dogajanj ali teh celo ni vešča. Populisti tako poskušajo za pridobivanje glasov izkoristiti nepoznavanje ali neznanje volivcev. Populizem je torej v bistvu prevara volivcev. (Dr. Andrej Umek, Ali res samo desni populizem?, <https://www.demokracija.si/slovenija/ali-res-samo-desni-populizem>)

Simon Wren-Lewis, makroekonomist iz Oxford University: » Za sedanji porast skrajnega populizma po Evropi in ZDA, za Trumpa in Brexit, so ob pokvarjenih politikah in konzervativnih ekonomistih enako sokrivi mediji. Ker so asistirali pokvarjenim politikom pri popularizaciji napačnih ukrepov, zaradi česar je izostalo hitro in robustno okrevanje po krizi in se je poglobljala socialna mizerija, kar je rodilo nezadovoljstvo med ljudmi. In ko to socialno nezadovoljstvo šokiraš še s širjenjem strahov pred dejanskim ali namišljenim problemom povečanih migracij, dobiš idealno okolje za porast skrajnega desnega populizma.

Mediji seveda te krivde ne bodo prevzeli nase. Saj oni zgolj obveščajo o tem, kar se dogaja v družbi, mar ne? In točno to je problem. Za zgornjo floskulo mediji skrijejo neznanje in nesposobnost svojih novinarjev na eni in svojo senzacionalistično preferenco (zaradi komercialnih razlogov seveda) na drugi strani. So izjeme, vendar zelo redke«. (Jože P. Damjan, Mediji so sokrivi za sedanji porast skrajnega populizma, <https://damijan.org/2018/11/11/mediji-so-sokrivi-za-sedanji-porast-skrajnegapopulizma>)

V nadaljevanju se bom osredotočila na dilemo možnosti zmage na volitvah brez prisotnosti populističnega vpliva, in koliko odgovornost nosijo pri tem mediji.

Analizirala bom medijske vsebine, ki razkrivajo populiste in njihov pohod na oblast v Evropi. Kaj in kdo so »krivci« za njihov hiter vzpon po lestvici priljubljenosti? In kako uspešno se obdržijo na prestolih, ki jim jih na volitvah zaupajo volivci? Kdo so ljudje, ki jih populist

prepričajo do te mere, da jim na volitvah zaupajo svoj glas? Kako veliko vlogo imajo pri porastu populistov mediji in kako vplivajo na odločitve volivcev?

4.1 Volitve in populist

Kot je za MMC portal povedala profesorica dr. Danica Fink Hafner, so v predvolilnem času vsi politiki na nek način populist: »Če govorimo o moderni politiki, kjer stranke tekmujejo na volitvah za oblast, potem so v tekmovanju za podporo državljanov vsi politiki bolj ali manj populist, saj bolj ali manj pretiravajo tako v kritiki oblastnih in drugih strank kot tudi v svojih obljubah, kaj bi oni naredili boljšega za državljane. Za vplivnost populistov je zelo pomembno, kolikšno karizmo imajo kot politične osebnosti. Seveda pa ne gre pozabiti, da ne govorimo o katerih koli posameznikih, temveč o voditeljih populističnih strank oziroma gibanj«.

Hafnerjeva tudi meni, da ni pravila kdo in zakaj spravi populiste na oblast: »Ni ene formule, gre za preplet pisane palete interesov. Če kot primer populizma vzamemo nacizem, vemo, da so k nastavitvi Adolfa Hitlerja na oblast pripomogli finančni interesi, tudi aroganca določenega dela politične elite. Enoznačne motivacije za vse populiste in njihove pomagače ni. Gre za parcialne interese v določenem trenutku. Nevarnost v političnem smislu je dogajanje v demokratičnih institucijah družbe. Dober test je, ko vprašamo populistične voditelje, kaj bi naredili, če bi zmagali na volitvah in bi lahko prevzeli izvršno oblast. Avtoritarno usmerjeni populist bi najraje ostale stranke kar odstranili, povsod nastavili prave oz. sebi poslušne ljudi in čim bolj neposredno vladali«.

(TVSLO MMC portal, Gorazd Kosmač, <https://www.rtv slo.si/slovenija/del-elite-se-obnasa-kot-da-zvoni-jansevi-opciji-a-vendarle-zvoni-vsem>)

Nekako po gospodarski krizi leta 2008 je prišlo do porasta levih populistov, po prihodu migrantske krize pa so prišli v ospredje desni populist. Potrebno je še omeniti, da so v nastajanju tudi nadnacionalni populist. Med najbolj vidnimi populist trenutnih politik bi izpostavila Viktorja Orbana Madžarska, Matteo Salvini Italija, Marine Le Pen Francija in Boris Johnson Velika Britanija.

Kako se je uspelo omenjenim politikom zavihteti na vodilne politične pozicije?

Viktor Orban se je na oblast zavihtel leta 2010, s Fidezom je zmagal z ustavno večino. Nezadovoljstvo z dejanskimi dosežki, neuspešne tranzicije, diskreditacija postkomunističnih voditeljev in gospodarska recesija tik pred volitvami je omogočila zmago desnice.

»Jobbik je iz obrobne stranke postal srednje velika stranka v istem trenutku, ko je Fidesz postal sredinska stranka s široko podporo, brez deradikalizacije svoje desničarske populistične agende. Skupaj sta stranki prejeli 70 % glasov na volitvah leta 2010, medtem ko so liberalci in levica, ki so v koaliciji vladali vse od leta 2002, naenkrat padli na 20 %. Fideszu sta pripadli več kot dve tretjini mandatov v parlamentu, v političnem smislu pa se je zdelo, da je parlament prevzela stranka široke sredine, ki ima na vsaki izmed strani, na levi in desni, po eno srednje veliko stranko. Tudi v družbenoekonomskem in generacijskem smislu se je za profil Fideszovih volivcev zdelo, da predstavlja družbo kot celoto« (Ferenc Laczó, Vladavina populizma na Madžarskem, <https://www.eurozine.com/vladavina-populizma-na-madzarskem>).

Kljub vsemu, kako to, da je ravno na Madžarskem prišlo do tako radikalnega preobrata populizma? O tem v članku opiše Laczó: »Negativni razlog je, da je po letu 1989 postkomunistični levici sprva šlo dobro, in da je v krizo reprodukcije zapadla šele z menjavo

generacij v začetku 21. stoletja. Ta vzhajajoča kriza na levici se je močno zaostрила s političnimi škandali leta 2006, ko je v javnost pricurljal zaupni govor pravkar ponovno izvoljenega premierja Ferenc Gyurcsányija, ki so mu sledili ulični nemiri in ostra politična polarizacija. Še preden je državo udarila ekonomska kriza – in ta ji je zadala res hud udarec – je bil na Madžarskem dolga leta na oblasti voditelj, ki po mnenju večine ni imel dovolj legitimnosti za vladanje. Na tej točki se zgodovina postkomunistov preplete z zgodovino skrajne desnice: počasen, a na koncu množični upad moči prvih je šel z roko v roki s spektakularnim vzponom slednje. Prevlada in hkratna radikalizacija madžarske desnice je pravzaprav kontinuiran proces zadnjega desetletja. Dobro znano je dejstvo, da je zahodnoevropska desnica po padcu fašizma šla skozi proces deradikalizacije (dolgoletna prevlada krščanskih demokratov v Zvezni republiki Nemčiji je v marsikaterem pogledu utelešenje tega procesa). V državah, ki so imele lastna skrajno desničarska gibanja pred letom 1945, a so bile nato sovjetizirane, pa grobega povojnega zatiranja desnice ni spremljala notranja deradikalizacija desničarskih idej.

Veliko uslugo je Fidezu naredil bivši premier, ki je trdil, da je populizem v bistvu opozicijska taktika, ki je stranke ne morejo enako uspešno uporabljati, ko so enkrat na oblasti. Seveda je to trditev postavil na laž Orbán, ki je prav uspešno krmari z izrazitimi populističnimi ideologijami. Prav tako je uspelo Fidezu svoje privrženice mobilizirati v trenutkih krize: »In orkestrirati številne propagandne kampanje, usmerjene v najrazličnejše nasprotnike, se je začel močno zanašati tudi na strategijo demobilizacije. Iz političnega življenja v državi so izginile pomembne razprave in debate, široki segmenti volivcev pa so postali pasivni, celo apatični. Fideszov populizem v imenu domnevno homogenega madžarskega naroda se v praktično enaki meri poslužuje mobilizacije in depolitizacije. Strategijo depolitizacije je v veliki meri omogočil tudi beg na sto tisoče izobraženih mladih v tujino: odprtost evropskega prostora je, paradokso, Orbánovemu režimu pomagala konsolidirati moč« (Ferenc Laczó, Vladavina populizma na Madžarskem, <https://www.eurozine.com/vladavina-populizma-na-madzarskem/>.)

Kako pa je Orbánov pristop sprejet v EU? Ferenc Laczó: »Na evropski ravni je za Fideszov pristop značilna strategija dva koraka naprej in en korak nazaj. Zdi se, da stranka previdno izkorišča strategijo zaostrovanja, ki deluje na principu prevare, in to ji gre izjemno dobro: Orbán daje vtis radikalca, ki izziva nepremičnost evropskih institucij in nepriljubljeni *status quo*, a hkrati tudi vtis politika, ki je pripravljen na razpravo in sprejemanje kompromisov. Zares presunljivo je, kako Orbánova pripravljenost na razpravo na evropski ravni odstopa od njegove nepripravljenosti na razpravo v »lastni« državi (kjer se raje zadržuje izven javnih debat).

V nekaterih ključnih vprašanjih sta vrednostna sistema Merklove in Orbána na povsem različnih bregovih, a njuno pragmatično zaveznitvo se ohranja na veliko drugih, bolj vsakdanjih področjih. Orbán je morda resda prvi skrajno desničarski premier znotraj EU, vendar zaradi tega še ni bil izoliran, nakljub očitnemu in globokemu poslabšanju demokratičnih standardov v državi, grobim napadom na akademsko svobodo, ogorčenim odzivom medijev in splošnim strmoglavljenjem ugleda Madžarske. Dejansko je Orbán vse bolj viden voditelj, čigar nazori in predlogi so včasih vprašljivi, a jih pogosto jemljejo resno.

Kakšni pa so obeti za prihodnost? Ferenc Laczó: »Fidesz v zadnjih nekaj letih ni najbolj priljubljen (stopnja podpore vladi je daleč od zavidljive), a mu je vseeno uspelo obdržati solidno prednost v borni strankarski ponudbi. Glede na število volivcev brez jasne strankarske preference, ki s trenutnim stanjem niso zadovoljni, bi lahko kmalu vzniknila resna konkurenca v obliki kredibilne sredinske ali levo-liberalne stranke. Vendar pa so možnosti, da bi do takšnega odprtega spopada političnih alternativ prišlo še pred parlamentarnimi volitvami aprila letos-2018, v tem trenutku zelo majhne.

Dejstvo je, da do večjih preobratov vladanja vedno pride v obdobjih krize. Tako se je zgodilo tudi na Madžarskem. Ljudstvo je ranljivo in tako lahek plen za pridobivanje volilnih glasov. Še bolj pomembno pa je te pridobljene volivce obdržati na dolgi rok. Viktorju Orbanu to zelo dobro uspeva, kljub poslabšanju demokratičnih standardov, kritičnemu očesu medijev in nizkemu ugleda Madžarske. Dokler ne bo dobil resnega tekmeca v domači politični sceni, bo postajal vse bolj viden in uveljavljen politik. Je eden najvidnejših in uspešnih populistov ne samo v Evropi ampak tudi v širšem pogledu.

Kaj pa lahko rečemo za najbolj vidnega predstavnika populistov na Apeninskem polotoku - **Matteo Salvini**? Leta 2018 so imeli v Italiji parlamentarne volitve, kjer je največ posamičnih glasov dobila populistično Gibanje petih zvezd in presenetljivo veliko glasov je dobila evroskeptična in proti tujcem nastrojena Liga. STA: »Že pred volitvami so politični analitiki vzpon populistov razlagali z dejstvom, da je od zadnjih volitev v Italijo, večinoma s čolni iz Libije, prišlo na stotisoče migrantov, kar je tudi zelo učinkovita tema za nabiranje političnih glasov« (V Italiji bi vlado sestavljali tako populisti kot desnica. V Rimu tudi Slovenka, <https://siol.net/novice/svet/v-italiji-zmaga-desne-koalicije-a-brez-vecine-za-samostojno-vladanje>).

Na volitve se je odpravilo tri četrtine italijanskih volilnih upravičencev. Največ jih je glasovalo na severu, najmanj na jugu. Poleg evroskeptičnega Gibanja petih zvezd, ki je prepričalo 32 odstotkov volivcev, je največje presenečenje vsekakor rezultat desne populistične in prav tako evroskeptične Lige, ki je z 18,5 odstotka prehitela celo svojo koalicijsko partnerico Naprej. Liga na severu pobrala tudi po tretjino glasov. Severna liga je v deželah Benečija in Lombardija pobrala tretjino, v deželi Furlanija-Juljska krajina in Lombardija pa četrtino glasov. Na prejšnjih volitvah je takrat še Severna liga dobila le štiri odstotke. Vodja Lige Matteo Salvini se je volivcem že zahvalil.

Protestnemu Gibanju petih zvezd največ glasov na jugu. Gibanje petih zvezd, nekakšna protestna alternativa etabliranim strankam, je največ glasov zdaj že tradicionalno pobralo na jugu. V deželi Kampanja, od koder prihaja tudi vodja stranke, Luigi Di Maio, je kar polovica volivcev glasovala za Gibanje petih zvezd.

Italijani z juga država so tudi manj disciplinirani volivci, volilna udeležba je bila tam najnižja. V Italiji bi vlado sestavljali tako populisti kot desnica. (V Rimu tudi Slovenka, <https://siol.net/novice/svet/v-italiji-zmaga-desne-koalicije-a-brez-vecine-za-samostojno-vladanje>).

1. junija 2018 je prisegla njegova vlada, ki jo sestavljata desna Liga in Gibanje pet zvezd. Conte je postal predsednik vlade, Luigi Di Maio in Matteo Salvini pa sta zasedla položaja podpredsednikov. Avgusta 1. 2019 je vlada zaradi notranjih trenj zapadla v politično krizo. Salvini je s svojo stranko vložil nezaupnico, vendar je Conte odstopil sam iz položaja predsednika vlade. Predsednik države Mattarella ga je prosil, da vodi vlado do imenovanja druge vlade. Med tem se je govorilo o možnosti ponovnih volitev vendar do tega ni prišlo. Za mizo sta sedla Demokratska stranka in Gibanje petih zvezd, vendar do dogovora ni prišlo. Demokratska stranka se namreč ni strinjala, da bi vlado vodil Conte. Ker se nekako niso mogli zediniti kdo bo predsednik vlade so sklenili, da ga sploh ne bo. Tako je novi vodja italijanske diplomacije Luigi Di Maio. S tem se je končala enomesečna politična kriza, a povsem drugače kot si je zamišljal Salvini, ko je začel rušiti dosedanjo Contejevo vlado z zahtevo po takojšnjih volitvah.

Zdi se, da populistične puščice pred volitvami 2018 Mattea Salvinija niso bile dovolj prepričljive, da bi zadržal svoje volilno telo. Očitno so volivci prepoznali taktiko, ki je omogočala na hitro dobljene glasove. Protimigrantska politika in prav tako nasprotovanje Evropi od katere je Italija od vseh članic EU dobila največ milijard evrov pomoči, nista taktiki za dolge proge. Kar je Salvini še kako okusil na deželni volitvah, kjer je stranka Liga doživela boleč poraz. Moramo pa seveda vedeti, da je volilno telo v primerjavi z Madžarskim popolnoma drugačno. A kljub vsemu ne gre zanemariti dejstva, da je po meteorskem političnemu vzponu, ki je bila pred pandemijo, Salvini s populizmom katerega se ne sramuje, nasprotno, sam to še kako poudarja, potrdil dilemo o vplivu populističnih vsebin pred volitvami. Je pa res, da mora biti politik zelo spreten pri volivcih, kakor se je izkazalo v njegovem primeru. In kar zelo spominja na primer čez luža, a to je že druga zgodba.

Najbolj od vseh predstavljenih populističnih voditeljev pa je »šolski« primer *Marine Le Pen* Francija. Marine Le Pen se je na čelo stranke-Nacionalna fronta, zavihtela januarja 2011 in to zelo velikopotezno. Marca istega leta se je stranka izkazala na kantonalnih volitvah. Že 1.2014 je na volitvah v evropski parlament dobila četrtno glasov, in je tako v evropskem parlamentu sedelo 24 njenih poslancev. Kar je zgodovinski rezultat.

»Marine Le Pen se, kakor se je zahvalila po volitvah, zaveda, da so jo na zmagoviti val potisnili Francozi, ki so družbeno razočarani in v psihološkem brezupu. Vedno več je takšnih, na milijone jih je, kakor se je izrazila sama, »že podlega populizmu«. Politikarka dobro ve, da predstavljajo obupanci glavnilo njenega volilnega telesa in da je »starih rasistov in ksenofobne mladine«, h katerim se obrača Jean-Marie Le Pen, »samo še določen del«. Predvsem pa ji je jasno, da je za njeno zmago v resnici najbolj zaslužen predsednik François Hollande, s svojo neučinkovito politiko ji je nekako pahnil v naročje morje najšibkejših državljanov; delavstvo in mladino. Časi trojne krize – socialne, evropske, psihološke – so se po Evropi razrahljali za ekstreme. Medtem ko je bil 85-letni oče Le Pen pred leti kot voditelj popolnoma zadovoljen na političnem obrobju, kjer je zbadal javnost s svojimi ksenofobnimi izpadi in tam še vedno sovražno provocira, hči Marine Le Pen ne skriva ambicij, da hoče zavzeti Elizejsko palačo. Očitno je, da ji je že uspelo, kar je še pred kratkim zvenelo nemogoče: stranko je tako močno porinila proti desni sredini, da v očeh Francozov ni več »francoska sramota«. Zato ne preseneča, da je kar 42 odstotkov Francozov že pred volitvami zagotavljalo, da niti ne bi bili razočarani, če bi zmagala skrajna desnica. Zgodilo se je prav to. Premnogih ni več sram skupaj z Marine Le Pen kazati s sovražim prstom na priseljevanje, denimo, in na evro, ki da ga je treba predrugačiti in na nacionalni ravni ponovno vzpostaviti frank. V ospredju je tudi nasprotovanje čezatlantskemu sporazumu, ki ga skrajna desničarka označuje za »ultraliberalni, protidemokratski, protiekonomski in protisocialni vojni stroj«. Pred kratkim se je nastavljala tudi fotografom, medtem ko je v koš metala nekatere evropske sporazume ... (Po evropskih volitvah: Francozov ni več sram, <https://old.delo.si/novice/svet/po-evropskih-volitvah-francozov-ni-vec-sram.html>).

No, zmagoviti pohod se je za Le Penovo zaključil leta 2017 ob neuspešnem naskoku na sam predsedniški prestol. »Petdesetletna populistka je dolgo dajala (lažen) vtis množicam, da ve, kaj dela, in da zna do obisti brati psihologijo volivcev, dokler ni v televizijskem spopadu proti tekmecu Emmanuelu Macronu, pred drugim krogom predsedniških volitev maja 2017, neslavno pogorela. Potem ko se je v dvoboju razgalila do nagega, so številni vendarle spregledali, da ve malo, zato pa veliko laže in po svoje prireja resnico. Nastop je bil blamaža, ki jo je pahnil v politični prosti pad, medtem pa se je, vemo, Macron povzpел v Elizejsko palačo. A če je marsikdo že pomislil, da je Le Penova politično mrtva in da bo njeno vstajenje zelo

težko, v Franciji gotovo ni pošla skrajnodesničarska mentaliteta: populizem v Franciji ni zadušen, težave ima le populistična stranka, ki zdaj že leto dni išče pot iz slepe ulice na vse mogoče načine. Potem ko se po fiasku na predsedniških volitvah frontisti niso kaj prida izkazali niti na parlamentarnih volitvah kmalu potem (čeprav je Le Penovi z izvolitvijo v Pas-de-Calaisu uspelo priti v narodno skupščino), so si v zadnjem letu iskanja svoje nove stare identitete in spopadanja s številnimi, tudi finančnimi problemi, spremenili ime: Nacionalna fronta (FN) se je na začetku junija preimenovala v Rassemblement national (Nacionalni zbor). Nomen (nemara res) est omen, toda, ali je mogoče, da bi s simbolnim preimenovanjem stranke Marine Le Pen lahko rešila tudi sebe? Če gre verjeti njenim besedam, ji za lastno politično preživetje niti ni mar, saj je na predsedniških volitvah čez štiri leta pripravljena podpreti katerega drugega kolega iz stranke; če mu bo javnost bolj naklonjena, se je, kot je izjavila pred časom, pripravljena umakniti (z vrha stranke). Kdo bi lahko bil najprimernejši kandidat desnega populizma, bo jasno na zadnjem kongresu stranke malo pred predsedniškimi volitvami 2022« (Proti globalizmu z orodji globalizma, <https://www.delo.si/novice/svet/proti-globalizmu-z-oro-dji-globalizma>)

Za Marine Le Pen bi lahko rekli, kdor visoko leta nizko pade. Tako kot je omenjeno v članku, populizem v Franciji ni zadušen, problem ima stranka, ki je ob svojih prvotnih populističnih prijemih s prstom kazala na priseljence in s tem pridobivala volivce, tako kot Salvini v Italiji. Še en dokaz več, da to še zdaleč ni dovolj, če želiš dolgotrajni uspeh v politiki. Je pa še ena potrditev, da to način hitrega pridobivanja volivcev pred volitvami. A žal le instant rešitev. Morda pa pred l. 2022 pride zopet čas težke gospodarske krize, ki bo šla na roko populistom, ki bodo z znanimi prijemi spet pridobivali na svojo stran obupano ljudstvo.

Kaj je največja lekcija zmage **Borisa Johnsona** na britanskih volitvah, leta 2019? Da etnonacionalistični populizem ni muha enodnevnica, ampak največja politična nevarnost prihajajočega desetletja.

»Johnsonova zmaga nas uči, da se proti populizmu ni mogoče več boriti s starimi političnimi vzorci. Svet je pred velikimi spremembami. Dozdajšnji ekonomski model, lahko mu rečemo ali globalizacija ali neoliberalizem, se je v dobrih štirih desetletjih izpel«. (Zakaj je zmagal Johnson? Ker zna lagati. <https://siol.net/siol-plus/kolumne/zakaj-je-zmagal-johnson-ker-zna-lagati-komentar-514257>)

Zgoraj navedene trditve zelo dobro podkrepi z razmišljanjem ekonomist Jože P. Damijan: »To, kar se je včeraj zgodilo v Veliki Britaniji (ko je Boris Johnson iz praktično izenačenega položaja z laburisti še pred dobrim mesecem dni pripeljal konzervativce do velike absolutno večinske zmage na volitvah), ni zgodovinsko nič novega. Takšna sprememba volilnega sentimenta v tako kratkem času se je zgodila že velikokrat skozi zgodovino. Zanja je tipično, da se zgodi v populistični maniri. Ko je nacija razklana zaradi drugih razlogov, kot je socialno nezadovoljstvo po veliki krizi, in ko (se zdi, da) politična elita neodločno išče rešitve, se javni sentiment nenadoma obrne v korist tistega, ki najglasneje kaže krivce in ponuja najbolj enostavne rešitve. Ki so lahko povsem nepomembne in napačne glede na vzrok in obseg samega problema (pogrom nad Židi, zaustavitev pritoka migrantov, ali izhod iz EU itd. kot odgovor na povečano brezposelnost, vladno varčevanje in socialno mizerijo po krizi).

V času negotovosti javnost išče mesijo, odrešitelja. Negotovega povprečnega volivca ne zanima, ali je ta mesija pravi ali lažen, zanima ga le konec negotovosti. Boris Johnson (BoJo) ima težave z dejstvi, koherentnostjo in konsistentnostjo, toda ponuja enostavne rešitve. Tako kot je Hitler, Thatcherjeva, Orban ali Janša.

Vendar, če kdo misli, da bo Johnsonova kariera na oblasti kratkega veka, se moti. Johnson je bil nekoč zelo priljubljen župan Londona. Ima tisti sprevržen občutek za politiko, kot ga ima denimo tudi ljubljanski župan, ko vsi vedo, da bodo drago plačali njegove projekte in povezane netransparentnosti in mahinacije, pa vendar mu vedno znova dajo mandat, da s tem nadaljuje. Ker ne želijo negotovosti, ker želijo videti, da se nekaj dogaja, da se dela. In Johnson jim je to obljubil, napovedal je veliko povečanje javnih izdatkov. Za račun in velikega mačka nekoč v prihodnosti volilcem zdaj pač ni mar. Kot je pred meseci napovedal Yascha Mounk v The Atlantic, lahko Johnson z modro igro populističnega appeala ostane na oblasti tudi desetletje in inspirira posnemovalce v tujini.

Prava nevarnost Johnsona je, ne da bo na stežaj odprl vrata izhoda iz EU in da mu bo razpadlo Združeno kraljestvo, pač pa predvsem, da bo pokazal potencialnim posnemovalcem, kako enostavno se to da narediti, če le "dovolj moško" igraš z evrokracijo v Bruslju. Johnsonova zmaga nikakor ni nedolžna zadeva za Evropo« (Ko populizem omrači um celi naciji, in ta hoče še več, <https://damijan.org/2019/12/13/ko-populizem-omraci-um-celi-naciji-in-ta-hoce-se-vec/>).

Moramo pa vedeti, da je Johnson prevzemal oblast v času izstopa VB iz Evropske unije, torej v občutljivem času Brexita. To dejstvo v članku z naslovom Kako je Boris Johnson izkoristil populizem Brexit za napad na zmago na britanskih volitvah, dobro predstavi Patrick Smith, urednik in poročevalec-NBC News: »Tako kot v preostali Britaniji se je razmerje moči v Westminsterški palači, neogotskem domu parlamenta, iz temeljev spremenilo. Ob strmi zmagi Borisa Johnsona na četrtkovih volitvah, ki je premagala najnovejše napovedi javnomnenjskih anket, politični strategji in opazovalci volitev ugibajo, kaj se je spremenilo, da bi premierju zagotovil tako veliko prednost. Eden od odgovorov je preprosta kampanja, ki so jo konservativci vodili na podlagi enega samega nepozabnega gesla »Dokončajte brexit«, ki je pritegnila javnost, izčrpano z dolgoletnimi razpravami in parlamentarnim zastojem, kako in ali naj zapusti Evropsko unijo. Johnsonovi konzervativci so se s sprejemanjem brexita trdno postavili na eno stran kulturne ločnice med tistimi, ki so imeli koristi od globaliziranega gospodarstva, in tistimi, ki niso. "Brexit pomeni celo vrsto stvari, ne le izstop iz Evropske unije," je dejal Anand Menon, profesor evropske politike na londonskem Kings College. "To pomeni spoštovanje glasovanja in pridobitev obrata, da naredi, kar jim je bilo naročeno." "V tem je veliko stvari," je dodal«. Ni pa bil samo Brexit »krivec« za Johnsonovo prepričljivo zmago. Pomoč je imel v neprepričljivem nasprotniku vodju laboristov Jermyu Corbynu. Smith: »Konservativci so imeli veliko prednost v tem, da se je Boris Johnson boril z najbolj nepriljubljenim opozicijskim voditeljem, kar smo jih videli od začetka glasovanja," je dejal Bale. "Ne morete ... upati, da boste osvojili mandat, če imate vodjo, ki je videti tako široko kot nepatriotski, šibek, nesposoben in neodločen ter resnično mehko do terorizma in protisemitizma."(<https://www.nbcnews.com/news/world/how-boris-johnson-used-brexite-populism-storm-victory-u-k-n1101401>)

Glede na zgornjo analizo populistov in njihova vloga na volitvah, lahko zaključim, da imamo tudi v vrstah populistov tiste, ki ljudstvo nagovarjajo z natančno pripravljenim scenarijem, ki jim uspeh prinaša na dolgi rok, in tiste, ki samo izkoristijo trenutne razmere, ki jim gredo na roko. Med prve štejemo Orbana in Johnsona, ki seveda tudi s pridom izkoristita okoliščine, sploh neprepričljive nasprotnike. Predvsem pa se zavedata, da je za dolgotrajni uspeh potrebno tako oblikovati okoliščine, pa če tudi gre za prevzem medijev, da je njun glas aktiven in stalno nagovarja njune privrženke. Njuna komunikacija stremi k temu, da privrženke slišijo tisto kar si želijo slišati, in ne tisto kar bi bilo dobro zanje. Ravno to slednje se je v preteklih dneh izkazalo

kako to drži in kakšen vpliv ima. Trump je s svojo komunikacijo skozi socialna omrežja-Twitter, uspel svoje podpornike pripeljati tako daleč, da so zamajali temelje demokracije. Prav to potrjuje tezo, da populisti ne izbirajo orodij kako vplivati na svoje podpornike in jih pripeljati tudi v tako skrajna dejanja. Sicer gre v tem primeru do skrajnosti ampak ne smemo pozabiti, da je takšnih »trumpov« še veliko. Morda samo čakajo, da pride njihov čas.

Nasprotno pa se Salvini in Le Penova ne zavedata, da je potrebno nenehno nagovarjanje svojih privrženecv, v nasprotnem primeru te hitro zamenjajo za drugega populista, ki je agresivnejši oz. se bolj zaveda vloge prepričljivega liderja, ali pa ima samo druge interese.

4.2 Vloga medijev pri širjenju populizma

»Populizma ne zaznamujejo samo spremembe v političnem, pač pa tudi v medijskem polju. Populistom namreč uspeva pozornost s socialno in ekonomsko frustriranih množic preusmeriti na varnostno grožnjo, ki jo posebljajo migranti in migrantke, in se obenem utrditi kot zaščitniki ljudskih množic, vse to z izdatno pomočjo hibridnih medijev.

Pretekle študije propagande in odnosov z javnostmi so pokazale, kako zlahka uspe mobilizacija ljudskih množic za specifične politične in komercialne cilje. Novi mediji ponujajo nove priložnosti za propagando. Če je populizem čezstrankarski, pa je tudi čezmedijski – hibridni medijski sistemi omogočajo ohranjanje konvencionalnega političnega komuniciranja. Internet in družbena omrežja ponujajo predvsem neposredno, neregulirano komuniciranje, možnosti, ki jih avtoritarni vodje spretno uporabljajo za uresničevanje individualne politične in medijske agende. Ni naključje, da so avtoritarni populisti spretni tviteraši, ki z gostilniškim govorom mobilizirajo množice »za stvar«; družabna omrežja pospešujejo drobljenje interesov in izničijo možnost javnega premisleka. Tako tudi ni naključje, da avtoritarni voditelji ustanavljajo lastne medije (medijske imperije), ki jih podpira industrija bodisi v njihovi lasti bodisi v lasti njihovih simpatizerjev. Kot medijski mogotci so še bliže (svojim) ljudem in uspeva se jim izogniti uredniškemu situ oslabljenih javnih medijev in njihovim domnevnim »zarotam« – za popularizacijo lastnih zarot« (O (avtoritarnem) populizmu za razumevanje brezpravne demokracije, <https://www.alternator.science/sl/daljse/o-avtoritarnem-populizmu-za-razumevanje-brezpravne-demokracije>).

Na okrogli mizi (l.2020), ki so jo pripravili v okviru Nove Slovenije so nekateri uredniki slovenskih medijev spregovorili o populizmu. Izpostavili so tudi vlogo medijev, prav tako so dali poudarek na nove medije. Po prepričanju glavnega urednika oddaje Svet na Kanalu A, Gregorja Trebušaka, so populizmu vrata odprli novi mediji, kot sta Facebook in Twitter. Predstavnica TVSLO Ljerka Bizilj je to trditev podkrepila, da se je s tem znižala tudi raven komunikacije. Vprašala se je tudi, kje so ostale vrednote? Tudi po njenem so za porast populizma krivi tako politiki kot mediji. Klasični mediji so prišli v krizo, ko so dobili konkurenco v novih medijih, meni Slokar Kosova POPTV. Tako so se začeli zatekati tudi v populizem, pri iskanju bralcev oz. poslušalcev. Po njenem mnenju imajo sedaj klasični mediji priložnost, da se izkažejo pri interpretaciji novic in prikažejo dogodke takšne kot so. Odgovorni urednik revije Reporter Sivester Šurla je poudaril, da populizem koristi klasičnim medijem. Njihovo vlogo tudi vidi pri ustvarjanju okolja za uspeh novih obrazov oz. strank, ki nastanejo tik pred volitvami, kar je prav tako označil za populizem. Izpostavil je tudi, da so klasični mediji v času migrantske krize selekcionirali in cenzurirali nasprotno mnenje ter izkrivljali resnico. To pa je pri ljudeh povzročilo nasproten učinek in vzbudilo še dodaten strah (Na okrogli mizi o populizmu in medijih, <http://znanost.sta.si/2379347/na-okrogli-mizi-o-populizmu-in-medijih>).

Simon Wren-Lewis makroekonomist iz Oxword University je sprva kritiko usmeril zgolj na napake politike in strokovne napake oz. zavajanja kolegov, sčasoma pa je ugotovil, da v tej zgodbi povsem napačnih ukrepov ekonomske politike po največji krizi po 2. svetovni vojni ne gre zgolj za igro pokvarjenih politikov ob asistenci zmotno napačnih ali zlonamerno napačnih receptov neoliberalne (konzervativne) stroke. Pač pa da je politična zgodba mogoča pravzaprav zato, ker ji asistirajo oziroma jo popularizirajo mediji. Novinarji, ki nimajo kančka pojma o ekonomiji in jim je itak pretežko razumeti učbenik za makroekonomijo iz prvega letnika študija ali zelo poljuden povzetek neke empirične raziskave, in ki raje pobirajo in razširjajo vsečne floskule pokvarjenih politikov. Novinarji, ki jih lahko pokvarjeni politiki z malim prstom leve roke nategnejo, da je treba v krizi, ko obupno primanjkuje povpraševanja, zategniti pas in zniževati proračunski deficit, namesto povečati javne investicije, socialne izdatke in plače. Nekaj, kar vam pove vsak učbenik na osnovni in srednji težavnostni ravni makroekonomije. Mediji seveda te krivde ne bodo prevzeli nase. Saj oni zgolj obveščajo o tem, kar se dogaja v družbi, mar ne? In točno to je problem. Za zgornjo floskulo mediji skrijejo neznanje in nesposobnost svojih novinarjev na eni in svojo senzacionalistično preferenco (zaradi komercialnih razlogov seveda) na drugi strani. So izjeme, vendar zelo redke«. (Mediji so sokrivi za sedanji porast skrajnega populizma, <https://damijan.org/2018/11/11/mediji-so-sokrivi-za-sedanji-porast-skrajnega-populizma/>).

Dogodek - *Observatorij medijske pismenosti za aktivno državljanstvo in trajnostno demokracijo* (t. i. MELIA Observatory), ki ga je vodil dr. Matevž Tomšič je v povezavo med mediji in populizmom razložil takole: »Populizem je mogoče razumeti na več načinov. Lahko se ga razume kot politično strategijo za mobilizacijo volivcev, kot način političnega komuniciranja ali kot politično ideologijo (ki sicer ni kaj posebej elaborirana in je pogosto znotraj sebe protislovna). Skupna značilnost populistov vseh vrst je izrazit antielitizem, saj slikajo etabrirane politične elite kot korumpirane, neodgovorne in zatiralske; sami pa se predstavljajo kot zaščitniki »običajnih ljudi« pred temi »protiljudskimi« elitami. Oznaka »populizem« pa se neredko v javnem diskurzu uporablja z namenom politične diskreditacije. Pogosto tradicionalna politika in dominantni mediji prikazujejo t. i. populiste kot krivce za glavne težave sodobnih družb. Res je, da populizem temelji na izrazito poenostavljenem prikazovanju stanja, zato ne ponuja ustreznih rešitev ključnih družbenih problemov. Vendar pa zanje ne nosi odgovornosti. Večina populističnih strank in gibanj namreč ne sodeluje pri izvajanju oblasti. Populizem je mogoče razumeti kot simptom krize vodenja etabrirane politike, ki se je slabo odrezala tako ob finančni krizi leta 2008 kot ob migrantski krizi leta 2015. Posledica tega je bil upad zaupanja državljanov vanje. Populisti so tu samo našli svojo politično »nišo«« <https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/preveriti-je-treba-vsako-informacijo?Open>

Vse štiri predstavljene medijske vsebine potrjuje tezo, da so mediji sokreatorji pri širjenju populizma oz. populistov. T.i. novi mediji (Twitter, Facebook, Youtube...) omogočajo politikom, da preko njihovih orodij nagovarjajo ljudstvo. Seveda gre za direkten nagovor in zato je tudi toliko bolj uspešen. Tako lahko rečemo, da predvolilne kampanje na družbenih omrežjih potekajo non stop. Vsak dan so tako rekoč novi »spini«, novo usmerjanje in obračunavanje z nasprotniki. Prav tako pri vzpodbujanju populizma veliko ne zaostajajo klasični mediji. Sicer nimajo tako neposredne vloge, morda je njihova vloga bolj iz ozadja, a nič manj vplivna. Dejstvo je, da se sami odločijo katere vsebine bodo objavili in tudi na kakšen način.

Se pa bo v prihodnosti treba odločiti kaj je še primerno za neke demokratične nazore in standarde.

5. Sklepne ugotovitve

V nalogi sem se osredotočila na vpliv populizma, na sam razvoj in uspeh populistov na volitvah. In vzporedno skušala ugotoviti, kakšno vlogo imajo mediji pri poročanju in širjenju vpliva populistov na družbo.

Analizirala sem štiri najbolj vidne populiste v Evropi zadnjega časa. Orban in Johnson sta pripadnika z izrazitimi populističnimi ideologijami. Oba ponujata hitre rešitve in nikakor nista »muhi enodnevnici«. Orban stavi strategijo demobilizacije, ki pa je tudi povzročila, da so iz države izginile politične razprave in debate, širok segment volivcev pa je postali pasiven. Orbanov populizem se tako osredotoča praktično v enaki meri na mobilizacijo in depolitizacijo. Johnson je dokazal, da etnonacionalistični populizem ni muha enodnevnica. Ne gre več za stare populistične vzorce, svet je pred velikimi spremembami. Johnson je izkoristil občutljivi čas Brexita, in s tem ljudstvu ponudil rešitev, ki jo je želelo. S tem je pritegnil javnost, izčrpano z dolgoletnimi razpravami in parlamentarnim zastojem kako naj zapustijo Evropsko unijo. Torej izpolnil je obljubo in postal eden vidnejših Evropskih politikov, ki bo krojil politiko Evrope. V nasprotju z njima sta Le Penova in Salvini populist, ki sta izkoristila zgolj družbeno razočarano ljudstvo, ki se je znašlo tudi v psihološkem brezupu. Stavila sta na nacionalizem, ki je tudi posledica migrantske krize, ki jo je Evropa doživela. Le Penova je v ospredje postavila tudi nasprotovanje čezatlantskemu sporazumu, ki ga skrajna desničarka označuje za »ultraliberalni, protidemokratski, protiekonomske in protisocialni vojni stroj«. Vendar ji ni to pomagalo dolgoročno. Populizem v Franciji sicer ni zadušjen, težave ima le populistična stranka, ki zdaj že nekaj časa išče pot iz slepe ulice na vse mogoče načine. Prihodnost bo pokazala, kako globoko je Le Penova v ljudstvu posadila svoje populistične »puščice«.

Salvini je s svojo desno populistično in prav tako evroskeptično Ligo osvojil volivce. Vendar so le ti prepoznali taktiko, ki je omogočala na hitro dobljene glasove. Protimigrantska politika in prav tako nasprotovanje Evropi od katere je Italija od vseh članic EU dobila največ milijard evrov pomoči, nista taktiki za dolge proge. Med tem je že Salvini oz. stranka Liga na deželnih volitvah, doživela boleč poraz. Vendar je kljub temu, potrdil dilemo o vplivu populističnih vsebin pred volitvami.

Dejstvo je, da je spretno rokovanje politikov s populizmom, odlična popotnica za uspeh na volitvah. Populisti so mojstri v interpretaciji vsebin, ki jih pošiljajo do volivcev. Njihov nagovor, ki je usmerjen na točno določeno volilno telo, ima glasno sporočilo - »Naredili bomo točno tisto kar si želite, da naredimo«. Seveda je »to tisto« kar tisti trenutek ljudstvo rabi, in kjer je tudi najbolj ranljivo.

Mediji pa so »orodje« s katerimi populist pridejo do svojih volivcev. Izpostavila bi nove medije, ki to neposrednost do volivcev še bol omogočajo. Čeprav so dolgo trdili, da so le mikroblogna storitev in nimajo neposrednega vpliva, pa danes vemo, da so zelo pomembni sokreatorji pri širjenju populizma po svetu. In prav tako posledično vplivni pri volilnih rezultatih.

Literatura

- Bojan Bugarič (2008). Mladina, Vzhodna Evropa v primežu populizma, dostopno preko: <https://www.mladina.si/43800/vzhodna-evropa-v-primezu-populizma>)
- Dr. Andrej Umek (2019). Demokracija, Ali res samo desni populizem, dostopno preko: <https://www.demokracija.si/slovenija/ali-res-samo-desni-populizem>)
- Ferenc Laczó (2018). Vladavina populizma na Madžarskem, dostopno preko: <https://www.eurozine.com/vladavina-populizma-na-madzarskem>)
- Franci Grad 1990, Volitve v političnem pluralizmu. Inštitut za javno upravo str. 7-8
- Gorazd Kosmač (2020). TVSLO MMC portal, dostopno preko <https://www.rtvsllo.si/slovenija/del-elite-se-obnasa-kot-da-zvoni-jansevi-opciji-a-vendarle-zvoni-vsem>)
- Jože P. Damijan (2018). Mediji so sokrivi za sedanji porast skrajnega populizma, dostopno preko: <https://damijan.org/2018/11/11/mediji-so-sokrivi-za-sedanji-porast-skrajnegapopulizma>
- Jože P. Damijan (2019). Ko populizem omrači um celi naciji, in ta hoče še več, dostopno preko: <https://damijan.org/2019/12/13/ko-populizem-omraci-um-celi-naciji-in-ta-hoce-se-vec/>
- Mimi Podkrižnik (2014). Po evropskih volitvah: Francozov ni več sram, dostopno preko: <https://old.delo.si/novice/svet/po-evropskih-volitvah-francozov-ni-vec-sram.html>
- Mimi Podkrižnik (2018). Proti globalizmu z orodji globalizma, dostopno preko: <https://www.delo.si/novice/svet/proti-globalizmu-z-orodji-globalizma>
- Mojca Pajnik (2020). O (avtoritarnem) populizmu za razumevanje brezpravne demokracije, <https://www.alternator.science/sl/daljse/o-avtoritarnem-populizmu-za-razumevanje-brezpravne-demokracije>).
- Merk Rice-Oxley in Ammar Kalia, (2018). How to spot a populist, Dostopno preko: <https://www.theguardian.com/news/2018/dec/03/what-is-populism-trump-farage-orban->
- Primož Cirman (2019). Zakaj je zmagal Johnson? Ker zna lagati, dostopno preko: <https://siol.net/siol-plus/kolumne/zakaj-je-zmagal-johnson-ker-zna-lagati-komentar-514257>
- Patrick Smith (2019). Kako je Boris Johnson izkoristil populizem Brexit za napad na zmago na britanskih volitvah, dostopno preko: <https://www.nbcnews.com/news/world/how-boris-johnson-used-brexite-populism-storm-victory-u-k-n1101401>)

- Rudolf Elias (2018). Vzpon populizma v Evropi: nevarnost za človekove pravice. Dostopno preko: <https://www.fdv.uni-lj.si/delafdv/iskanje/?lang=slv&cmd=izpis&gID>
- Raziskava Trženjski monitor DMS, 2016. Dostopno preko: <https://www.slideshare.net/marketingslo/trenjski-monitor>
- STA in Sabina Zonta (2018). V Italiji bi vlado sestavljali tako populistki kot desnica. V Rimu tudi Slovenka, dostopno preko: <https://siol.net/novice/svet/v-italiji-zmaga-desne-koalicije-a-brez-vecine-za-samostojno-vladanje>).
- STA (2020). Na okrogli mizi o populizmu in medijih, <http://znanost.sta.si/2379347/na-okrogli-mizi-o-populizmu-in-medijih>
- TVSLO, Vzpon populističnih in nacionalističnih strank, Dostopno preko: <https://4d.rtvsllo.si/arhiv/eppur-si-muove-in-vendar-se-vrti/>)
- Werner Müller Jan (2016). What is populism? Str-23-36

Nik Obid:

POPULIZEM ALI VZVIŠENA OSAMLJENOST?

1. Uvod

»We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow.«³³

Henry John Temple, 3rd Viscount Palmerston

Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske je nedvomno posebna država. Pri tem ne mislim samo na kraljeve rituale, vožnjo po levem pasu ter čaj z mlekom, temveč predvsem na njen zgodovinski razvoj, ki jo od ostalih svetovnih in evropskih velesil nedvomno pomembno (raz)ločuje. Od ostale evropske celine je ne ločuje samo otoška lega v atlantskem oceanu, temveč tudi specifičen politični razvoj in izredna diplomatska sposobnost na mednarodnem parketu, ki je bila hkrati tudi temelj za izreden industrijski in kolonialni razvoj v preteklih stoletjih. Pot tlakovana na piedestal svetovne velesile, ki je v zadnjem stoletju izredno zmanjšala svoj mednarodni vpliv, je vsekakor temeljila na kombinaciji naravnih danosti (nahajališča rud in premoga), kolonialno-vojaških ekspedicijah in uravnoteženi zunanji politiki, ki je hkrati spodbujala lasten gospodarski razvoj in zmanjševala možnosti ostalih velesil. Pri tem seveda ne moremo trditi, da je bila notranja politika mirna in popolnoma imuna na politične pretrese, saj je starejša britanska zgodovina polna prevratov, bojov za prestol, revolucij in verskih razprtij, kar pa je kljub vsemu močno prispevalo k prvi večji delitvi oblasti na najvišjem političnem nivoju. Gre za samosvoj zgodovinski razvoj, ki je privedel do drugačnih družbenih, gospodarskih in političnih vzorcev, ki so se zelo razlikovali od stanja v ostalih državah Evrope in sveta. Da si za ideale drugih brez lastnega interesa ni potrebno prizadevati so v zgodovini dokazali že večkrat, zaradi česar lahko brez težav trdimo, da ima britanska politika značilno kontinuiteto jadrnanja med težavnimi čermi »evropskosti« in svetovne naravnosti.

Ker pa politika zgolj reflektira mnenje ljudstva, saj večina politikov v demokratičnih modernih družbah izhaja prav iz množic – slednje v britanskem primeru seveda nikakor ne drži popolnoma – pa lahko brez težav trdimo, da se je volja prebivalstva, prepojenega z demokratičnimi vrednotami in značilno svetovnonazorsko usmeritvijo, izoblikovala prav preko vseh naštetih procesov in pretresov britanske zgodovine. Da je to povsem realno stanje je logično, saj je Velika Britanija unikum, ki pod svojo državno upravo združuje štiri različne državne enote (Anglijo, Škotsko, Severno Irsko in Wales), številna čezmorska ozemlja (npr. Gibraltar) in na monarhičnem nivoju tudi nekatere nekdanje kolonije (npr. Avstralija, Kanada, Nova Zelandija). Združuje klasične (monarhija) in moderne (parlament) načine vladanja, katerih uravnoteženje sega že v daljno leto 1215, ko je kralj Ivan Brez dežele (ang. King John of England) izdal znamenito Veliko listino svoboščin (Magna carta libertatum), katera je postala temelj delitve oblasti med kraljem in visokim plemstvom, ki si je z listino zagotovilo soodločanje pri odmeri davkov in zmanjšanju kraljeve sodne oblasti ter večjo moč mestnih

---

³³ Dostopno na: https://en.wikiquote.org/wiki/Henry_Temple,_3rd_Viscount_Palmerston (Vpogled: 20. 12. 2020)

naselbin. Ker gre v tem primeru za zelo zgoden primer parlamentarizma lahko ugotovimo, da demokratična tradicija na britanskem otočju sega že globoko v preteklost. Tudi usmerjenost države v širni svet Veliki Britaniji nikakor ni tuja, saj je njena aktivna vpletenost v svetovne politično-gospodarske tokove logično sledila padcu njene posvetne oblasti na evropski celini, kjer je bila močan igralec – predvsem v Franciji – vse do 15. stoletja. Da je prihodnost otoške države v valovih širnih oceanov in ne na politično prezapleteni evropski celini je spoznala že kraljica Elizabeta I., ki je aktivno spodbujala prekomorske raziskovalne ekspedicije in trgovinske povezave, med drugim tudi z ustanovitvijo Angleške vzhodnoindijske družbe (ang. English East India Company) leta 1600. Da pa je državni kolonialni in gospodarski ekspanzionizem zaživel, je bilo nujno potrebno znova in znova uravnavati samovoljo monarhov ter njihovo moč kompenzirati s pristojnostmi parlamenta, kar pa nikakor ni potekalo gladko. Boju za politične pravice parlamenta, ki je bil poln vzponov in padcev ter mestoma tudi krvav, je piko na i postavila t. i. slavna revolucija (ang. Glorious Revolution) leta 1688, s katero je monarhija naredila politični preboj, ki je postavil temelje za gospodarski in kolonialni razvoj v prihodnjih stoletjih. Z dvema izredno pomembnima listinama (Declaration of rights in Bill of rights) je bilo potrjenih nekaj pomembnih novosti, med drugim svobodne parlamentarne volitve, neodvisnost sodstva in okrepljene pristojnosti parlamenta.

Preko vsega naštetega je bolj ali manj jasno, da sta demokratični proces in težnje po usklajevanju na političnem nivoju Britancem nekako zapisana v genski zapis, zaradi česar se država močno razlikuje od ostalih evropskih in svetovnih velesil. Čeprav je država splošno volilno pravico dobila šele leta 1928, pa je usklajevanje mnenj tako na zunanjem, kot tudi notranjepolitičnem področju nekakšna stalnica, ki britansko zgodovino spremlja že vse od Velike listine svoboščin dalje. Kljub stoletjem, ki so v tem času minila, pa se ideja ohranja tudi v sedanjosti, saj se je preko demokratičnega procesa odločala tudi evropska (dez)integracija britanske monarhije v evropskih povezavah. Slednje dokazujejo žgoče parlamentarne debate o prednostih in slabostih pristopanja k evropskim povezavam ter referendum leta 1974, kjer so se prebivalci odločali o nadaljnjih korakih britanske integracije v Evropsko gospodarsko skupnost. Glede prenosa suverenosti na nadnacionalne institucije in poglobljanja evropskih povezav je na britanskem otočju že od samega začetka vladala skepsa, saj je bila njena svetovnonazorska usmeritev, posebne povezave z ZDA (nekdanjo britansko kolonijo) in ostalimi članicami Commonwealtha (Britanske skupnosti narodov) ter varnostna politika v marsičem povsem nezdržljiva z idejami Evropske gospodarske skupnosti in kasneje formirane Evropske unije, ki je evropsko integracijo in odpovedovanje nacionalnim suverenostim držav članic samo še stopnjevala. Pogajanja o izboljššanem statusu Združenega kraljestva v povezavi, ki so bila v samem bistvu reden spremljevalec bivanja otoške kraljevine v evropski družini, so se tako nadaljevala vse do leta 2015, ko je takratni ministrski predsednik David Cameron napovedal vnovične pogovore o statusu in članstvu v skupnosti ter na pogajanja vezal tudi referendum, ki bi pokazal zadovoljstvo prebivalstva z novo izpogajanim dogovorom. Referendum o članstvu se je tako zgodil 23. junija 2016, ko se je prebivalstvo Velike Britanije in Severne Irske odločilo za nepreklicen izstop iz Evropske unije. In sedaj smo tu, na koncu leta 2020, ko je izstop dejansko (skoraj) realiziran. A debate o celotnem pred in po referendumskem procesu ostajajo, saj se nekateri nikakor ne želijo sprijazniti z relevantnostjo odločitve tamkajšnjega prebivalstva. Politikom, ki so kreirali izstop očitajo populizem in zavajanje celotnega naroda, s čimer naj bi bila na celoten demokratični referendumski proces položena senca dvoma, ki jo bom poskušal s pričujočo seminarsko nalogo nekoliko osvetliti. Z nalogo želim izpostaviti poseben zgodovinski, družbeni in politični razvoj Združenega kraljestva in neposredno povezavo med njegovo svetovnonazorsko usmeritvijo in izstopom iz Evropske unije, katerega večina pripisuje predvsem populistični politični retoriki.

2. Velika Britanija in evropske povezave

Da je Britanska usmerjenost v Evropo v veliki meri predvsem usmerjenost v lastni interes ni nič čudnega. Tudi Brexit, kot posledica navedenih lastnosti britanske zunanje politike, nikakor ne čudi, saj je bil v večini pogojen prav z umestitvijo Združenega kraljestva v evropske povezave in globino njene integracije. Pri tem se nemalokrat pojavlja pojem suverenosti, ki je za nekdanj najmočnejšo svetovno velesilo seveda izrednega pomena. Presenetljivo ali ne, gledano iz vidika sodobne britanske zgodovine pogajanj in vključevanj v evropske integracije ne moremo trditi, da je razmišljanje o ločenih poteh Velike Britanije in Evropske Unije nekakšna novost. Sledi logični premici toplo-hladnih odnosov, ki koreninijo v veliki skepsi britanske politike do kakršnekoli večje poglobitve sodelovanja na evropski celini. Če pogledamo samo v čas po slavni revoluciji in posledični notranji politični stabilizaciji iz leta 1688, se je britanska zunanja politika v Evropi dosledno usmerila v vzpostavitev ravnovesja evropskih sil (t. i. *Ballance of power*) tudi z vojaškim interveniranjem v pfalški (1689 – 1697) in španski nasledstveni vojni (1700-1714) (Boden 2004, str. 511). Njena zunanja politika do celine je tako sledila predvsem omejevanju moči nekaterih pomembnih evropskih velesil, s čimer so želeli predvsem ohraniti svojo lastno prevlado v svetu (kar jim je zaradi svetovne gospodarske in kolonialistične usmeritve seveda dobro uspevalo) in zmanjšati pobude drugih velesil v želji po prevladi v Evropi. Podobna usmeritev ohranjanja ravnovesja sil na stari celini je tako ostajala stalnica skozi celotno 18. stoletje, česar niso spremenili niti revolucionarni nemiri v Franciji in vzpon Napoleona, ki je s svojo celinsko trgovinsko zaporo z Veliko Britanijo želel porušiti ustaljen red večsrediščne Evrope. Prav primer ponapoleonske odisejave evropskega stabiliziranja ozemeljskih in političnih razmer nam jasno nakaže ključno idejo britanskega odnosa do evropskega povezovanja, saj na stari celini nikakor ni imela ozemeljskih teženj temveč zgolj interes po miru, ki bi ji omogočal čimboljše trgovsko in gospodarsko prosperiteto v prihodnosti (Grdina 2012, str. 94). To si je seveda kot edina prava trgovinska in predvsem industrijska dežela lahko privoščila, saj je bilo dojemanje evropskega prostora pri ostalih evropskih diplomatih gledano predvsem čustveno in ideološko. Edini večji interes, ki ga je v času Dunajskega kongresa izpostavila oziroma kot zmagovalka protinapoleonskih vojn tudi izpogajala, je bila ohranitev pomorske moči, kar je imelo predvsem vpliv na njeno širšo svetovno usmeritev, ki se je bistveno razlikovala od usmeritev ostalih evropskih držav tistega časa. Če torej posplošimo: mir, ustaljene in nemotene trgovinske povezave s svetom brez večjih pretresov in vmešavanj. Zveni znano?

Pri tem nikakor ne želim vleči neposrednih vzporednic med današnjim časom in obdobjem pred 200 leti, a je potrebno vsekakor izpostaviti dejstvo, da je zgolj delna proevropska doktrina Velike Britanije stalnica, ki odnose med njo in preostankom evropske celine zaznamuje že več kot 300 let. To je impresiven dosežek, saj se lahko le malo evropskih držav pohvali s takšno politično kontinuiteto. Korenito vmešavanje v dogodke na celini je tako največkrat spodbujala predvsem ogroženost primata in težnje ostalih sil po kolonialnem kolaču ter poskusi izgradnje močnih pomorskih vojaških flot, ki bi lahko korenito premešale karte na igralnem polju prostranih oceanov in morji. Da so se omejitve interveniranja otoške velesile zavedali tudi številni veliki evropski državniki nikakor ne čudi, nikakor pa ne moremo trditi, da se omejitve britanske zunanje politike zavedajo današnji evropski odločevalci. Tako, kot je kontinentalna indiferentnost Združenega kraljestva omogočila kanclerju Metternichu izgradnjo ponapoleonskega reda in miru na Dunajskem kongresu leta 1815, je omejitve britanske proevropske prizanesljivosti ali zadržanosti razumel tudi nemški železni kancler Bismarck s svojo pomorsko (ne)usmeritvijo. Politični pretresi, ki jih je v evropski zgodovini nato pustilo obdobje obeh svetovnih vojn, kjer je Združeno kraljestvo vsakič izšlo kot zmagovalec, je po eni strani omogočilo mirno sobivanje narodov v evropskem prostoru, obsežno pa zdesetkalo

tudi samo moč otoške velesile, katere moč se je zaradi teženj po dekolonizaciji in preoblikovanja statusa njenih nekdanjih kolonialnih ozemelj občutno zmanjšala (Boden 2004, str. 515). Kljub izgubi moči, pa so se posebni gospodarski odnosi Velike Britanije do svojih nekdanjih kolonij ohranile do danes, nikakor pa ne moremo zanemariti niti posebnih povezav z ostalimi državami skupnosti Commonwealtha. Prav slednje je bila ena največjih težav pridruževanja k nadnacionalnim evropskim integracijam, saj je bilo povezovanje pogosto oteženo prav zaradi njenega posebnega odnosa do držav, ki so bile zgodovinsko izredno povezane z britanskim otočjem. Čeprav se je država nedvomno videla kot velesila nove povojne ureditve, pa je bil njen takratni odnos do evropskih povezav, kot je npr. Evropska gospodarska skupnost, nekdanjih kolonij in nove zahodne velesile, Združenih držav Amerike, izredno težaven, saj je omejeval njen maneverski prostor tako na svetovnem, kot tudi evropskem zunanjepolitičnem parketu (Boden 2004, str. 517). Težave evropskega povezovanja so koreninila prav v tradicionalni britanski usmeritvi, ki se je osredotočila predvsem na prosto trgovino in izoblikovanje zveze, ki bi slednje omogočala. Zveza, katera je nastala kot nekakšna protiutež Evropski gospodarski skupnosti, ki je od članic zahtevala določen prenos državne suverenosti na nadnacionalne institucije, se je imenovala EFTA (ang. European Free Trade Assosiation), Velika Britanija pa je zaradi skladnosti njene gospodarsko-politične usmeritve nanjo polagala pomembne upe za evropsko prihodnost. Poleg izoblikovanja povezovalne protiuteži carinski uniji, v kateri so članice zaradi svoje nevtralnosti ali svetovnonazorske usmeritve videle pretesno vez, je EFTA zagotavljala tudi širše gospodarsko sodelovanje z državami nekdanjega vzhodnega bloka, Bližnjim vzhodom in Latinsko Ameriko (Boden 2004, str. 544). Poleg navedenega je Britanska zadržanost do povezovanja z Evropsko skupnostjo temeljila tudi na nezaupanju do Francije, ki si je v času po drugi svetovni vojni s predsednikom Charlesem de Gaulle na čelu, prizadevala krojiti usodo evropskega kontinenta po svoji meri. Da se je evropsko povezovanje že razmeroma zgodaj zapletlo v težavne okljuje meddržavnih tekmovanj za prestiž nazorno pokaže že De Gaullovo nezadovoljstvo s postopnim približevanjem Velike Britanije Evropski skupnosti, s katerim se je želela slednja v letih 1963 – 1973 približati vse pomembnejšemu evropskemu trgu, ki je zaradi postopnega zatona britanskega kolonialnega imperija in propada izredno pomembnih tradicionalnih gospodarskih panog vse bolj pridobival na pomembnosti (Boden 2004, str. 517). A seveda zaradi zahteve po posebnem odnosu do držav Britanske skupnosti narodov in tesne navezanosti na ZDA nikakor ni šlo gladko, saj je Francija leta 1963, zaradi strahu pred izgubo vodilnega položaja, z vetom dvakrat blokirala pridruževanje Združenega kraljestva Evropski skupnosti.

Iz tega je jasno razvidna razdvojenost tako britanskega prebivalstva, kot tudi usmeritve britanske diplomacije, ki je bila – in še vedno je – precej kozmopolitsko usmerjena. Prav tako je viden tudi previdnostni vidik pridruževanja, saj je bilo Združeno kraljestvo v začetnem obdobju izrazito negotovo pri korakih evropskega povezovanja, za aktiven pristop pa se je odločila znova zaradi lastnega interesa in omejevanja prevlade Francije, s čimer bi lahko slednja porušila ravnovesje sil na povojnem evropskem političnem prizorišču. Izguba gospodarske pomembnosti Commonwealtha in slab finančni položaj z vzporednim procesom evropske integracije brez vključenosti nekdanj vodilne svetovne velesile, je v Veliki Britaniji odprl pereče poglavje pridruževanja in integracije, ki je bolj ali manj ostalo odprto vse do referendumu leta 2016. A razlogi za pridružitve so bili predvsem ekonomski, saj je Britanski uvoz iz držav Commonwealtha leto pred priključitvijo Evropski skupnosti predstavljal zgolj 19% celotnega državnega uvoza, izvoz v omenjene države pa ni presegal 20 % britanskega izvoza (Djukarić 2019, str. 4). Prav tako pa so ga pospešile tudi velike finančne težave Združenega kraljestva in prepočasno ter slabo trgovinsko povezovanje s preostalimi članicami skupnosti EFTA. S pristopom so želeli med drugim tudi zmanjšati veliko gospodarsko odvisnost države od ZDA (Digital Research in European Studies, brez datuma c). Tako pridruževanje v šesdesetih letih,

kot tudi vključitev v Evropsko skupnost v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, je odprlo pomembno diplomatsko vprašanje neodvisnosti in suverenosti na ekonomskem in političnem področju. Po uskladitvi in vstopu leta 1973 vprašanje še zdaleč ni bilo rešeno, saj je članstvo v skupnosti že čez dve leti in končanih državnih volitvah, na katerih je zmagala laburistična stranka pod vodstvom Harolda Wilsona, pristalo na referendumu. Že pred tem so bila izvedena obsežna pogajanja o novih pogojih članstva, katera so več kot očitno prepričala prebivalstvo v odločitev o obstanku v skupnosti (Boden 2004, str. 112). A to je bil le začetek težavnega odnosa Združenega kraljestva do Evropske skupnosti in kasneje formirane Evropske Unije, saj se je nezadovoljstvo s statusom, finančnim prispevkom in poglobljanjem integracije, ki je v zadnjih desetletjih drastično preseгла nekdanjo predvsem gospodarsko skupnost, tlelo vse do leta 2016, ko je postala razpoka nezadovoljstva preprosto prevelika...

3. Usodni referendum in razlogi zanj

O celotnem procesu Brexita in rednih dolgih pogajanjih, ki so se vlekla vse do decembra 2020, smo bili seznanjeni do potankosti, saj je bila tematika poleg koronavirusa zagotovo med najpogostejšimi v zadnjih mesecih oziroma celo letih. Če je bilo o pogajanjih znanega veliko, tega nikakor ne moremo trditi za poglobljene študije o razlogih za izstop Združenega kraljestva iz Evropske unije in preteklih sporih med obravnavano državo in političnim vrhom Evropske unije. Če lahko o težavnosti članice govorimo skozi celotno zgodovino njenega sodelovanja v Evropski skupnosti, pa za vnovičen prelomni začetek resnejših pogovorov o izboljševanju statusa države v nadnacionalni zvezi navedemo konzervativno vlado Davida Camerona, ki se je na premierski stolček zavihtela leta 2011. Kljub njegovi proevropski usmeritvi je bilo jasno, da se bo v svojem mandatu trdo pogajal z vodstvom Evropske unije, saj je slednje dokazal že leta 2011, ko je z vetom blokiral pogodbo Evropske unije (Djukarić 2019, str. 7). Britansko nezadovoljstvo je tako tlelo celotno preteklo desetletje, saj so se običajnim pogajanjem o prispevku v evropski proračun pridružile tudi druge težave, med katerimi lahko omenimo predvsem večje finančne pretrese v evroobmočju in migrantska kriza, ki je veter v jadra potisnila tudi evroskeptični UK Independence party, ki je zagovarjala takojšen izstop Združenega kraljestva iz Evropske unije (Djukarić 2019, str. 7). Njen nekdanji voditelj Nigel Farage je tekom kampanije za izstop iz unije postal eden izmed najpomembnejših obrazov Brexita, zaradi česar pomembnosti omenjene stranke nikakor ne smemo podcenjevati. Kakorkoli že, po zmagi konzervativne stranke na volitvah leta 2015, se je Cameronov odnos do izboljševanja statusa svoje države v evropski skupnosti zgolj še stopnjeval, saj so bila na nekaterih ključnih področjih (so)delovanja napovedana obsežna pogajanja, po katerih je bil takoj razpisan referendum o izstopu, ki bi potrdil (ne)zadovoljstvo prebivalstva z izpogajanim stanjem znotraj evropske skupnosti (Pruitt, 2017).

A preden se posvetimo sami referendumski kampaniji in končnemu rezultatu, je nujno potrebno pod drobnogled vzeti prav omenjena pogajanja, ki so se dotikala naslednjih, za rezultate Brexita in njegove razloge, izredno pomembnih razlogov. Pogajanja so zajemala valutno suverenost nečlanic evrske skupine in njihovo nediskriminacijo, boljše pravno urejanje in razbremenitev podjetij ob hkratnem zadržanju visokih evropskih standardov, suverenosti, kot termina (ne)želenosti globljega povezovanja med članicami in socialne ugodnosti migrantskim delavcem, ki se med državami članicami gibljejo brez omejitev (Evropski svet, 2015). Vsa navedena področja, ki so v poteku pogajanj predstavljale srčiko problematičnega odnosa med Evropsko unijo in Veliko Britanijo so bila obravnavana na več nivojih, saj so bili intenzivni pogovori izvedeni med britanskim državnim vrhom, predstavniki vseh 28 držav članic,

Evropskim parlamentom in drugimi voditelji Evropske unije. Voditelji EU, ki so se o tej temi sestali v sredini februarja 2016, so tako izglasovali poseben dogovor, ki je močno okreplil status Združenega kraljestva v evropski skupnosti. Pomembni premiki na vseh problematičnih področjih so zajemali naslednji sklepi o nesprejemu evra kot nacionalne valute, nesodelovanju pri odločbah znotraj schengenskega pravnega sistema, izvajanju kontrole oseb na mejah države, suverenosti države pri ukrepih na področju pravice, svobode in varnosti ter možnost prenehanja uporabe velikega števila pravnih aktov in odločb s področja pravnega sodelovanja pri kazenskih zadevah iz obdobja pred veljavnostjo Lizbonske pogodbe (Evropski svet, 2016a). Kot sem že omenil, je britanski premier takoj po novoizpogajanih pogojih razpisal referendum, s katerim bi prebivalstvo potrdilo ali zavrnilo nove pogoje članstva. Dan D za obstanek v večkrat kritizirani evropski povezavi se je zgodil 23. junija 2016, ko je prebivalstvo otoške države izglasovalo težko pričakovano odločitev.

Kljub pričakovanju tesne odločitve o obstanku ali odhodu iz Evropske unije, pa je bila kampanija izredno težavna, saj so bila na dnevnem redu medijskih in političnih razprav teme, ki so skozi celotno britansko obdobje članstva v EU predstavljala velik problem pri medsebojnih odnosih. Kot so navajali nekateri britanski mediji, kot so npr. The Telegraph in BBC News, naj bi bila najbolj pereča vprašanja prispevek v blagajno evropske unije, kamor naj bi moralo Združeno kraljestvo prispevati 13 milijard funtov, kontrola na mejah države, kamor naj bi se stekalo večje število migrantov tako iz držav tretjega sveta, kot tudi Evropske unije, suverenost pri formiranju svojih lastnih zakonov neodvisno od direktiv Evropske Unije (po prepričanju nekaterih naj bila večina zakonov napisanih kar v Bruslju), povrnitve pomembnosti nacionalnemu sodišču predvsem na zakonodajalnem področju in kontroli nad zakoni zaposlovanja ter možnosti preglasovanja, kar naj bi se Veliki Britaniji pri skupnem odločanju o evropskih zadevah redno dogajalo. Poleg vsega navedenega je bilo med problematičnimi področji navedeno tudi financiranje evropske birokracije, določanje davka na dodano vrednost, podpora britanskim podjetjem v težavah (slednje naj bi onemogočala kompleksna evropska zakonodaja o konkurenčnosti), financiranje pomoči tujim državam ter nezmožnost samostojnega sklepanja meddržavnih gospodarskih sporazumov z drugimi gospodarskimi velesilami in želja po povrnitvi mednarodnega ugleda, neodvisnega od zunanje-političnih dejavnikov, ki jih določa članstvo v Evropski uniji. Iz navedenih razlogov je močno razvidna problematika finančne in zunanje-politične suverenosti, ki je skozi opis zanimivega toplo-hladnega odnosa med Združenim kraljestvom in Evropsko unijo nekakšen lajtmotiv že od samih začetkov članstva. Če k temu prištejemo še zunanje-politične pretrese, kot je velika migracijska kriza, ki je posledica krvavih spopadov na Bližnjem vzhodu, ugotovimo, da se je javno mnenje in nezadovoljstvo izredno nevarno nagnilo k izstopu, kar je na koncu potrdil tudi rezultat referenduma, kjer so prebivalci Združenega kraljestva z 51,9% potrdili izstop iz Evropske unije (EU referendum results, 2016).

4. Populizem ali preišljena odločitev?

Termin populizem ima v zadnjem obdobju absolutno negativno konotacijo, saj se kot po tekočem traku nanj lepijo pojmi, kot so fašizem, ksenofobija, homofobija in najrazličnejša poimenovanja skrajno levih in desnih političnih prepričanj. A označevanje je preuranjeno, saj enciklopedija Britannica populizem opredeljuje kot politični program ali gibanje, ki zagovarja pomembnost povprečnega človeka s poudarjanjem nasprotij med množicami in dejanskimi ali namišljenimi elitami oz. establišmentom (Britannica, 2013). Kot še navaja enciklopedija Britannica populizem kombinira različne politične pristope levo in desno usmerjenih političnih opcij ter pogosto nasprotuje velikemu kapitalu in finančnim interesom. Kar je za trenutni evropski primer morda najpomembnejše, je dojemanje samega pojmovnega koncepta, saj se lahko termin razume tako v avtoritarnem, kot tudi demokratičnem smislu. Iz definicije je mogoče razbrati, da populizem zelo pogosto naslavlja težave izražanja politične volje širših slojev prebivalstva na relaciji do lastnih političnih voditeljev, kar naj bi se v demokratični obliki izražalo v populističnem branjenju interesa širših ljudskih množic in njihovih interesov preko demokratičnega procesa oziroma reform (Britannica, 2013). Čeprav je pojem pogosto povezan tudi z avtoritarnimi političnimi pristopi, ki se najpogosteje osredotočajo na karizmatičnega voditelja, kateri moč množic kasneje izkorišča predvsem za konsolidacijo lastne politične moči, pa o tem težko govorimo v primeru Brexita, saj je bila volja ljudstva jasno izražena na referendumu in kasnejših parlamentarnih volitvah. Prav tako v primeru Velike Britanije težko govorimo o zmanjševanju moči parlamentarnega procesa, saj obravnavana država velja za eno izmed začetnic moderne demokracije na evropski celini. Ker gre torej za izredno fluiden pojem, ki se ga preprosto ne da zamejiti v običajne dnevno-politične puhlice, bi bilo smiselno, da značilnosti populističnega pristopa in njegovih idej konkretnije povežemo s tematiko Brexita, ki naj bi bil po prepričanju mnogih političnih analitikov klasičen primer političnega populizma. Pri tem je potrebno pazljivo analizirati razloge za Brexit, saj je predpostavka, da je slednji zgolj posledica nezadovoljstva t. i. poražencev globalizacije zelo privlačna, ob tem pa se redno poskuša zanemarjati problematičen in skeptičen odnos Združenega kraljestva do evropskega povezovanja, ki se je skozi njihovo preteklo članstvo v Evropski uniji večkrat izkazal za veliko oviro pri poglobljanju evropskih integracij. Kot menijo nekateri strokovnjaki, naj bi prebivalstvo v odhod iz Evropske unije prepričali najrazličnejši razlogi, ki jih lahko povežemo tako z levimi, kot tudi desnimi političnimi idejami, zaradi česar to vsekakor vsebuje značilnosti populistične politične odločitve. Za enega izmed najpomembnejših razlogov strokovnjaki in mediji označujejo nezadovoljstvo z nadnacionalnimi institucijami (v tem primeru Evropske unije) in željo po prevzemu nadzora nad gospodarskimi tokovi lastne države v izredno globaliziranem svetu, kar naj bi politično agendo za Brexit enačilo z izvolitvijo Donalda Trumpa v ZDA (Adam 2017, str. 2). Kot lahko vidimo je situacija v tem primeru zelo zanimiva, saj so stranke in politiki, ki brexit zagovarjajo v veliki večini zagovorniki kapitalističnega sistema, katerim kritika pravil in regulativ Evropske unije nikakor ni tuja. Po njihovem mnenju naj bi imela Velika Britanija na svobodnem in prostem svetovnem gospodarskem trgu možnost večje ekonomske prosperitete, s samostojnostjo pa nadzor nad lastnim gospodarstvom in ekonomijo. Slednje dokazujejo tudi v preteklem poglavju večkrat omenjeni razlogi, ki so jih britanski mediji označili za ključne pri odločitvi politike – in kasneje s potrditvijo na referendumu tudi prebivalstva – za odhod iz Evropske unije. Vsekakor v tem primeru lahko zaznamo željo po omejevanju globalizacije, a jo zaradi prej navedenega dejstva težko povežemo z razlogi, za katere se zavzemajo nekatere protiglobalistične skupine, povezane predvsem z levo politično opcijo. Če populizem v splošnem lahko razumemo predvsem kot proces nezadovoljstva s strankami in politiko (Adam 2017, str. 3), je to morda v primeru Brexita nekoliko težje, saj gre pri slednjem za specifično nezadovoljstvo nad nadnacionalno institucijo in položajem nacionalne države v svetu, kar pa seveda lahko korenini tudi v splošnem

nezadovoljstvu nad globalizacijo, prosto trgovino in migracijami, ki naj jih Velika Britanija znotraj Evropske unije ne bi mogla dovolj dobro nadzorovati. Da je razočaranje nad gospodarskim stanjem, povezanim z globalizacijo resnično pomemben razlog za izstop so potrdile tudi nekatere raziskave, kjer je bilo ugotovljeno, da je bilo na območjih z daljšo industrijsko tradicijo, nizkimi plačami in višjo stopnjo nezaposlenosti število ljudi, ki so glasovali za izhod iz Evropske unije višje, kot drugod (Becker, Fetzer and Novy 2016, str. 38). Čeprav je bilo zaradi Brexita v prihodnosti obljubljen izboljšano gospodarsko stanje in večja kontrola nad meddržavnimi trgovinskimi sporazumi, pa je slednje v nekakšni kontradiktornosti, saj je korelacija med nezadovoljstvom t. i. poražencev globalizacije in idejami, ki so jih propagirali mnenjski voditelji v času Brexita pogosto zelo velika. Če se med značilnosti populizma šteje tudi rešitve s pomočjo nekdanj zaprtih gospodarskih sistemov (Adam 2017, str. 3), kateri stanja nezadovoljstva nikakor niso zmožni rešiti, je tudi slednje v primeru Brexita drugačno od teorije, saj so za rešitev težav vzeli predvsem svodobno sklepanje trgovinskih in gospodarskih dogovorov, kar nikakor ne moremo označiti za populistično zapiranje, čeprav naj bi se moč države napajala prav iz nekdanje gospodarske in geopolitične (pre)moči. Poleg omenjenih gospodarskih razlogov, povezanih predvsem s slabim stanjem na območjih, kjer je zabeležena visoka brezposelnost in nizki dohodki, moramo nujno omeniti tudi migracijski faktor, ki še zdaleč ni bil povezan samo s priseljenci iz tretjega sveta. Čeprav so se pogajanja o izboljšanju statusa Združenega kraljestva v Evropski uniji, referendum o članstvu in kasnejše volitve v britanski parlament dogajale v času velikega migrantskega vala, ki je predvsem posledica konfliktov na Bližnjem vzhodu, pa so na odločitev o izhodu iz skupnosti veliko pripomogle predvsem migracije iz vzhodnoevropskih članic unije (Adam 2017, str. 5). Kot navajajo nekateri avtorji, je Velika Britanija v času od leta 2004 dalje, ko so se Evropski uniji pridružile nekdanje komunistične države vključno s Slovenijo, doživela pravi naval delovnih migrantov iz teh držav. Proces, ki ga je omogočil prav prosti pretok delovne sile preko državnih meja članic unije, je posledično v Združeno kraljestvo s trebuhom za kruhom pripeljal milijon ljudi iz vzhodnoevropskih držav, kar predstavlja 3% vse britanske delovne sile (Damijan 2016). V predelih, ki so bili migrantskemu valu najbolj izpostavljeni, je prišlo do velikega nezadovoljstva nad pravili in regulativami Evropske unije, posledično pa je bilo na teh območjih tudi večje število glasov za izstop (Damijan 2016). So torej migracije in gospodarske oziroma socialne težave prebivalstva največji krivci za odhod iz skupnosti? Se torej razlogi za izstop popolnoma prekrivajo s težavami, ki jih naslavlja novi val evropskega populizma?

Odgovor na to še zdaleč ni enoznačen, saj se nekatere težave, ki naj bi bile hkrati tudi največji razlogi za izstop nikakor ne bojo rešile tako preprosto. Čeprav lahko trdimo, da je nezadovoljstvo nad migracijami povezano s prikritim rasizmom ali ksenofobijo britanske družbe, pa je nujno potrebno omeniti tudi dejstvo, da je bilo Združeno kraljestvo ena izmed redkih držav, ki delovnih migracij iz vzhodnoevropskih članic že od samega začetka ni resneje omejevala z lastno zakonodajo, kar nikakor ne moremo trditi za npr. Nemčijo, ki je svoj trg delovne sile zaščitila s sedemletnim tranzicijskim obdobjem (Becker, Fetzer and Novy 2016, str. 7). Da pri britanskem primeru ne moremo govoriti o klasičnem nezadovoljstvu nad migracijami in strahom pred tujci lahko vidimo tudi iz splošne multikulturalnosti družbe, ki se je z večjimi valovi priseljavanja soočila že v času razpadanja njenega kolonialnega imperija (Boden 2004, str. 515). Če je odločitev o zaviranju migracij spodbujal predvsem strah pred kaotičnimi razmerami in pritiskom na trg delovne sile ter socialnega sistema, pa je to morda dober pokazatelj na nujnost reguliranja priseljavanja – slednje je Evropska unija pogosto povsem zanemarila – tako v ekonomskem, kot tudi kulturno-sociološkem smislu (Damijan 2016).

Če slednje nikakor ne nakazuje na klasično populistično floskulo, saj je problematika stara, rešitev z izhodom iz Evropske unije pa najverjetneje učinkovita, pa je nujno pogledati tudi gospodarski vidik, ki zajema predvsem ideje o tem, kaj s svojim gospodarstvom početi oziroma kam ga usmerjati po izhodu. Če so bile analize posledic izhoda iz vidika gospodarstva raziskane že večkrat, pa je iz vidika preučevanja populizma zelo pomembno preučevanje želje prebivalcev – in posledično odločevalcev –, kaj z izhodom v gospodarskem smislu sploh želijo doseči. Če lahko trdimo, da je sodobni evropski populizem vezan predvsem na reguliranje in omejevanje posledic nebrzdanega neoliberalnega kapitalizma ter globalizacijskih procesov (Adam 2017, str. 2), kot je npr. selitev industrije v države tretjega sveta ali zaostanek na področju digitalizacije, primer Združenega kraljestva to po eni strani potrjuje, po drugi pa zavrača. Če stanje potrjuje predvsem v smislu želje po ohranjanju moči nad pravili in regulacijami lastne ekonomije (Armstrong 2016, str. 53) ter posledično tudi spodbujanju ali ohranjanju delovnih mest pred delovno in gospodarsko konkurenco drugih evropskih ali neevropskih držav, pa z vnovično usmerjenostjo britanskega političnega vrha v sklepanje prostotrgovinskih sporazumov nikakor ne moremo trditi, da je nova usmeritev britanskih odločevalcev usmerjena protineoliberalno ali protiglobalizacijsko. Z drugimi besedami to pomeni, da lahko zavrremo posplošeno tezo o tem, da je Brexit nujno rešitev za težave, ki jih predstavlja globalizacija. Zdi se, da je predvsem nasprotno, saj odločitev Združeno kraljestvo postavlja v položaj, ko o svoji usodi sicer odloča sama, nikakor pa se ne more gospodarsko izolirati, temveč še bolj prostotrgovinsko povezovati z evropskimi in neevropskimi državami. Če ima Evropska Unija sklenjenih približno 53 trgovinskih sporazumov z najrazličnejšimi državami sveta, pa se seveda slednji po izstopu Združenega kraljestva nikakor ne morejo ohraniti. Prav zato ohranjanje kontrole pomeni tudi uvajanje novih sporazumov, pri katerih Velika Britanija nikakor ne more obdržati enakega pogajalskega izhodišča. Seveda se pojavljajo nove možnosti povezovanja, predvsem znotraj Trans-Pacifiškega partnerstva (ang. Trans-Pacific Partnership) in sporazuma TiSA (ang. Trade in Services Agreement), a je uspešnost pogajanj seveda trenutno neznan in vezana na prihodnje pogajalske sposobnosti britanski politikov (Armstrong 2016, str. 54). Veliko bo odvisno tudi od sporazumov sklenjenih z Evropsko unijo, s katero je npr. v letu referendumu potekalo kar 82% celotne britanske trgovinske oz. gospodarske menjave (Armstrong 2016, str. 55). Slednje med drugim najverjetneje zajema tudi spodbujanje tekmovalnosti in odpiranje domačega gospodarstva, kar naj bi po prepričanju nekaterih izboljšalo britanski življenjski standard (Evenett 2016, str. 70). To potrjujejo tudi nekatere raziskave, ki uspešnost britanskega gospodarstva – še posebno zelo razvitega finančno-storitvenega sektorja – pripisujejo tudi manjšim regulacijam trga delovne sile, ki je v primerjavi z nekaterimi drugimi evropskimi državami precej bolj fleksibilen in omogoča podjetjem cenejše pridobivanje usposobljene delovne sile (McMahon 2016, str. 96). Ker je slednje (pre)pogosto povezano z neoliberalnimi praksami, ki so povezane prav z nazadovanjem tistih območij Združenega kraljestva, ki so bili največji poraženci globalizacije (Damijan 2016), se poraja vprašanje, ali je bila odločitev za izhod resnično posledica nasprotovanja globalizacijskemu procesu ali ima odločitev globlje razloge od klasičnega populističnega diskurza.

Da je torej referendumski odločitev za izstop Združenega kraljestva iz Evropske unije dejansko plod populizma morda drži zgolj v nekaterih ozirih. Če predpostavljamo, da so značilnosti novodobnega evropskega evroskeptičnega populizma razočaranje nad globalizacijo, želja po nadzoru migracij, kontrola lastnega gospodarskega (so)delovanja v svetu in orientiranje politike okoli karizme določene osebe v politični sferi, lahko posplošeno tezo o Brexitu, kot rezultatu tovrstnega fenomena, zaradi zgoraj navedenih dejstev brez težav zavrremo. Če vemo, da je Združeno kraljestvo eno izmed klasičnih liberalno-tržnih ekonomij, izstop pa bo ta položaj zaradi tekmovalnosti v svetovni gospodarski sferi le še pospešil, si nikakor ne moremo delati

utvar, da britansko volilno telo tega ne ve. Poleg tega je v britanskem primeru težko govoriti o problematiki populističnega voditelja, ki bi za seboj potegnil mnenje celotne nacije, saj se je karizmatični podpornik Brexita, Nigel Farage, na volitvah gladko poslovil od političnega odra (Adam 2017, str. 8). To pa teženj o Brexitu nikakor ni ustavilo, saj se je ideja o izstopu obdržala tudi po referendumu, ko na britanskem političnem prizorišču klasične populistične stranke ni bilo več mogoče najti (Adam 2017, str. 8). Še več, če lahko referendum še vedno označimo za »grajenje gradov v oblakih« nekdanje kolonialne slave, pa je nujno potrebno opozoriti tudi na državne volitve leta 2019, kjer so Britanci z veliko večino podprli konzervativno politično opcijo, ki Brexit zagovarja, čeprav so imeli na voljo tudi stranko laburistov, ki bi referendum najverjetneje ponovila (Mason and Rankin, 2019). A seveda populističnih teženj pri tem nikakor ne moremo zanemariti, saj je bil velik del kampanije usmerjene predvsem v vzpostavitev suverenosti ljudstva v nacionalnem okviru, kateremu se je pridružil tudi upor proti mednarodnim povezavam in nadnacionalnim institucijam (Adam 2017, str. 10). Seveda pa ima slednje v britanskem primeru že zelo dolgo tradicijo, saj je nasprotovanje nadnacionalni povezavi v evropskem prostoru (v tem primeru Evropski uniji) samo nadaljevanje zgodovinske usmeritve diplomacije Združenega kraljestva, katera je pogosto nasprotovala idejam politike enega evropskega centra, ki diktira celoten evropski razvoj. Čeprav zveni ideja morda nekoliko anahronistično, pa ima zaradi specifičnosti britanskega gospodarskega in družbeno-političnega razvoja v sebi precej resnice. Morda je slednje še najbolje povzel finančnik in akademik Keith Miles, častni predsednik društva slovensko-britanskega prijateljstva in prejemnik reda častnika britanskega imperija OBE (ang. Order of the British Empire), ki je o tem povedal: *»Eden poglavitnih razlogov je ta, da imamo Britanci hud odpor do tega, da bi nam vladali od zunaj, da bi o nas odločali kje drugje kot na našem Otoku. Zato smo se v 16. stoletju celo ločili od Katoliške cerkve in ustanovili Anglikansko (reformirano katoliško) cerkev. Želeli smo, da se tudi o naši cerkvi odloča na Otoku in ne zunaj, se pravi v Rimu. Podobno je tudi mnenje glede Evropske unije. Ne želimo, da o nas odloča Bruselj oziroma nemško-francoska naveza (Miles 2019).«*

5. Sklep

Britanska odločitev za izhod iz Evropske skupnosti tako nikakor ni enoznačna, saj ji sicer lahko pripišemo elemente populizma, nikakor pa ne moremo z gotovostjo trditi, da je želja po izstopu zgolj in samo populistična. S seminarsko nalogo sem želel predstaviti predvsem zgodovinski razvoj Združenega kraljestva preko njegove svetovnonazorske in kolonialne usmeritve v zadnjih stoletjih, do mučnega pridruževanja evropskim integracijam, ki je skozi zgodovino britanske notranje in zunanje politike v zadnjem stoletju predstavljalo veliko težavo. Sedenje na dveh stolih nekdanje kolonialne velesile s posebnimi povezavami z nekdanjimi kolonijami in ene najmočnejših evropskih sil z angažmajem v tesnejših evropskih povezavah je bilo – in še vedno je – stalnica, v kateri Brexit nikakor ne predstavlja posebnosti, temveč predvsem logično nadaljevanje. Dolgotrajno in večkrat blokirano pridruževanje Evropski gospodarski skupnosti, s katerim naj bi Velika Britanija nadomestila vse šibkejše Evropsko območje proste trgovine (EFTA), je že v temeljih vzpostavilo težaven odnos, ki britanske javnosti v bistvu ni nikoli povsem zadovoljil. Če EFTO razumemo predvsem kot ekonomsko in gospodarsko manj tesno ter bolj svobodno alternativo nekdanji Evropski gospodarski skupnosti (EGS), ki je skozi leta prerasla v Evropsko Unijo, potem lažje spregledamo usmeritve Združenega kraljestva v smislu evropskih integracij. EFTA je namreč v svojih uspešnih letih omogočala odpravo carin med njenimi članicami, a hkrati slednjim dovoljevala tudi samostojne zunanje carine v odnosu do tretjih držav, kar je bilo za Veliko Britanijo in njene tesne povezave z nekdanjimi kolonijami

izredno dobrodošlo (Boden 2004, str. 544). Kot lahko vidimo je za nekdanje članice EFTE – Veliko Britanijo, Švico, Švedsko, Avstrijo, Dansko, Islandijo in Norveško – popolna evropska integracija ostala nemogoča vse do danes, saj Norveška, Švica in Islandija še vedno niso vključene v Evropsko Unijo, nekatere kljub članstvu še vedno ostajajo predvsem vojaško nevtralne (Švedska in Avstrija), nekatere pa zaradi ohranitve vzvodov monetarne politike, kljub članstvu v Evropski Uniji, še vedno zavračajo prevzem skupne evrske valute (Adam 2017, str. 6). Če so bile britanske težnje po ohranitvi lastne gospodarske politike eden izmed najpomembnejših razlogov za Brexit, potem lahko tudi zavračanje ekupne evropske valute pri obeh nekdanjih članicah EFTE in današnjih članicah Evropske Unije označimo za vsaj delno zaprtost oziroma uveljavljanje nacionalne suverenosti na račun evropeizacije (Adam 2017, str. 6). V tem lahko vidimo, da odločitev o odhodu Velike Britanije iz vse tesnejše evropske povezave nikakor ni samo posledica populizma, temveč predvsem mnenja o lastnih suverenih (z)možnostih. Visoki prispevki v evropski proračun, kontrola migracij iz vzhodnoevropskih držav, kjer za razliko od nekaterih drugih (pro)evropskih velesil Združeno kraljestvo v začetnih fazah nikakor ni igralo dvoletne vloge, težnje po manjši birokraciji in zaščiti lastnih gospodarskih interesov ter večja samostojna vloga v zunanji politiki so vsekakor želje, ki državi, kakršna Velika Britanija s svojo zgodovino vsekakor je, pomenijo veliko. Razumevanje slednjega, brez poznavanja njihove družbene in gospodarske zgodovine ter zgodovine pridruževanja in članstva v evropskih integracijah, je iz vidika drugih držav vsekakor težavno in (pre)lahko označeno za klasični populizem. Sam upam, da sem s preteklimi poglavji pričujoče seminarske naloge vsaj delno razjasnil ločnico med elementi populizma in željo po samostojni poti v primeru britanskega referendumu o članstvu v Evropski uniji leta 2016.

Pri tem se vsekakor ne želim postavljati na kakršnokoli stališče o tem, ali je odločitev za izhod pravilna ali napačna, saj bo o pravilnosti odločitve razsojal predvsem čas in prihodnje diplomatske sposobnosti Velike Britanije, ki bo morala svoje odnose z Evropsko Unijo nujno usklajevati, saj slednja ostaja njena najpomembnejša trgovinska partnerica. Poleg tega, kljub svoji otoški legi, ostaja del evropske sfere na geopolitičnem in varnostnem področju, kjer njene vloge vsekakor ne more zanemariti. A ji samostojna pot vseeno daje več pristojnosti na področjih, ki jih je britansko prebivalstvo označilo za pomembne, svojo željo pa demokratično izrazilo na referendumu in kasneje potrdilo na državnih volitvah. To vsekakor negira nekatere teze o populizmu, ki spodjeda demokracijo, saj v njihovem primeru demokratičnega procesa v nobenem primeru ne moremo in ne smemo zanemariti. Ali jih bo nova samostojna pot na gospodarskem in geopolitičnem področju vodila do uspehov ali porazov je sedaj odvisno samo od njih in njihovih sposobnosti, nikakor pa slednje ne rešuje vseh težav z gospodarskim omejevanjem in regulacijo migracij, ki jih je po njihovem mnenju prineslo članstvo v Evropski uniji. Nujne prihodnje usmeritve morajo tako za uspeh na omenjenih področjih vsekakor zajemati predvsem pogajanja o britanskih gospodarskih *interesih*, ki omogočajo dvig standarda, brez kakršnihkoli motečih faktorjev dobrotelne ali vmešavanja v ekonomske sisteme gospodarskih partneric (Evenett 2016, str. 69, 70). Če vas slednje vsaj delno spominja na Palmerstonov citat iz začetnega poglavja, potem ste zagotovo razumeli tudi bistvo seminarske naloge in ideje, ki leži za britanskim izstopom iz Evropske unije.

Literatura

- Boden, Martin. 2004. *Evropa – naša prihodnost in sedanjost*. Ljubljana: Mladinska knjiga
- Grdina, Igor. 2012. *Kongres zaseda*. Radovljica: Didakta

- Djukarić, Uroš. 2019. *Brexit: vzroki in možne posledice*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Ekonomska fakulteta
- Adam, Frane. 2017. »Populizem in identitetna politika proti globalizaciji in neoliberalizmu.« *Teorija in praksa* 54: 1064-1075
- Pruitt, Sarah. 2017. »The history behind the Brexit.« *History*. <https://www.history.com/news/the-history-behind-brexit>. Dostopno 23. 12. 2020
- Evropski parlament. 2015. »Pismo predsednika Donalda Tuska Evropskemu svetu glede referendumu v Združenem kraljestvu o morebitnem izstopu iz EU.« <https://www.consilium.europa.eu/sl/press/press-releases/2015/12/07/tusk-letter-to-28ms-on-uk/>. Dostopno 23. 12. 2020
- Evropski svet. 2016a. »Osnutek sklepa voditeljev držav ali vlad, ki so se sestali v okviru Evropskega sveta, o novem dogovoru za Združeno kraljestvo v okviru Evropske unije.« http://www.consilium.europa.eu/sl/european-council/president/pdf/section-a_pdf. Dostopno 24. 12. 2020
- BBC. 2016. »EU referendum results.« https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results. Dostopno 24. 12. 2020
- Digital Research in European Studies. Brez datuma c. »The United Kingdom's second application for accession to the Common Market.« <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/35d99c8a-0d73-4797-b0eb-e2ed9c8bae6c>. Dostopno 26. 12. 2020
- Munro, Andre. 2013. »Populism – political program or movement.« *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/populism>. Dostopno 27. 12. 2020
- Damijan, Jože. 2016. »Migracije so glavni razlog za Brexit, vendar ne edini.« *Damijan blog*. <https://damijan.org/2016/11/20/migracije-so-glavni-vzrok-za-brexit-vendar-ne-edini/>. Dostopno 27. 12. 2020
- Becker, Sascha; Fetzer Thiemo in Novy Dennis. 2016. »Who voted for Brexit? A Comprehensive District-Level Analysis.« <http://d.repec.org/n?u=RePEc:cge:wacage:305&r=int>. Dostopno 27. 12. 2020
- Armstrong, Angus. 2016. »The UK's new trade priorities.« In *Brexit beckons: thinking of the leading economists*, edited by Richard E. Baldwin, 53-58. London: CEPR press.
- Evenett, Simon. 2016. »The Ten Commandments of an independent UK trade policy.« In *Brexit beckons: thinking of the leading economists*, edited by Richard E. Baldwin, 65-74. London: CEPR press.
- McMahan, Michael. 2016. »The implications of Brexit for the City.« In *Brexit beckons: thinking of the leading economists*, edited by Richard E. Baldwin, 95-104. London: CEPR press.
- Mason, Rowena in Rankin, Jennifer. 2019. »What does Labour vote signify about where it stands on Brexit?« *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/politics/2019/sep/23/labour-conference-brexit-pro-remain-activists-corbyn>. Dostopno 29. 12. 2020
- Sajovic, Bogdan. 2019. »Intervju s Keithom Milesom.« *Nova24tv*, 17. 11. 2019. <https://nova24tv.si/slovenija/ljudje/keith-miles-eden-poglavitnih-razlogov-je-ta-da-imamo-britanci-hud-odpor-do-tega-da-bi-nam-vladali-od-zunaj-da-bi-o-nas-odlocali-kje-drugje-kot-na-nasem-otoku/>. Dostopno 29. 12. 2020
- Temple, Henry John. 1844. »*Speech in House of Commons, 7. 8. 1844*.« Wikiquote. https://en.wikiquote.org/wiki/Henry_Temple,_3rd_Viscount_Palmerston. Dostopno: 20. 12. 2020

Jelena Lacmanović:

EVROPSKI POPULIZEM: POLJSKA, FRANCIJA, ITALIJA

1. Uvod

V enem časovnem obdobju so na evropskem političnem odru prevladovali tri tradicionalne stranke: krščanski demokrati, socialdemokrati in liberalci. Njihov že utrjeni položaj je prvič destabiliziran ko so novi politični toki začeli ojačevati v sedamdesetih letih, izmed njih populistična radikalna desnica, ki je od osamdesetih naprej postajala vse bolj prisotna na volitvah. Po svetovni finančni krizi leta 2008 pozornost javnosti se je usmerila na opredelitev novega mednarodnega vala populizma, ki je zajel oboje vzhodno in zahodno Evropo. Vzpon take politike je eden izmed najbolj značilnih dejavnikov političnega odra zadnjega desetletja, hkrati pa predstavlja značilen faktor razvoja politike v prihodnosti (Muro 2017).

Ob odprtju generalne skupščine Združenih Narodov leta 2018, generalni sekretar Antonio Guterres je dejal: “Naš svet trpi zaradi pomanjkanja medsebojnega zaupanja. Ljudje se počutijo razburjene in negotove. Zaupanje v državne institucije upada, zaupanje v svetovni red slabi, polarizacija narašča in populizem maršira.” (Rakela 2018).

Če pogledamo zgodovino ideologij in politične misli, lahko opazimo da tisto, kar se imenovalo “neliberalna desnica” predstavlja “postfašizem” kot ga različni avtorji imenujejo, hkrati pa tudi “skrajna desnica” ali pa direktno “fašizem”. Enzo Traverso (Gonzalez 2019) “postfašizem” povezuje z politikom kot so Orban, Trump, Putin, Le Penova in Wilders, pri čem poudarja, da oni niso, kot on reče – stricto sensu fašisti, ampak da obstajajo lekcije iz fašizma, ki so več kot pomembne za razumevanje trenutne situacije. Predpona “post” predstavlja novi politični, kulturni, družbeni in ekonomski kontekst v katerem politične sile obstajajo.

Izraz “populizem” se uporabljal in se še vedno uporablja v različnih okoliščinah, saj je v devetnajstem stoletju bil značilen za Rusijo in ZDA, v dvajsetem v Latinski Ameriki ter je danes najbolj značilen za Evropo. Danes je v evropskem kontekstu najbolj uporabljen za opis strank ki so proti priseljavanju migrantov in proti Evropski Uniji, kot so francoska Nacionalna Fronta (FN), danes preimenovana v Nacionalni zbor, avstrijska Stranka svobode (FPÖ) in pa nizozemska Stranka za svobodo (PVV). Težava izhaja iz samega izraza, saj ne zajema nekaj natančnega. Del vzroka takšne terminološke zmede je v tem, da se ljudje in organizacije, ki so označeni kot populist, redko prepoznajo kot populist. Sam izraz ima zelo negativno konotacijo in se v EU načeloma uporablja pežorativno. Izmed razlogov za tak vtis in konotacijo se omenjujejo neodgovorno gospodarstvo in pa demagoški slog politike (Muro 2017). Ker je populizem tanka ideologija, jo je mogoče prilagajati tudi na druge ideologije, kot so liberalizem, socializem, in pa predstavlja soočanje med “navadnimi ljudmi” in “establišmentom”, ki predstavlja tradicionalne stranke, kulturne, ekonomske in medijske elite. Torej, na eni strani so navadni ljudje, na drugi “sovražniki ljudstva” (ibid). Ta primer je v praksi zelo prisoten, ko npr. pri razpravi o migrantih evropski populist govore o “zdravorazumski” obrambi domačih proti demoniziranih, “tistih od zunaj” oz. priseljencem. Terorizem je dodaten primer, kako populistična politika nasprotuje elitni politiki. V evropskem kontekstu je bilo običajno bistveno razlikovati med vzhodnim in zahodnim populizmom, vendar literatura o postkomunistični

Evropi pokazuje vse večje zблиževanje obeh stran. Danes desničarska gibanja se v vse večji meri nanašajo na podoben diskurz, ki se nanaša na kritiko ustanov in pohvalo navadnih ljudi, naroda. Nanašajo se na občutke patriotizma in nacionalizma v svojih govorih in parolah, od Farageovega “Hočemo našo državo nazaj” do avstrijskega “najprej Avstrija”. Pomembno je poudariti da obstajajo razlike med dvema smeroma, leve in desne ideologije populističnih strank. Čeprav se danes izraz populizem najbolj usmerja na skrajno desna gibanja, levičari niso ostali imuni na populizem, kot je npr. španska stranka Podemos, ki se ne izogiba populističnem diskurzu.

Kot smo že opazili, obstaja delitvena retorika ki je značilna za različne politične stranke ki so populistično usmerjene. Pogosto je populistična retorika pojasnjena kot pasivna posledica družbenoekonomskega razvoja. Populizem predstavlja neposredno posledico globalizacije, skupaj z njenimi neželeni učinki, kot so avtomatizacija, izgubljena delovna mesta in stagniranje dohodkov srednjega razreda.

“Tisto, kar razumemo kot populistični govor, je treba ločiti od pojava populizma. Populizem se kaže tudi kot določena reakcija na procesi globalizacije. Medtem ko levi populist kritizirajo predvsem neoliberalno politiko in rast socialne neenakosti, kot ključni problem globalizacije, desna populistična gibanja poudarjajo predvsem povečano priseljevanje in strah pred izgubo nacionalne identitete.” (Maravić 2019)

Populistične stranke niso zgolj posledice družbenoekonomskih sprememb ampak aktivno oblikujejo svojo pot. Glavno in najbolj vplivno sporočilo populistov je dati običajnim ljudem tisti, kar hočejo, torej vsa pozornost je centrirana na “običajno osebo”. Njihova politika temelji na trditvi, da “so ljudi tisti, ki vladajo”, pri čem so “pokvarjene elite” glavna ovira. Populistična gibanja so postala bolj glasna in vplivna po ekonomski krizi leta 2008, ko so v večji meri začeli kritizirati političen vpliv elite, bogatega nivoja ljudi. Na drugi strani, elite so močno zagovarjale globalizacijo, čigar posledice niso koristne večini, torej tistim “navadnim ljudem”. V tej vlogi zaščitnika množic so jasni in glasni, izražajo svoje nezadovoljstvo in predstavljajo na nek način komunikacijski kanal za te navadne ljude. Literatura pokaže kako razvoj in utemeljitev populizma v politično strukturo posameznih držav temelji na demokratični obljubi spoštovanja volje ljudi, kar je ključno za evropsko politiko. Ker smo že omenili, da ne obstajajo formalno oblikovane teorije populizma, tako pa je tudi raziskovanje bolj osredotočeno in se več pozornosti usmjerilo na avtoritarne oportuniste ki so izstopili v javnost v tistem stoletju, medtem ko je zelo mal zastavljenih vprašanj, zakaj populistična politika zbira tako veliko število volivcev ki so zelo pozitivni in sigurni glede takega načina političnega delovanja. Vse je večje število tistih, ki so razočarani nad delovanjem prostih trgov in liberalne demokracije ter z legitimno pravico skrbijo za teme, kot so neenakost, brezposelnost, priseljevanje migrantov, politično nezaupanje ali upadanje dohodka.

Treba je razumeti strahove in čustvene odzive volivcev in videti v njih podlago za ojačitev populističnih gibanj. Njihov vzpon danes kaže na prestrukturiranje političnega konflikta, ker postavi elitno skupino na eno stran in večino, navadne ljudje na drugo stran. Danes populistične stranke niso več na margini političnih dogajanj ampak so postali resni politični kandidati. Veliko je takih, ki zaradi razočaranja prehodijo v populistične stranke ali jim postajajo naklonjeni. Eden izmed privlačnih faktorjev retorike je tudi moralna zgodba, ki jo ponujajo populist, v kateri imamo vlogo čistega in vlogo pokvarjenega, ter na ta način zelo kritizirajo elite, kot moralno manjvredne v odnosu do plemenitih, navadnih ljudi. Torej, populist so antielitisti, hkrati pa tudi antipluralisti, saj samo sebe zaznavajo kot legitimne in pravične predstavnike ljudi. Imajo izključno pravico do zastopanja interesov navadnega, resničnega

človeka, ter ostale dele opozicije včasih zaznavajo kot sovražnike, ki ne morejo ali celo ne želijo prepoznati potrebe navadnega človeka.

V nadaljevanju bodo predstavljeni posamezni primeri populističnih gibanj, prvo na splošno v Evropski Uniji, nato na Poljskem, v Italiji in Franciji, kako bi pokazali različne politične kulture in položaj populističnega gibanja v njih. Nato, pa se bomo osredotočili na analizo podatkov dobitih iz uradnih dokumentov za leto 2018, rezultate iz Pew Research Centra in YouGov ankete, ki so zanimivi in koristni za razumevanje trenutnega stanja populizma v Evropi, in pa koncu bomo zaključili z zanimivim opažanjem, analizo situacije ter predvidevanjem položaja populistične retorike po koncu globalne COVID-19 epidemije.

2. Populizem v Evropi

Bolsonaro, Johnson, Salvini. Erdoğan, Kaczyński, Le Pen. Modi, Orbán, Putin. Nekateri od teh svetovnih voditeljev so populisti, nekateri imajo avtoritarne proge, drugi so avtoritaristi, ki za utrjevanje moči uporabljajo populizem (Balfour 2020).

Populizem je v veliki meri danes prisoten na političnem odru, hranjen s sredstvi EU, ter ga uporablja kot odmevno platformo za projektiranje evroskeptične retorike. Evropski populizem ne bi mogel doseči to višino in vpliv, ki jih trenutno uživa brez denarja in političnih instrumentov EU (Colomina 2017). Politične elite so se oddaljile od prebivalstva, od svojega volilnega telesa in ta upad je viden prek udeležb na volitvah, članstvu v strankah in pa ostalih dejavnostih ki bi predstavljale povezavo med prebivalcem in vlado. Posledično, politične stranke danes ne predstavljajo interese državljanov.

Irski politolog Peter Mair poudarja, da je politika ustvarila praznino (Balfour 2020). In so populisti izpolnili to praznino.

Kako bi razumeli razvoj in vzpon populizma, ključno je omeniti evropska sredstva, saj je samo v letu 2016 Front National prejel 1,55 milijonov evrov letnih subvencij od Evropskega parlamenta, kar je prekrilo 85% stroškov kampanj. Druga skupina v parlamentu na čelu z Britansko evroskeptično stranko UKIP, je prejela 1,4 milijonov evrov, medtem ko je Strasbourg danes bolj televizijski studio kot delovno mesto za popularne populistične močnike (Colomina 2017). Uspelo jim je pro-kontra evropski diskurz postaviti na isto raven kot tradicionalno desnico in levico. Zaradi velikih nestrinjanj in povečanja zaupanja populističnim gibanjem v središču ekonomske krize, poraja se metafora ki že en cel čas opisuje Evropski parlament in to je pošast z dvema glavama, eno ideološko in drugo nacionalno. Poleg Evropskega parlamenta obstaja še en pomemben politični instrument za širjenje in ojačevanje populističnega gibanja, ki so postali pomembni akterji v nacionalni politiki svojih držav, in to je Svet EU. Ta pro-kontra ideologija glede EU je tudi prikazana na primeru UKIP stranke, evroskeptično naklonjene, in sicer brez osvojenega sedeža v Westminsterškem parlamentu, Nigelu Farageu je uspelo povleči k razpisu referendumu o Evropski Uniji. Poleg retorike "naj narod vlada", populisti so se tudi usmerili na "boj proti EU od znotraj", kar stori z orožjem, v katerega je prav sama EU vlagala. Seveda, še vedno obstaja vprašanja, zakaj so populisti v tako kratkem času ustanovili svojo močno vlogo v političnem življenju. Francisco Panizza (Colomina 2017) omenja, da "vse populistične prakse izhajajo iz neuspeha družbenih in političnih institucij, kako bi omejile in uredile politične subjekte v razmeroma stabilnem družbenem redu". Strokovnjaki poudarjajo populistična gibanja kot epifenomen globljih zgodovinskih sprememb in pa tudi kot politično strategijo, ki izkoristi krizo evropskih liberalno demokratičnih struktur. Leto 2008 predstavlja

tudi trenutek političnega potresa, ki je predstavljal “upad socialne države, vrnitev vojne, razseljevanja prebivalstva in terorističnih metastaz, vse skupaj z strahom pred vzponom nove desnice” (Gonzalez 2019).

Wike in sodelavci iz Pew Research Centra (2019) so izvedli raziskavo kako bi razvrstili populistične stranke v Evropi. Poudarjajo, da populistični liderji oziroma njihove stranke kažejo visoko stopnjo antielitizma, ampak se opredelitve populizma razlikujejo. Za razvrščanje populističnih strank so uporabljali tri merila, in sicer ocene proti eliti iz raziskave Chapel Hill Expert Survey (CHES) iz leta 2017, Inglehartovo in Norrisovo lestvico populizma ter The PopuList. Kriterij za uvrščanje je bil ta, da se nahaja v vsaj dva od treh omenjenih meril. CHES raziskave so redno uporabljen vir za razvrščanje strank glede na njihovo ideološko naravnost, ključne položaje v strankarski platformi in pa stopnjo populizma. V raziskavi CHES so 228 regionalnih strokovnjakov ocenili stališča 132 evropskih političnih strank v 14 državah EU. Antielitizem je merjen s povprečjem dveh spremenljivk v podatkih, in to sta “People_vs_elite” ki zahteva strokovno oceno glede na neposredno in predstavniško demokracijo, in pa “Antielite_salience” ki meri izrazitost protiustavne in antielitne retorike za to stranko, na 10-stopenjski lestvici, pri čemer vse tiste, ki so dosegle 7 in več, predstavljajo “populistične”. Uporabljena je pa tudi spremenljivka “Family”, ki pa oceni pripisovanje družine, torej ali temelji na kombinaciji članstva ali pripadnosti strankarskim družinam, klasifikaciji Parlgor ali pa samoidentifikaciji. Inglehartova in Norrisova lestvica poudarja kulturna stališča populističnih strank in združuje strokovne ocene strank glede naslednjih stališč: podpora tradicionalnim družbenim vrednotam, nasprotovanje liberalnem načinu življenja, spodbujanje nacionalizma, naklonjenost trdnemu redu in miru, naklonjenost asimilaciji migrantov in prosilcev za azil, podpora restriktivnim migrantskim politikam, nasprotovanje večjim pravicam etničnih manjšin, podpora verskim načelom v politiki in pa podpora podeželskim interesom. Lestvica se giblje od 0 do 100, in tiste, ki so ocenjene z oceno več kot 80 so uvrščene med populistične. PopuList predstavlja stalni projekt za razvrščanje evropskih političnih strank med populistične ter skrajno leve ali desne. Obravnava tiste stranke, ki so od vsaj leta 1998 dobile vsaj 2% glasov na najmanj eni parlamentarni volitvi, ter stranke ki poudarjajo voljo ljudi proti eliti, PopuList uvršča med populistične. Ker se populistične stranke znotraj svoje skupine tudi lahko delijo, v tej raziskavi so jih tudi razvrščali v tri skupine: levo, desno in sredino, pri čem so razvrščanje temeljili na spremenljivki “LRGEN”, ki je od strokovnjakov zahtevala, da ocenijo stališča vsake stranke glede na njeno splošno ideološko držo, pri čemer 0 pomeni skrajno levo, 5 pomeni središče in 10 pomeni skrajno desno. Leve stranke so opredeljene kot tiste, ki imajo oceno pod 4,5, desne pa kot tiste, ki imajo nad 5,5. Sredinske stranke imajo ocene med 4,5 in 5,5.

V kategorijo bolj levih populističnih strank so se uvrstile francoska La France Insoumise, španska Podemos, ter grška Syriza. V središnji skupini se nahajata češka Action of Dissatisfied Citizens (ANO 2011) ki se glede na Inglehartovo lestvico ne uvršča med populistične, z The PopuList pa da, in pa italijanska Five Star Movement (M5S) ki dosega najvišji rezultat v kategoriji antielitizma, z rezultatom 9,9 kar je najvišje izmed vseh ostalih omenjenih. Med bolj desno usmerjene populistične stranke se uvrščajo naslednje stranke, in sicer: slovaške Ordinary People and Independent Personalities (OLaNO-NOVA) in Slovak National Party (SNS), švedske Demokrate, češka Freedom and Direct Democracy (SPD), italijanska Lega Nord, poljske Law and Justice (PiS), Kukiz'15, madžarske Jobbik in Fidesz, britanska UK Independence Party (UKIP), nemška Alternative for Germany (AfD), nizozemske Party for Freedom (PVV) in Forum for Democracy (FvD), francoska National Rally in pa španski Vox. Baza podatkov Populism Tracker (Borros in sod. 2018) pokaže, da je leta 2018 celo 30,3% evropskih volivcev glasovalo za populistično stansko, torej več kot četrtina volitvenega telesa.

Ta rezultat kaže na trend rasta, saj je leta 2017 ta številka bila nekoliko nižja in je znašala 26,5%. Če pogledamo te rezultate, lahko tudi zaključimo da so več kot dve tretjini bolj nagnjeni proevropski, proliberalni demokraciji. Na drugi strani pa pokazan procent implicira, da je dovoljen, da se populistične stranke utemeljijo na vse bolj razdrobljenem političnem odru. Njihovi podatki tudi kažejo, da se večji porast kaže večinoma v državah "na obrobju" EU, razen v Italiji. Trend je, ki ga kažejo podatki, da kadar so populistični pridobili večjo moč, so le redko izgubljali podporo od prej, tako da je danes najvišja podpora še vedno na Madžarskem, v kateri okoli 69% volitvenega telesa podpira populistično stranko Fidesz in največjo opozicijsko Jobbik, ki se danes bolj predstavlja kot desnosredinska. V Italiji ta procent je nekoliko nižji, in sicer 56%, potem so Poljska, Bolgarija in pa Češka in so v vseh državah del vlade, pri tem pa niso zgubljali podpore. Pravzaprav se zdi, da v teh državah ohranjajo ali celo povečajo svojo priljubljenost. Francija je edina zahodnoevropska država, kjer bi več kot tretjina državljanov glasovala za populistično stranko, z procentom 41%, čeprav sta desna in leva populistična smer v njihovem primeru v zelo konfliktnem odnosu.

Torej, od deset populističnih strank z najvišjo stopnjo podpore jih je pet v srednji in vzhodni Evropi, in so vse del vlade. Preostalih pet strank iz zahodne Evrope in so štiri del vlade. Strokovnjaki v tem poročilu poudarjajo da naraščajoči trend se najbolj nanaša na desničarske in v nekaterih primerih skrajno desničarske stranke, kar kaže na to, da bodo bolj verjetno lažje prevzeli nadzor na levi populistični (Boros in sod. 2018).

3. Populizem na Poljskem

Leta 2015 je populistična avtoritarna stranka PiS zmagala v parlamentu in na predsedniških volitvah na Poljskem prvič po propadu Jarosława Kaczyńskiego leta 2007, in po osmih zgubljenih volitvah zaporedoma, zgubljenih proti strankam Civilna platforma (Platforma Obywatelska) in kolacijskem partnerju Poljska Kmečka Stranka (Polskie Stronnictwo Ludowe). Čeprav sta Andrzej Duda in Beata Szydło formalno predsednik in premier, dejanska moč je v rokah Jarosława Kaczyńskiego, katerega je edino uradna vloga kot rednega poslanca. Ekonomski razvoj Poljske je označen kot "zlata doba in populistični obrat" (Owczarek 2017) ter se poudarja kot ekonomski najbolj uspešna od postsovjetskih in postsocialističnih državah po propadu železne zaves, z najboljšim BDP po prebivalcu, podvojeni povprečni letni plači med letoma 2004 in 2016, 80% zvečani minimalni plači ter zmanjšani brezposlenosti za 12%, čeprav je zaslužek na Poljskem še vedno trikrat nižji od povprečja EU in le malo več kot petina povprečne plače v Veliki Britaniji. Če se spet obrnemo na razloge porajanja in ojačitve populističnih gibanj, v primeru Poljske ga ne moremo najti v krizi leta 2008, kar je predstavljalo plodno tlo za populistična gibanja v večini EU, saj socialni vpliv te krize je bil zelo manjši na primeru Poljske zaradi procesa preobrazbe, z začetkom že v devetdesetih letih. Pri ocenah poljskega prebivalstva obstaja presenetljivo neskladje njihove osebne življenjske razmere in poglede na politiko in gospodarstvo (Owczarek 2017). Čeprav so slednje ocenili kot vse slabše iz leta v leto (od leta 1989), poročali so o izboljšanju njihovih osebnih življenjskih razmer. Takšen nesklad je izkoriščala PiS stranka za tekmovanje za prevlad. Zgradili so pripoved o "Poljska v ruševinah", kar je v nasprotju z volilni slogani Civilne platforme – "Zeleni otok" in "Poljska pod gradnjo", ter pri tem poudarili subjektivno negativna zaznavanja javnega življenja in neizpolnjena pričakovanja nekaterih skupin (Owczarek 2017).

Njihova politika je poleg gradbe države nazaj iz ruševin, vsebovala tudi obljube glede vrnitev pokojninske reforme, močne razširitve družinskega programa Family 500+ (Rodzina 500+) in zgradbe veliko novih stanovanj na državnih zemljiščih. Čeprav so obstajale kritike glede

financiranja predstavljenih programov, izpostavili so dejstvo, da so korenite spremembe “v imenu naroda”.

Uporabili so svojo retoriko zastopanja večine v sodnem sistemu ter so se nanašali na uporabo večine v parlamentu za razgradnjo obstoječih prepričanj in ravnovesj v poljskem demokratičnem sistemu. Ta tako imenovana “demokracija” močno omejuje vlogo opozicijskih strank in možnosti za javna posvetovanja, zaradi česar je Evropska komisija izdala ostro opozorilo, kar ni edini zaostanek v zunanjih zadevah, namreč je populistična politična struktura uničila dobre odnose z evropskimi institucijami in z strateški partnerji, kot so Nemčija, Francija in pa tudi Rusija.

Predvsem pa številke kažejo na razdeljeno Poljsko, in sicer približno polovica meni, da vlada deluje slabo izvaja svoje volilne obljube, medtem ko je drugi del prebivalstva kritičnih do njenega pristopa k demokraciji in pravni državi (Owczarek 2017). Med liberalci in levičarsko opozicijo narašča vse bolj mnenje, da vlada te stranke zelo slabo nastopa pri varovanju demokracije.

4. Populizem v Franciji

Francija predstavlja drugo najbolj populistično državo z svojo 70% oceno, in zaostaja samo za Veliko Britanijo, ki ima 73% oceno (Bourekba 2017). Razlogi za takšen položaj so največ govori o nacionalni identiteti, javnem redu in pa nezaupanje večkulturnosti. Le Pen svoj program in diskurz temelji na tem, kar imenuje “vrnitev štirih suverenosti”. Poleg tega zanimiv pojav je ideja referendum o Frexitu, ki bi zagotovil Franciji, da se “spet svobodno” umakne evroobmočju in vsemu kar to prinaša, ter bi drastično omejila priseljivanje zaradi potreb EU trga dela. Značilni so tudi ukrepi bolj zaščitne narave, vrednote temeljene na boju proti multikulturalizmu in radikalnem islamu, z hkratnim spodbujanjem zaščite nacionalnega, francoskega blaga, podjetja in posameznikov, ter njihovo prednost pred vsem ostalim kar se ne uvršča v te kategorije (Bourekba 2017). Poleg Le Pen, tudi François Fillon je eden izmed primerov uporabe klasičnega orodja populizma v javnem diskurzu, saj temelji na igranju narodne suverenosti instuticij. Njegova retorika o francoski identiteti in priseljencih je podobno ostra kot populistične, in pokaže veliko odprtost do Rusije, ki je tudi vir sredstev za republikansko in stranko Marine Le Pen.

Sociolog Eric Fassin (Bourekba 2017) poudarja da je Evropa stopila v novo fazo, v kateri koncept “populizma” aktivno deluje iz oba toka, levega in desnega. Na desnem koncu spektruma populistična gibanja se bolj pretvarjajo, da govorijo v imenu “naroda”, čeprav igrajo na drugo karto čustev, in sicer bolj strah, glede migrantov, terorizma, radikalnega islama itd. Popularne parole so “Neposlušna Francija”, ki se mora upreti elitam, njihovi očiti koncentraciji bogastva in monopoliziranju moči ter zavračati globalizacijo in ohraniti nacionalno identiteto. Glede na neenakomerno porazdelitev populističnih diskurzov po političnem spektru obstaja veliko tveganje nadaljnje politične polarizacije (Bourekba 2017).

5. Populizem v Italiji

Populizem kot pojav je duboko zakoreninjen v zgodovino države in se v različnih oblikah ponavlja še od fašističnega gibanja (Dal Zotto 2017). Trenutne različice populizma, z predstavnikoma Lega Nord Mattea Salvinija in Five Star Movement (M5S) Beppeja Grilla,

skupaj predstavljata približno 40% volivcev. Med njimi pa tudi obstajajo velike razlike, saj M5S predstavlja najbolj razširjeno populistično gibanje, opredeljeno kot protievropsko in proti priseljevanju, medtem ko Lega Nord dojema le 10% glasov. M5S svoj politični diskurs temelji na obljubah z jamčenega minimalnega dohodka in posvetovalnega referenduma o evru. Prikazujejo tipične znake populizma ki so pogosti in opaženi pri mnogih lokalnih protestih, in sicer pokažejo izrazito sovražnost do višjih političnih razredov, ki se nasprotujejo podobi navadnega državljana, predstavljajo preproste rešitve zapletenih problemov ter so bolj nagnjeni k osnovnim oblikam neposredne demokracije, zavračajo kakršnokoli politično zavezništvo in se vodijo z parolo "Vsak se šteje za enega", kar pusti malo prostora za pluralizem (Dal Zotto 2017). Glede javnega mnenja, M5S je nedavno obtožen, da je glavni vir "fake news" in predstavlja propagando za Kremelj, na drugi strani pa se glede EU držijo bolj ideje "spremeniti od znotraj". Glede Lega Nord, njen razvojni pot je sigurno drugačen in ni lahko opredeljen kot populističen. Stranka, ki je v devetdesetih letih želela zastopati podjetja severne Italije, s tem tudi prednosti priseljevanja zaradi razvoja italijanske industrije, zdaj je postala organizacija, ki zavrača tujce same po sebi. Neprilagojenost stranke glede identitetnih vprašanj kot njeno avtoritarno pojmovanje družbe, ki temelji na obvezni heteroseksualni naravi, tradicionalni družini in zakonu in redu so značilnosti stranke, ki so izrinile na tej razvojni poti in pustili za seboj liberalizem (Dal Zotto 2017). Sam podatek, da obe stranki predstavljata 40% volivcev nam kaže, v koliki meri populistična gibanja, njihovi diskurzi in obljube pridobijo zaupanja prebivalstva, in kar je še bolj pomembno, pokaže nam veliko nezaupanje v evropsko usmerjene politične strukture.

6. Kako populizem stoji v letu 2020 in kaj je njegova prihodnost?

Čeprav smo doslej govorili o razvoju in vzponu populističnih gibanj v zadnjih letih, najnovejši rezultati raziskave YouGov-Cambridge Globalism Project leta 2020 kažejo, da se bo bistveno manj ljudi v različnih državah strinjalo z izjavami glede populističnih gibanj (Henley in Duncan 2020). Projekt YouGov-Cambridge Globalism Project predstavlja raziskava med približno 26000 ljudmi v 25 državah, ki jo je oblikoval The Guardian in so rezultati pokazali bolj ali manj strm upad populističnih tendenc v letu 2020 v vseh osmih evropskih državah vključenih v raziskavo. Čeprav so strokovnjaki preseneteni nad obsegom padca, glavne razloge najdejo v pandemiji koronavirusu. Matthijs Rooduijn, politični sociolog z univerze v Amsterdamu in strokovnjak za populizem je dejal: "Populizem je močno prizadel, vendar bo za seboj pustil plodna tla za prihodnost" (Henley in Duncan 2020). Raziskava, izvedena julija in avgusta, je pokazala, da se je po Britaniji, Danski, Franciji, Nemčiji, Italiji, Poljski, Španiji in na Švedskem - pa tudi v Avstraliji, Kanadi in ZDA - manj ljudi strinjalo z izjavo, da se nekaj posebnih interesov naši državi preprečuje napredek. V nekaterih državah je bil padec precejšen - s 33% na 22% na Danskem, padec za 11 odstotnih točk, z 9 točkami v Veliki Britaniji, 9 točk v Nemčiji, 8 v Franciji, 6 v Italiji in 4 na Poljskem. Pomemben upad je bil viden tudi v podporo stališču, da "mojo državo delijo navadni ljudje in korumpirane elite, ki jih izkoriščajo": 11 točk na Danskem, 9 točk v Nemčiji, 7 točk v Italiji in 5 točk v Franciji (Henley in Duncan 2020).

Raziskava je pokazala manjši upad izjave "volja ljudstva bi morala biti najvišje načelo politike te države", kar kaže na to da raven podpore kljub vsemu ostaja visoka, saj v sedmih od osmih anketiranih evropskih državah je med 60% in 74% vprašanih odgovorilo, da se strinjajo, da mora prevladati "volja ljudi". Torej, načeloma je opazljiv padec podpore populističnim idejam, saj obstajajo dokazi o večjem zaupanju v znanost, politike in strokovnjake. Torej svetovna pandemija ni zaznana kot trenutek ko bi mogli vrniti moč ljudem. Rezultati pokažejo, da populistične stranke v številnih državah nedoslednih stališč glede ravnanja z virusom, posebej

glede vprašanja odrptja in zaprtja meja. Populistične strank in njihove ideje so načeloma dobivale veliko manj pozornosti, zlasti v zgodnjih fazah krize. Ampak, strokovnjaki opozorjajo, da gre verjetno le za začasno zatišje, saj posebej trenutno v drugem valu naraščajo teorije zarote, stališča glede ukrepov postajajo sve bolj polarizirana, kar je seveda spet priložnost za ojačitev populistov. Upad zaupanja v ukrepe je tudi povezano z zvečanim strinjanjem glede zmanjševanja priseljevanja. V raziskavi se je pokazalo, da je država z najmočnejšimi protimigracijskimi občutki je bila Grčija, in sicer skoraj štirje od petih so želeli, da bi se priseljevanje zmanjšalo, 62% pa jih je reklo, da bi jih bilo treba zmanjšati za “veliko” (Henley in Duncan 2020). Poljska je bila edina evropska država ki se je oprla temu trendu, saj se je procent tistih ki menijo, da bi bilo treba priseljevanje v prihodnosti zmanjšati, zmanjšal z 37% leta 2019 na 32%.

Na splošno, pandemija je destabilizirala populistična gibanja, zlasti na začetku same krize. Pomembno je poudariti da trenutni drugi val predstavlja plodno tlo za še daljšnji razvoj populističnih gibanj, katerih predstavniki bodo znali izkoriščat trenutno nezaupanje in konfuzno stanje prebivalstva.

“Številne krize so bile prava nevihta za populiste. Niso pa povzročile temeljnega nezadovoljstva, ki je vznemirilo Evropo in druge demokracije. Ljudem, ki glasujejo za populistične politike, običajno ni vseeno, kako dobro se določena politika obnese. Dejansko skupna trditev populističnih politikov - poosebljati voljo ljudi - odpravlja možnost, da bi se kdaj zmotili. Torej se napadalci populističnih voditeljev na elito redko sprašujejo - tudi če so tudi sami del te elite. Razumevanje korenin populizma je prvi korak k ugotavljanju, kako zaščititi demokracijo” (Balfour 2020).

Demokracija danes v Evropi ni samo na nacionalni ravni in izboljšanje demokratičnih postopkov ne bo šlo samo z prilagoditvijo svojih institucij. Lokalna, nacionalna in nadnacionalna raven morajo biti usklajene in odgovore, kako bi lažje odgovorili na težave in izzive. Kot smo že omenili, upravljanje Evropske Unije je tudi ogroženo, saj so že znane parole nekaterih populistov, ki bolj zaupajo destabilizaciji EU od znotraj. Ta destabilizacija bi lahko prinesla videz EU kot razdeljene, šibke in nesposobne soočati se z izzivimi, posebej po odpravljanju pandemije. Populisti postavljajo vprašanja o legitimnosti, zastopanosti in politični udeležbi.

“Za smiselno zapolnitev političnih praznin je treba popolnoma premisliti o razmerju med lokalno, nacionalno, EU in svetovno ravno upravljanja - namesto da bi EU običajno izvajala reformo od zgoraj navzdol. Obravnava te prekinitve bo ključnega pomena za obnovo evropskega projekta” (Balfour 2020).

7. Zaključek

V seminarski nalogi je napravljen pregled definicij populizma, njegov vzpon in trenutno stanje v Evropski Uniji. Nato smo se osredotočili na tri različna primera, ki so predstavniki posebnih skupin EU držav in sicer Poljske, Francije in Italije. Skozi njihove primere lahko smo opazili skupne značilnosti, podobno retoriko in stališča ki se ponavljajo v različni inteziteti in različnih političnih strukturah in kulturah. Ampak, trenutna pandemija je sigurno spremenila položaj populističnih gibanj in vzdrmla jih, na drugi strani pa drugi val v katerem se nahajamo prinaša nove teorije zarote in upad zaupanja vladam in ukrepom, kar populisti bodo znali izkoristiti.

Vzrok populizma pogosto najden v kriznih situacijah, podobno ko zdaj vidimo trenutno situacijo kot plodno tlo za utrjevanje gibanj in uvrščanje v politične strukture, in opazimo da so populistična gibanja rezultat ene politične strategije ki temelji na manipulaciji in izkoriščanju krize. Čeprav je razmerje med krizo in vzponom populistične desnice očitno vprašanje, obstaja več in zelo različnih diagnoz te krize in predvsem občutka, da živimo v negotovih časih.

Populisti predstavljajo novo “voljo narodov” ampak moramo zastaviti vprašanja: Kdo so “ljudje”? Kdo odloča? In v čigavo korist? Kdo so elite katere sovražimo? Če se bomo zavedali teh vprašanj, bomo lahko objektivno ogledali politični oder Evropske Unije in bili bolj zavedni pri izbiri tistih, ki nas predstavljajo.

Literatura

Balfour, Rosa. 2020. Why populism can survive the pandemic? *Carnegie Europe*, 15. julij. <https://carnegieeurope.eu/2020/07/15/why-populism-can-survive-pandemic-pub-82293>

Boros, Tamás, Freitas, Maria, Laki, Gergely in Ernst Stetter. 2018. *State of populism in Europe*. Brisel: FEPS – Foundation for European Progressive Studies.

Bourekba, Moussa. 2017. Populism in France: Towards normalization? V *Populism in Europe: From Symptom to Alternative*, ur. Eckart Woertz, 31-35. Barcelona: CIDOB

Colomina, Carne. 2017. Populism “made in the EU”. V *Populism in Europe: From Symptom to Alternative*, ur. Eckart Woertz, 23-27. Barcelona: CIDOB

Dal Zotto, Elena. 2017. Populism in Italy: The case of the five star movement. V *Populism in Europe: From Symptom to Alternative*, ur. Eckart Woertz, 61-65. Barcelona: CIDOB

Gonzalez, Roc Sola. 2019. Auge del populismo de derecha en Europa ¿Resultado de la crisis o estrategia política? *Revista de Historia Actual* 1:16-31.

Henley, Jon in Pamela Duncan. 2020. European support for populist beliefs falls, YouGov survey suggests. *The Guardian*, 26. oktober. <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/26/european-support-for-populist-beliefs-falls-yougov-survey-suggests>

Maravić, Nikša. 2019. Tipovi desnog populizma u Europi. Diplomsko delo. Zagreb: Univerza v Zagrebu.

Muro, Diego. 2017. Let the people rule! Definitions and theories of populism. V *Populism in Europe: From Symptom to Alternative*, ur. Eckart Woertz, 9-15. Barcelona: CIDOB

Owczarek, Dominik. 2017. The roots of populism in Poland: Unsustainable growth and cultural backlash. V *Populism in Europe: From Symptom to Alternative*, ur. Eckart Woertz, 39-45. Barcelona: CIDOB

Rakela, Mirjana. 2018. Porast populizma u Evropi: Da li je vrijeme da se zabrinemo? *Slobodna Evropa*, 26. november. <https://www.slobodnaevropa.org/a/populizam-u-evropi/29609221.html>

Pew Research Centre. 2019. *European public opinion three decades after the fall of communism: classifying European populist parties*. Dostopno prek: <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/Pew-Research-Center-Value-of-Europe-report-FINAL-UPDATED.pdf>

Ilija Todorović:

KARAKTERISTIKE POPULIZMA U SRBIJI

1. Uvod

Populizam slobodno možemo označiti kao jedan pojam koji nije lako objasniti i definisati. Ovo je jedan slabo istražen pojam u Srbiji, što ne znači da je manje prisutan u političkom životu i načinu života kod građana Srbije. Gledano sa strane teorije sam pojam populizma je na neki način definisan, ali u praksi je doista dosta promenljiv pojam sa mnogo različitih značenja kao i promena.

Dok je u svakodnevnoj upotrebi ovaj pojam vrlo fluidan i neodređen, često korišćen kao sinonim za demagogiju i oportunizam, stručna literatura se već više od dve decenije bavi dubljim određivanjem kako ovog pojma tako i njegovih ključnih elemenata (Lutovac Z, 2017:3). Cilj ovoga rada je svakako da se baziramo na karakteristike populizma u Srbiji kao jednoj Balkanskoj državi koja odudara na raznim poljima od Evropskih država, takođe neizostavno je da pogled usmerimo malo i na populizam u Evropi konkretno na Sloveniju, kako bi mogli preciznije formulisati populizam u Srbiji.

Kako bi lakše analizirali populizam u Srbiji, prvenstveno poželjno je pre svega da uvidimo kakav je položaj politike, kulture i društva u Srbiji.

Na Balkanu, kao i u Srbiji često se čuje, kako je u Evropi sve uređeno i propisano. Nažalost ovakav način mišljenja upućuje na samu političku svest i stanje u Srbiji. Ona je tu, prisutna je ali nije je još uvek moguće otkriti na pravi način, još uvek nije vodjena jasnim putem, politička strana Srbije je usko povezana sa samim društvom u Srbiji, te na neki način možemo uvideti da je na tom polju populizam lako nametnuti ili ga lako koristiti. U Srbiji se u poslednje vreme uglavnom može primetiti prisutnost diktatorskih političara, na koje su ljudi na neki način i navikli. Bitan aspekt politike i društva u Srbiji jeste taj, da su ljudi isključeni iz procesa stvaranja političke kulture i društvenog okruženja. Teško je razrešiti šta stanovnici Srbije očekuju od politike u svojoj državi, većina Srba se recimo vodi nacionalnim načelom, za njih je najbitnije očuvanje nacionalnog identiteta, te recimo prema tome političke partije mogu da se usmere na primer na delovanje i očuvanje nacionalnog identiteta.

Pored toga politika u Srbiji lako može da se okrene uticaju Crkve, patrijarhalnog načina života i principa i na taj način stvoriti i prikupiti ljude oko sebe.

Na određeni način populizam možemo povezati sa demokratijom ali opet rasprava o tome je dosta fluidna i nema određeni smisao. Na neki način populizam kao pravac ili uticaj ali čak i fenomen koji je okrenut ljudima i njihovim potrebama svakako izaziva veliku pažnju i značajnost za društvo i politiku jedne države. Sve u svemu populizam je i dalje nerazrešen, kombinovan i nedovoljno jasan, ali i kao takav opstaje i deluje.

2. Populizam

Prema jednom, populizam se manifestuje kada je neko obraćanje, diskusija ili program u svojoj osnovi vrlo pojednostavljajuće i vođeno impulsivno, s namerom da cilja pre svega na osećanja onih kojima je upućeno. Takav pristup se može nazvati i demagoškim. Prema drugom tumačenju, populizam je način oportunističkog vođenja politike, kojim se građanima, potencijalnim biračima, nude brza, laka (i najčešće bar u datom trenutku neostvariva) rešenja, umesto da im se ukaže na svu kompleksnost date situacije i ponudi rešenje koje je manje atraktivno, ali zato realno ostvarivo (Lutovac Z, 2017:5). Svakako da li na osnovu ovoga možemo shvatiti populizam, samo kao sredstvo za dobijanje određenog cilja ili interesa, upitno je.

Za populiste važi načelo po principu „zero-sum“: ko nije s nama, taj je protiv nas. Ta matrica je dobra osnova da se povećaju strah i nesigurnost u narodu i da se dignu tenzije između te dve sukobljene strane. To je pogodno tlo za beskrupulozne pojedince da se uz demagogiju, lažna i nerealna obećanja i trikove, često uz pomoć domaćih tajkuna ili stranog kapitala se nametnu kao jedini pravi predstavnici naroda i borbe protiv elite. U principu, populistu zaobilaze ili krše norme demokratskog procesa. Populisti hoće direktnu vezu i komunikaciju sa narodom, jer oni personifikuju ceo pokret. (<http://www.politika.rs/sr/clanak/>).

Polazeći upravo od klasične definicije populizma, u postojećoj literaturi preovladava konsenzus da je najmanji zajednički imenitelj sadržan u tome da svaki oblik populizma podrazumeva postojanje homogenog „naroda“ i homogene „elite“ i da su ta dva elementa najčešće u antagonističkom, sukobljenom odnosu (Lutovac Z, 2017:6). Možemo zaključiti i doneti zaključak da je jedan od glavnih da spomenemo pojmova u oblikovanju i objašnjenju populizma zapravo suprostavljenost elitama, okretanje narodu i njihovim potrebama ili željama, bez nekog jasnog cilja, ali uz potrebu da se narod ili određena skupina ljudi okrene ideologiji populizma koju promoviše određena skupina ljudi.

Kako zapravo možemo definisati populizam, tačnije osobe koje su zagovornici populizma i koje se rukovode sa njime.

Populisti kao što smo već naveli sumnjaju ali i žele da opovrgnu elite koje su na vladajućim pozicijama, ono što je još karakteristično za populiste jeste da smatraju da su oni predvodnici naroda, ljudskih potreba i borbe za jednakost. Populisti na sve one koji imaju drugačiji način rada, vođenja nečega i rada, predstavlja vrstu neprijateljstva i drugačijeg delovanja.

Treba primetiti da najuticajniji populistu s kraje prošlog i početka ovog veka u Evropi i SAD nisu bili obični ljudi iz naroda, već vrlo uticajne ličnosti, koje nisu neposredno pripadale političkoj eliti. (Lutovac Z, 2017:7) To je nešto što je za ovu ideologiju pojma karakteristično. Odrednica populizma jeste ta da nije klasno definisan: predvodnici populističkog pokreta ne pripadaju nužno jednoj klasi, niti se obraćaju jednoj posebnoj društvenoj klasi birača, niti tematizuju klasno pitanje kao takvo, nudeći posebna rešenja za neki od društvenih slojeva. Naprotiv, populistički pokret se obično obraća vrlo heterogenim društvenim grupama, dok se svest njihovih pristalica o klasi iscrpljuje u borbi protiv vladajuće klase, kojoj god društvenoj grupi predstavnici vlasti pripadali. Isto tako empirijski podaci pokazuju da među glasačima populističkih pokreta ne dominira nijedna klasa (Lutovac Z, 2017:8). Populizam je pre svega

više okrenut desničarskoj ideologiji i on uz svoj stav pokušava da skloni na svom putu sve neistomišljenike.

Populizam je neminovna nus pojava neposredne demokratije. To je devijantno preuveličani, ponekad plansko manipulativni, demokratski refleks koji, ukoliko se politički ostvari, gotovo po pravilu završava u nedemokratskim modelima vladavine još otuđenijih elita (Cvetković S. in drugi,2017:6)

3. Populizam u Srbiji

Populizam je i u Srbiji svakako deo koji je neizbežan u političkim delovanjima, načinima rada sa društvom, kao i društvenih udruženja.

Elite koje su na udaru populizma ne moraju samo da budu domaće - međunarodne elite su na primer bitne za razumevanje populizama partije UKIP u Velikoj Britaniji u borbi za nezavisnost od EU, Sirize u Grčkoj pre dolaska na vlast ili demagoškog populizma vlasti u Srbiji, koja često koristi narativ o uticaju i pritiscima stranih centara moći na politička dešavanja u zemlji(Cvetković S. in drugi,2017:8). Svakako populizam je u Srbiji povezan sa običnošću, običan je, lako shvatljiv za ljude i široke mase, bez konkretnog cilja lako je priključiti i zaintegrirati mase ljudi, koje očekuju neku promenu ili pomoć. Često se u populizmu u Srbiji spomnje pojam običan čovek ili problemi običnih ljudi sa kojima se suočavaju svakodnevno. Sintagma „običan čovek” odnosi se na čoveka kojem je teško da se identifikuje sa postojećim političkim, ekonomskim ili kulturnim poretkom i koji oseća da su on ili njegova zajednica u krizi. Kada se kriza desi, tada su najprigodniji odgovori oni koji izgledaju jednostavno, brzo i efikasno (Cvetković S. in drugi,2017:13). Ova sintagma je centar oko koje populisti mogu privući ljude oko sebe. Uglavnom taj proces se prenosi na čitavu političku sliku u društvu Srbije, kao i na samo društveno delovanje.

Sa preko 100 političkih partija, Srbija ima više nego dovoljno kvantitativnih preduslova za različite tipove populizma. Njihovom rađanju i uspehu svakako doprinosi nerazvijena politička kultura, kao i sistem kulturoloških verovanja koja su zasnovana na antiliberalizmu, antiindividualizmu, antiintelektualizmu i antimodernosti (Cvetković S. in drugi,2017:14). Nacionalistički populizam jedan je od najizraženijih u Srbiji. Ovaj populizam dominira u smislu spajanja ljudi oko jedne nacije, pokretač kod ovih populista i njihov cilj jeste da ojačaju prvenstveno jednu naciju, u ovom slučaju srbsku naciju, a sve one koji pokušaju poljuljati ili uticati na neke promene u Srbiji koje imaju veze sa nacijom Srbije smatraju kao delo izdaje ili napad na prema državi i njenom narodu.

Možemo reći da ovaj populizam lako opstaje na teritoriji Srbije, na prostorima balkana postoje mnogobrojne podele, koje su izrazito aktivne i predstavljaju i način manipulacije političkih predvodnika. Teritorija Balkana je teritorija čiji je istorijat nažalost zahvaćen raznim ratovima, koji su i dan danas tema podela i nerazjašnjenih zločina.

Polemike oko toga lako mogu da utiču na državu ali zbog toga populisti to i mogu da iskoriste u svrhu obećanja i stvaranja nacionalnog primirja i priznavanja ili nepriznavanja određenih događaja. Populisti u Srbiji lako navode da je Srbija jedna od država koja je u centru napada, na taj način mogu privući veći broj nacionalista, takođe različitih slojeva, jer pojam nacije je nešto što obuhvata sve ljude bez obzira da klasni položaj, obrazovanje i ostalo. Populisti uglavnom u Srbiji traže i pozivaju se na pojmove koji su sveobuhvatni, koji ne prave podelu

unutar svog obuhvatanja, jer Srbi su Srbi, bez obzira na ekonomsko stanje, obrazovanje, na taj način lako se može manipulirati i privlačiti šira skupina ljudi.

Nacionalistički populizam koristi mitove i etnosimboliku prošlosti, gde se narod prikazuje kao mučen, napadan, ostavljen, ali opet veliki i spreman da to prevaziđe nacionalnim osvešćenjem. Ukoliko to nije do sada uspeo, narod se kroz populističke psalme ubeđuje da sada ima prave vođe da završi istorijski zadatak, koji mu kao velikom narodu pripada (Cvetković S. in drugi,2017:17).

U Srbiji je još jedan oblik populizma prisutan i izaziva veliku pažnju. To je takozvani populizam "Čvrste ruke".

Već nekoliko godina istraživanja pokazuju da se u Srbiji poverenje u demokratiju smanjuje. Naime, svaki treći ispitanik nema poverenja u demokratiju jer, kako kažu ispitanici, ona proizvodi razmirice unutar stanovništva, loš je okvir za funkcionisanje ekonomije i loše održava red u društvu. Simultano, sa porastom nepoverenja u demokratiju, događa se i okretanje autoritarnim oblicima vladavine. Oko 40% ispitanika veruje da je Srbiji potrebna čvrsta ruka, dok gotovo 10% ispitanika smatra da je za dobro vođenje države potrebna diktatura (Cvetković S. in drugi,2017:17).

Ova vrsta populizma vodi se ciljem da se ostvari jedan vođa koji će zaslužiti poverenje ljudi i koji će biti odgovoran za njihove probleme.

Neki od izraza sa kojima se populistu u Srbiji mogu koristiti i koriste ih su:

„Demokratija nas je uništila”, „Svi su se okrenuli protiv Srba, a Srbi su ti koji su svima pomagali”, „Mi smo praktično u centru svih dešavanja”, „Nacionalnost je veoma važna, a mi smo tu upravo izgubili, što nismo to više vrednovali...ne bi nas dovelo ovde da smo to malo više veličali”, „Mi smo ključ mira i stabilnosti u regionu”.(Lutovac Z,2017)

Često se populistu koji koriste kao svoj pokretač priču o vođi ili čvrstoj ruci pozivaju na Rusiju, a oduvek su Rusija i Srbija povezivane zbog religije i nacije i sličnostima koje se pojavljuju između ove dve države. Populisti koji se okreću ka ovom delovanju naglašavaju da je Srbiji zapravo potreban vođa kakvog Rusija ima koji će uticati na jačanje religije i pravoslavnog duha. Zaista od klasičnog populizma, populistu u Srbiju se okreću oko neke ključne tačke koja će biti pokretač za skupine ljudi.To su svakako nacija, religija, demokratija ili upitnost demokratije. Još jedan populizam dominira u Srbiji, to je svakako borba za prirodno tržište ili borba za domaće tržište. Ovaj pokretač usmerava pvenstveno za jačanje domaće proizvodnje, za jačanje domaće ekonomije. Populisti koji zagovaraju ovakav vid proizvodnje imaju za cilj zaštitu države od stranih investitora, koji imaju za cilj korišćenje resursa i potrošnju samih tih resursa na štetu građana Srbije.

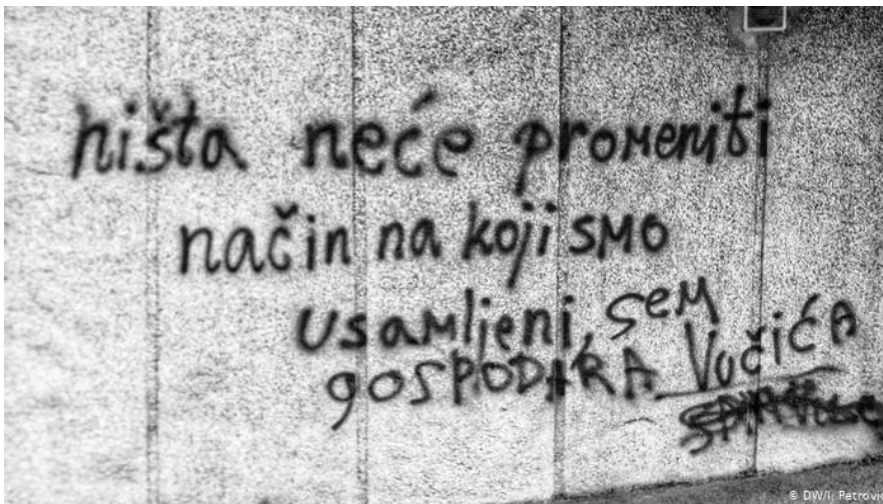
Interesantno je da se populistu aktiviraju najviše u periodima kriza, periodima gde su ljudima potrebna nova obećanja iako bez cilja, ljudi bez izlaza uvek će želiti da čuju nešto što će ih u tom momentu privući i ohrabriti na određenom polju. Međutim važno je reći da populistu u Srbiji daleko mogu da odudaraju od bilo kog oblika solidarnosti, tolerancije i razumevanja. Zbog čega je to tako, vidimo da kroz mnoge primere njih zanima pozicija sa koje lako mogu da uklone neistomišljenike, dakle zanima ih njihov cilj, pored cilja i novina koje plasiraju samom narodu.

Populizam je termin koji je u upotrebi sve češće i služi da karakteriše niz pojava i procesa, ali je širok opseg njegove upotrebe doveo do toga da se on često koristi samo kao sredstvo za optuživanje političkih protivnika, bez detaljnijeg obrazloženja (Cvetković S. in drugi,2017:29). U Srbiji populizam se vezuje za političke partije i njene orijentacije koje služe za pokretanje i okupljanje ljudi oko određenih obećanja. Populizam je uz to svakako i vrsta i način komuniciranja i prenošenja informacija.

Populizam kao oblik političke komunikacije nije samo prisutan u partijskom životu, već i u formalnom vladanju. Tako političari redovno koriste populizam kao oblik vladavine, dok takođe autoritarnost iz polja političkih partija prenose na nivo odlučivanja u institucijama sistema. Odlučivanje uskog kruga ljudi ili samih lidera prenosi se i u polje državnčkih odluka (Cvetković S. in drugi,2017:32).

Takođe važno je da spomenemo da se još od stvaranja Jugoslavije bile vođene populistička politička kretanja sa naročito snažnim srpsko hrvatskim problemima.

a. Trenutno stanje u Srbiji

Izvor: <https://www.dw.com/sr/>

„Sve što populistici imaju su prazne parole iza kojih ne stoje nikakve razrađene politike. Manipulišu strahom i neznanjem i na tome grade svoj opstanak na vlasti“. U toj manipulaciji ključnu ulogu igraju mediji” (Cvetković S. in drugi,2017:41).

Danas ključnu ulogu u širenju populizma ili njenih ideologija imaju mediji. Kao i u svemu danas mediji predstavljaju jedan od glavnih pokretača svega. Trenutno je u Srbiji na mestu predsednika Aleksandar Vučić, zbog čega je ovo još jedan veliki plus u prikazivanju populizma u ovom radu, jer je ovo trenutno stanje u Srbiji i jedan dobar primer.

Kad jedna vlast krene putem populizma i demagogije, kao što je to slučaj sa aktuelnom vlašću Aleksandra Vučića, da bi uspešno manipulirala strahom i neznanjem i da bi to svoje „veliko ništa“ narodu prodavala kao „nešto“, neophodni su joj mediji. Nije dovoljno samo da stvori svoje medije, jer se nikad ne zna koji će od tih pokušaja uspeti, a koji propasti (ta operacija je skupa i rizična), već pre svega mora da stavi pod kontrolu postojeće tiražne i gledane medije (Cvetković S. in drugi,2017:41). Vlast Aleksandra Vučića se u Srbiji vezuje uz veliku cenzuru

medija, jednostavno ili ste na jednoj ili nijednoj strani. Ukoliko ste protiv vlasti Aleksandra Vučića i kao medij i kao čovek od strane vodeće političke partije bićete okarakterisani kao neprijatelji ili izdajnici u procesu napredka Srbije. Ovo je klasičan primer populizma po teoriji. U trenutnoj politici Aleksandra Vučića upotpunosti se vrši cenzura svih kritika i mišljenja koja se razlikuju od njegove politike. Nešto manji uticaj cenzure je naravno na društvenim mrežama. Svaka osoba koja javnim putem pokuša da se suprostavi ili opovrgne rad trenutno vodeće stranke postaje meta medija i njegov položaj i reputacija pokušavaju da se ukaljavaju. Konstantno ponovljenje informacije iako neozbiljne postaju ozbiljne i to je trenutno središte rada vodeće političke partije u Srbiji na čelu sa Aleksandrom Vučićem.

Pravo lice Srbije je trenutno populizam, cenzura medija, u vizuelnom predstavljanju napredak i poboljšanje života, a u stvarnosti se postavlja veliki znak upitnika.

4. Pogled na Populizam u Evropi (Slovenija)

Kako bi lako doneli neke zaključke o populizmu u Srbiji, svakako osvrnućemo se na Sloveniju i populizam u Sloveniji, kako bi uvideli pogledali i evropski populizam.

U Sloveniji možemo govoriti o nekim elementima populizma od usvajanja sistema demokratije i višepartijskog sistema, mada se to ne ogleda u istraživanju populističkih politika i partija (Murn, M. 2013:38). Ostaje mišljenje da sve slovenske parlamentarne stranke poseduju određene elemente populizma (Murn, M. 2013:39). U Sloveniji je trenutno aktuelna politička ličnost pod imenom Janez Janša, postavlja se pitanje da li je trenutno njegova politika slična politici Predsednika Srbije i da li odaje utisak čistog populizma. Svakako populizam u Sloveniji ima sličan uticaj ali drugi smer.

Čovekova prava u Sloveniji su prešla na područje socijalnih prava (Murn, M. 2013:41). Na taj način ljudska prava se kreću u pravcu iskorišćavanja, zaradi prividnog uspeha, dolazi do određene cenzure medija, gde vidimo deo i uticaj populizma. U Sloveniji se trenutno ocrtava taj smer populizma o jednakosti iako u praksi i trenutnom političkom životu nemaju svi jednaka prava i slobode.

Temelj Slovenske države je Slovenski narod, je Slovenski čovek (Ftičar, J. 2019:20). Jedna od stranki koja je u Sloveniji izazivala i privlačila veliku pažnju, svakako je SDS ili Slovenačko demokratska stranka. Ljudi koji predstavljaju ovu stranku, zasnivaju se na etničkoj naciji i tradiciji porodice (Ftičar, J. 2019:20). Trenutno u Sloveniji Janez Janša naglašava takođe da je porodica centar, a sve različite ljude stavlja u drugi plan. Negde možemo zaključiti da je na neki način prisutan uticaj nacionalizma i konzervativizma kroz politiku u Sloveniji, što opet u nekim segmentima i delovima, može da obuhvati populizam i njegovo kretanje.

Samim stavovo da Slovenija treba da bude da kažemo samo Slovenska država, lako se mogu privući ljudi koji iako nemaju neki izlaz u tome vide bolju budućnost, jer su recimo Slovenci, kroz trenutnu političku scenu u Sloveniji možemo je povezati sa nacionalizmom u Srbiji i promovisanju nacije.

5. Zaključak

Populizam je najuočljiviji na primeru radikalnih desnih stranaka koje profitiraju na anitimigrantskim temama u zemljama Zapadne Evrope (Holandija, Francuska ili Švajcarska), ali se u poslednje vreme pažnja pomera i na elemente populizma u levičarskim pokretima (Grčka i Španija) i na neke vladajuće režime u istočnoevropskim državama (Mađarska, Makedonija ili Srbija) (Knežević-Predić V,2015:37). Populizam je svakako prisutan i sve više zastupljen u Evropskim državama, važno je reći da Srbija čak dominira na tom polju, pogotovo u trenutnoj fazi i trenutnoj političkoj aktivnosti. Moramo u zaključnom delu o populizmu u Srbiju izdvojiti sve što je važno, bitno i tiče se društva u Srbiji. Srbija trenutno trpi pravi primer populizma jer prema teorijskom određenju, kao i prema praksi sve ukazuje na ovaj način i ovu političku ideologiju.

Populizam je još jedan u nizu politikoloških pojmova koji imaju nedovoljno određeno značenje. Jedan od mogućih uzroka jeste to što su populističke stranke i lideri godinama bili na marginama politike i stoga ne previše interesantni mainstream istraživanjima u političkim naukama (Knežević-Predić V,2015:38).

U ovom radu iznešene su brojne informacije o karakteristikama populizma u Srbiji, iako slabo istražena tema, došli smo do toga da je populizam trenutno u Srbiji itekako prisutan, obuhvata i samo društvo, jer sama politička dominacija trenutno utiče i na institucije i sve vezano za život ljudi. Interesno je to da recimo populizam u određenoj meri povezuje sve vezano za demokratiju, ali on je zapravo toliko daleko od toga, od tog jednakog prava ili izbora. Definisati ovaj proces nije predstavljalo lak zadatak, ali zanimljive su informacije koje su dobijene, dobili smo informacije da se prema ovim saznanjima u Srbiji šire ideje nacionalizma, dominacije, prividne jednakosti i obećanjima koja slute ka boljim danima.

Da li će populizam u potpunosti obuhvatiti društvo Srbije, da li će mediji prihvatiti populizam kao svakodnevni način delovanja, ostaju nam vreme i sledeće godine kako bi mogli uvideti. Svakako kroz pogled na populizam u Sloveniji, vidimo da je populizam takođe prisutan samo na drugačiji način, po pregledanim informacijama istim ali blažim tempom nego u Srbiji.

Slovenija je takođe obuhvaćena populizmom ali na Evropski, možda blažim tempom, prividno je približnija demokratiji, dok je u Srbiji populizam na čelu sa Aleksandrom Vučićem izuzetno oštar i napadan i odražava se na celo srpsko društvo.

6. Literatura

Lutovac, Z. (2017). *Populizam*. Beograd: INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje.

Cvetković, S., Ćirković, M., Jović, N., Milovanović, G., Nikolić, M., Popović, D., Sekulić, A., Stepanović, B., Stojanović, B., Tasić, S. i Vujačić, I. (2017). *Zloupotreba naroda – priroda populizma u Srbiji*. Beograd: Libertarijanski Klub Libek.

Knežević-Predić, V. (2015). *Politički identitet Srbije u globalnom i regionalnom kontekstu*. Beograd: Fakultet Političkih nauka.

Ftičar, J. (2019). *Populizem med slovenskimi političnimi strankami v obdobju 2016-2019*. Diplomski rad. Ljubljana: Univerza v Ljubljani Fakulteta za družbene vede.

Murn, M. (2013). *Sovražni govor kot orožje populizma- Analiza slovenskega političnega diskurza*. Diplomski rad. Ljubljana: Univerza v Ljubljani Fakulteta za družbene vede.

Simendić, M. (2017). *Demokratski otpori normalizaciji autoritarizma u Evropi*. Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije, Univerzitet u Beogradu-Fakultet političkih nauka.

Mihaljica, M. (2019). *Populizam i Demokratija*. <http://www.politika.rs/sr/clanak> , pogledano 4.1.2021.

Ignjatović, Đ. (2012). *Kaznena Reakcija u Srbiji*, Beograd: Pravni Fakultet univerziteta u Beogradu.

Živančević-Sekeruš, I. (2019). *Mediji civilnog društva kao alternativa medijskom populizmu, senzacionalnim i lažnim vestima*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Melvin Čeliković:

KARAKTERISTIKE POPULIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Uvod

Populizam je u posljednje vrijeme veoma čest izraz, možemo ga čuti i vidjeti skoro svakodnevno, a najviše se koristi u medijima. Koriste ga političke elite da učvrste svoj položaj ili da oslabe i diskredituju političke protivnike. Iako sama definicija populizma nije definisana većina autora slaže se da je populizam iznimno heterogen fenomen, i da je suština populizma podijela društva u dvije grupe “mi” kao narod i “oni” kao politička elita koja insistira da politika treba da bude izraz volje naroda. Alberttazi i Mcdonnell (2008:3) definiraju populizam kao ideologiju koja suprostavlja pošten i homogen narod protiv skupa elita i opasnih “drugih” koji su zajedno prikazani kao oni koji oduzimaju (ili pokušavaju oduzeti) prava, vrijednost, prosperitet, identitet i glas suverenog naroda. Kaltwasser i Taggart (2016:204) definiraju populizam kao ideologiju koja smatra da je društvo razdvojeno na dvije homogene i antagonističke skupine, pošten narod i korumpirana elita.

Oksfordski riječnik definira riječ populistički kao cilj da se dopadne običnim ljudima. Tako da možemo reći da je populizam jedan dio demokratije.

Pojam populistički javlja se krajem 19. stoljeća u SAD-u kao produkt djelovanja Narodne stranke ili na eng. People’s Party koja se zauzimala za veća prava seljaka i radnika i kritizirala politički sistem koji pogoduje interesima političkih i poslovnih elita iz Washingtona i New Yorka. Cilj Narodne stranke bio je da se smjeste u sami vrh politike kao treća politička opcija. Iako su dobro kotirali i osvojili određen broj mjesta u Senatu i Predstavničkom domu nisu se uspjeli nametnuti kao treća politička opcija. Dosta brzo su počeli da se približavaju Demokratskoj stranci u koju su se 1912. godine uključili. Pojam populizam se iz SAD-a širi se i u druge dijelove svijeta, ponajprije u Brazil pod vodstvom Getúlio Vargasakao kao i u Argentinu i Buenos Aires gdje se za predsjednika na izborima 1946. kandidovao Perón kao populista. Ako SAD možemo nazvati prvi valom populizma, a Južnu Ameriku kao drugi onda trećem valu svjedočimo danas kada stranke koje kombiniraju nacionalistički i populistički diskurs poput mađarske partije Fidesa i Viktora Orbana kao i Nacionalnog fronta u Francuskoj koje ostvaruju značajne uspjehe. Kada pogledamo i ostale populiste poput Vladimira Putina u Rusiji, Aleksandra Vučića u Srbiji, bivšeg predsjednika SAD-a Donalda Trumpa, vidimo da populizam u svijetu svakoga dana jača.

2. Populizam

Politolog Casom Muddeom (2007) kaže da je populizam u svojoj osnovi oblik politike koja se temelji na suprostavljanju korumpirane elite s poštenim narodom.

Elita predstavljaju moralno i ekonomski korumpirani vođe finansijskog, kulturnog i medijskog sektora. Predstavnici elite mogu biti nadnacionalne organizacije poput Evropske Unije, glavnih medijskih kuća, direktora, profesora, dok god je njihova djelatnost suprostavljena običnom

narodu i njenim interesima. Cilj populizma je dobiti javnu podršku. A da bi dobili javnu podršku populistu se optužuju da iznose laž i obmanu prema ljudima. Dajući narodu lažnu nadu i nerealna obećanja. Zanimljivo je da populistu ove osobine prepoznaju samo kod svojih protivnika i koriste ih za dikretizaciju istih. Populisti će uvijek reći da se oni bore za interes naroda. U Evropskim zemljama najzastupljeni je desničarski populizam. Desni (radikalni) populizam osim osnovne političke „prijetnje“ uključuju i migratne i nacionalne manjine. Mađarska, Viktor Orban i njegova desno-populistička stranka Fidesz (Mađarski građanski savez), Nacionalno-konzervativna stranka Prawo i Sprawiedliwość (Poljska), Front National (Francuska), Partij voor de Vrijheid (Stranka za slobodu, Nizozemska), Aleksandar Vučić i Srpska napredna stranka (Srbija) Ovo su samo neki od desno-populističkih stranaka u Evropi koji su već godinama u usponu. Empirijska istraživanja (npr. Mudde, 2007., Flecker et. al 2004., Norris, 2005.) pokazala su da osobe sklone desnom radikalnom populizmu, osim anti-elitističkih stavova koji čine srž svakog populizma, imaju i tendenciju k autoritarnim stavovima, ksenofobiji i nacionalizmu. Desne populiste u značajnoj mjeri podržavaju nesigurni ljudi, bilo da se radi o nesigurnosti materijalne egzistencije i karijere ili nesigurnostima vezanima uz problem identiteta (Mudde, 2007.). Desne radikalne populističke stranke jačaju kada uspijevaju mobilizirati glasače na temelju opisanih strahova, ali nailaze na probleme kada glasači naglasak stavljaju na ekonomska pitanja (Ivarsflaten, 2005. u Lefkofridi i sur., 2014.). Kao bi pridobili veći broj glasača mnoge desničarske stranke uz desne stavove uključuju i lijeve. Lijevi populistu pozivaju se također na direktno zastupanje “naroda” (ili s obzirom na internacionalnu usmjerenost mnogih takvih pokreta i stranaka umjesto “narod (people) možemo koristiti termin “ljudi”), ali ovdje po ekonomskoj ili klasnoj osnovi, u inkarnaciji podjele “ljudi” protiv ekonomske i političke elite, to jest protiv sila koje podupiru neoliberalnu hegemoniju (Mouffe, 2013.).

3. Politički populizam

Politički populizam predstavlja sredstvo političkih elita kojima je cilj dezintegracija pravnog poretka države u kojoj su na vlasti ili u kojoj pretenduju na vlast, kako bi proširile svoje nadležnosti i moć djelovanja.

Da bi uspjeli u svome naumu, političkim elitama je potrebna legitimacija za mjere koje su predvidjeli u svome djelovanju, koju će dobiti uslijed predviđanja rezultata koji su bazirani na populizmu. Legitimacija za mjere političkih elita dolazi od javnog mnijenja, koji će podržati takve političke mjere zbog pogodnosti rezultata koje su političke elite predvidjele. Liberalne države su definisane kao pravne države.

Krajem šezdesetih populizam stječe negativne konotacije koje su se održale i danas. Ovaj trend bio je podržan od strane političara populistički orijentisani koji podilaze narodu, zastupaju njihove interese, bore se za njih, a suštini djeluju u svom interesu. Mediji su nezaobilazan dio njihove populističke retorike. Neovisnost medija narušava se od strane političkog sustava. Populističku logiku možemo identificirati ne samo u političkoj domeni i njezinoj medijskoj reprezentaciji, u užem smislu, nego i u smislu općenite proizvodnje medijskih tekstova.

Neki autori (Taguieff, 1995, Tarchi, 2002, 2008; Jansen, 2011) smatraju da populizam treba tretirati kao politički diskurs ili politički stil koji je svojstven različitim društvenim i političkim skupinama s obzirom na to da je jedino zajedničko obilježje različitih populističkih pokreta pozivanje na narod. Najčešće ga koriste one skupine koje se suprotstavljaju aktualnim nositeljima vlasti ili prevladavajućoj intelektualnoj klimi u nekom društvu.

4. Populizam u BiH

Politički populizam može se okarakterizirati kao posebna ideologija i politički stil kako ga Albertazzi i McDonnell (2008:3) definiraju kao ideologiju koja suprotstavlja pošten i homogen narod protiv skupa elita i opasnih “drugih” koji su zajedno prikazani kao oni koji oduzimaju (ili pokušavaju oduzeti) prava, vrijednosti, prosperitet, identitet i glas suverenog naroda. Margaret Canovan populizmu je pristupila kroz oblike njegovo postojanja u savremenim demokratskim društvima, ispitujući šta je to to različite političke fenomene čini populističkim. Ona identifikuje tri različita nivoa populističkog diskursa koji djeluju separatno ili jedinstveno. Prvi nivo je usmjeren prema “zamišljenoj zajednici” gdje se populistički diskurs obraća “ujedinjenom narodu”. Na drugom nivou pored “ujedinjenog naroda”, one se obraća i etničkim manjinama u okviru zajednice sa ciljem promovisanja zajedničkih vrijednosti i potreba, dok je treći nivo usmjeren na ujedinjenje “običnog naroda” u borbi protiv arogantne elite i korumpiranih političara (Canovan 1999). Ona populizam ne smatra uobičajenom, rutinskom političkom praksom, već kao diskurs koji uključuje i emocionalne elemente iza kojih se krije ličnost harizmatičnog lidera (Canovan 1999, 2-16). Politički populizam prati postojanje harizmatičnog vođe koji instiktivno zna šta narod želi i da je on “spasitelj naroda” (Albertazzi i McDonnell 2008:5). Politički populizam u BiH zasnovan je najviše kroz medijsku kampanju. Većina stanovništva srednjeg i nižeg obrazovanja prema istraživanjima podložnija je medijskim uticajima i političkom populizmu i smatraju se publikom tradicionalnih medija. Većina vladajućih struktura “vlada” tradicionalnim (državnim) medijima, kao svojinom čime je omogućeno korištenje medija u populističke svrhe. Dok s druge strane mladi, obrazovni i ekonomski jača publika, okreće se digitalnim medijima koji svojim komunikacijskim formama i modelima nude raznovrsnost, interaktivnost, povezanost, otvorenost ka povezivanju i komunikaciji koja teče od većine ka većini, dok to nije slučaj kod tradicionalnih medija gdje sve informacije od centra “elita” teku ka većini “običnom narodu”. Iako je slobodniji protok u digitalnim medijima ne bi trebali postupani nekritički i samo optimistički. Manipulativni kapaciteti novih medija su mnogo skromniji ali ih ne trebamo zanemariti. Pa tako u Bosni postoje plaćeni botovi koji su vrlo aktivni na društvenim mrežama tako i raznim forumima i online informativnim programima. Njihov cilj je “otkriti” neprijatelja “opozicione stranke” i iznijeti “pravu istinu” i zagovarati pravdu i time optužujući ostale za lošu situaciju u BiH. Sve ovo bi imalo više smisla da to rade opozicione stranke ali u BiH situacija je drugačija. U BiH populizam se koristi ne da se dođe na vlast, već da se zadrži. Ekstremno desničarski populistički režim vlada u BiH gdje jedne te iste vladajuće stranke su na vlasti već 30 godina, (SDA-Stranka demokratske akcije, HDZ-Hrvatska demokratska stranka, SNSD-Stranka nezavisnih socijaldemokrata) ako izuzmemo SNSD koje su napravile smjenu zamijenivši Srpsku demokratsku stranku (SDS) koja danas čak prednjači kad je riječ o populističkom diskursu. Nacionalna ugroženost i prebacivanje krivice za stanje u državi s jednih na druge omogućavaju ovim populističkim strankama da vladaju. Svakodnevno u medijima i na raznim portalima slušamo populističke izjave kako stranaka tako i vladajućih struktura, da su Srbi ugroženi, da im “mi” Bošnjaci odlučujemo o sudbini, da je sve okrenuto protiv njih itd. Isti primjer možemo uzeti za Hrvate i njihov problem manjine i trećeg entiteta. Bošnjacima prijeti nestanak i sl. BiH populistice se najviše služe nacionalizmom za ostvarenje svojih ciljeva. U populizmu dominiraju velike partije dok male zaostaju, iako su u teoriji skloniji populizmu političke partije koje su manje. Bh društvo se dijeli na antagonističke skupine i to na više nivoa: državne, entiteske, kantonalne, kulturne i ostale, zbog uređenja BiH i time se stvaraju začarani krugovi populizma. Kao antagonističke skupine jedne drugu populistički optužuju za političke radnje koje čine i udaljavaju se od stvarnih problema. Ako dodamo da su političke kulturne linije rascjepa u BiH

neodvojive su od religije. Samim tim i religija koja se koristi u populizmu, tako političari održavaju podršku svog dijela glasačkog tijela optužujući drugu stranu za opstrukciju ostvarivanja njihove vizije za društvo. Pored toga gledajući nezaposlenosti i općeprihvaćenost da je pripadnost određenoj stranci uslov za rješavanje problema nezaposlenosti, tj. zapošljavanje birača i podobnih u državne firme. Iako naglašavanje (koristeći se obmanom i različitim populističkim ciljevima) da uvijek biraju sposobne (podobne) na prave pozicije, govori o ekonomskom stanju države. Kada govorimo u članstvu u Evropsku Uniju, to bi bila potvrda da je Bosna i Hercegovina postala stabilna i napredna evropska država, a ubrzavanje procesa evropske integracije predstavljalo bi ubrzavanje procesa unutarnjih reformi i promjena. Koje sigurno vladajućim strukturama ne odgovara. Pa sljedeći put kad čujemo vladajuće stranke da je glavni cilj BiH ka procesu evropskih integracija, dobro se trebamo zapitati da li je to samo populizam ili realnost.

5. Kriza kao pokretač populizma

Kriza ima posebnu ulogu u prirodi i porijeklu populizma kao jedan od glavnih pokretača populističkih pokreta, kao što je naglasio Taggart (2004:275) da je populizam reakcija na osjećaj ekstremne krize koja se pretvara u kritiku politike i u osjećaj da se politika ne može nositi s neobičnim kriznim uvjetima. Panizza (2005:11) tvrdi da populizam obično nastaje iz kritičnih okolnosti koje proizvode raspad društvenog poretka i gubitak povjerenja u sposobnost političkog sistema da ga obnovi. Analize Pappasa i Kriesia (2015) pružaju empirijsku potporu tvrdnji da populizam ima koristi od ekonomske krize, koju potvrđuje činjenica da su populističke formacije imale bolji učinak u zemljama koje su bile ozbiljnije pogođene globalnim ekonomskim padom. Rast populizma desničarskog u razvijenim državama Evrope možemo povezati i sa migranstkom krizom. Evropski kontinet se u posljednjih decenija demografski preoblikuje, čemu doprinose proces prirodne depopulacije ali i nastavljeni imigracijski tokovi, pa je u centru stupaju populističari sa svojom antimigracijskom politikom. Svjedocimo sve velike migrantske krize zadnjih 3-5 godina koje su uticale da građani Evrope stvore osjećaj za nesigurnost, a ta nesigurnost pogoduje populizmu. Migranti i izbjeglice koje se kreću prema boljoj budućnosti u nekoj od država Evropske Unije. Nakon što je EU zatvorila svoje granice neki od njih zaustavili su se u Bosni i Hercegovini kao privremeno stanište dok ne nađu način da pređu granice. Migrantska kriza koja se dešava stvorila je brojne probleme u BiH, prije svega možemo reći zbog nedostatka rješenja vlast kako na državnom tako i lokalnom nivou. Vlast umjesto da pronalazi način da riješava probleme, okreću se na međusobno svaljivanje problema. Većina migranata granicu BiH prelazi sa Republikom Srbijom koji se nalazi u manjem entitetu Republika Srpska. Zanimljivo je da njihove vladajuće strukture ne prihvataju migrante i prebacuju ih u Federaciju BiH gdje sada nastaje problem kapacitetnog smještaja, koji su svakako bezuslovni. Dolazi do sigurnosne prijetnje BiH, svjedoci smo raznih krađa, tuča pa čak i ubistava od strane migranata. Tu opet dolazi do začaranog kruga, prebacivanje krivice s jednog na drugog. Postoji mnogo neodmjerenih izjava trenutnog Predsjedavajućeg člana Predsjedništva Milorada Dodika. A jedna o tih izjava je "da postoji tajni plan da bošnjački političari, zajedno sa sigurnosnim agencijama žele da propuste u BiH 150.000 migranata". Da bi oni kasnije dobili bh. državljanstvo i da bi kasnije na taj način BiH postala muslimanska država. Ovo je klasičan primjer populizma i korištenje migrantske krize u te svrhe. Imamo i izjavu zastupnice u Opštinskom vijeću Elvire Abdić-Jelenović, koja je predložila da se zbog situacije sa migrantima i zbog sigurnosne situacije građana BiH uvede ratno stanje.

Kao primjer ekonomskih populizma uzet ćemo trenutno situaciju sa pandemijom Covid-19. Pandemija Covid 19 je populistima došla “kao naručena”. Stvarni neprijatelj koga ne vidimo. Javnost ga je prihvatila i nema potrebe objašnjavati koliko je opasan. Najvažniji element globalne zaraze je strah. Ljudi kada su preplašeni i kada se osjećaju ugroženo podržat će odgovarajuću ideologiju. Koliko god loša populistička vlast bila u vrijeme pandemije bolja je od anarhije koja bi zavladao da nema ograničenja postavljena od te strane vlasti. Lideri u situaciji globalne pandemije kakvo god rješenje da daju neće pogriješiti, jer bilo kakve mjere bolje su od stanja kojeg donosi smrtonosni virus. Pod prijetnjom od virusa vlada će iskoristi da se oduzme građanima djelić slobode, a građani će im to dopustiti. Populistički napadi krenuli su ka Centralnoj banci, kako bi se oslobodila dodatna finansijska sredstva. Gdje se u drugi plan stavlja i zaboravljaju silne akcize od putarina, duhana koje su nametnute u skorijem periodu i koje su iskorištene za nenamjenske budžetsku potrošnju. Pored toga desile su se mnoge afere oko javnih nabavki rukavica, maski i respiratora. Pri nabavkama desilo su se razni oblici kriminala, nepotizma i ograđivanja. Respiratore koji su predstavljeni u javnosti kao najbolji od najbolji i plaćeni enormnih 10 miliona KM koje je nabavila firma koja se bavi uvozom i izvozom malina, a i pritom ti isti respiratori nisu u upotrebi jer kako se na kraju ispostavilo nisu adekvatni za korištenje. Na ovaj način uzak krug ljudi iz vlasti pokušali su da izvuku korist iz ovoga. Ovaj slučaj je došao do suda ali me ne bi začudilo s obzirom na kriminal i korupciju koja vlada u BiH da ti isti ljudi budu oslobođeni optužnice i na kraju će biti da su oni bili u pravu, i da su oni radili za građane u teškim vremenima, a ne za sebe. Svjedoci smo i raznih laži i malverzacija koja su se dešavala u zdravstvu gdje su nam obećavali da nema nedostataka i da će svi građani biti zbrinuti, a u suštini građani su umirali, a da nisu ni imali priliku da dođu do usluge što zbog birokratskih razloga, što zbog nesposobnosti same organizacije svih ustanova. Ovde smo u doba teške krize uvidjeli pravo stanje naših zdravstvenih ustanova. Vladajuće strukture iskoristile su ovu pandemiju i ovaj haos da još više zaduže ovu državu da bi kako oni kažu “spasili ekonomiju”, a stvarna istina je da su opet po ko zna koji put začepjavali rupe u budžetskoj potrošnji.

Populistički lideri, dakle, koriste naše bazične ljudske potrebe: potrebu za pripadanjem i potrebu za samopouzdanjem. Vanjska grupa je uvijek neprijatelj (bilo da je riječ o vladajućoj eliti, kada su u opoziciji ili vanjskoj skupini s kojom postoji historija sukoba), a predizborni govori su uvijek fokusirani na negativne strane protukandidata, nikada na vrline i snage samog populističkog lidera (Lau i Pomper, 2004; Geer 2006; Nai i Walter, 2015).

6. Zaključak

Dominacija politike populizma unutar državne ekonomije može generirati veći stepen siromaštva kao direktna posljedica povećanja javnog trošenja i obeshrabrivanja preduzetničkog djelovanja (Management Association, 2017).

Populizam izvorno znači narod, stoga je narod upravo ili njegov pokretači održatelj ili njegova najveća slabost. Kako masa ne bi predstavljala prepreku i prižala otpor, neophodno je oslabiti je kognitivno. Postoje različiti mehanizmi kontrole mase i priječavanja kritičkog razmišljanja, a najčešće se služe oslabljivanjem obrazovanja, cenzurom medija i manipulisanjem preko osjetljivih tema, Destruktivne ideologije i razarajuće retorike, lako se uvuku u populizam i čine da je teško vidjeti granice. Najsvježiji primjeri zapaljive retorike i manipulacije u svoju korist, jesu migrantska kriza i stanje pandemije izazvano Covidom – 19. Populizam nemilosrdno udara na ljudske potrebe koje su svakome bitne, kao što su potreba da budemo prihvaćeni, da nam se

ukaže poštovanje, pita za mišljenje, da nas se sasluša i razumije, da budemo članovi neke grupe i osjećamo pripadnost nečemu.

Nepovoljna ekonomska situacija u BiH i visoka stopa siromaštva i nezaposlenost, stavlja u prvi plan brigu za preživljavanje i osiguranje egzistencijalnog pitanja. Brinući se za egzistenciju ljudi su odsječeni od nekih drugih pitanja i promišljanja. Začarani krug siromaštva i bespomoćnosti rezultira rezigniranošću i nepovjerenjem u pozitivne promijene. Populizam u BiH se zasigurno može nazvati dominantnom političkom opcijom, što potvrđuje činjenica da iste vladajuću stranke opstaju na vlasti zadnjih 30 godina. Nacionalna ugroženost i prebacivanje krivice za stanje u državi s jedne na druge, zapravo im je glavno sredstvo za ostanak na vlasti. Jedan od glavnih krivaca za stanje u državi svakako je politička kultura, koja je nedovoljno razvijena, proučavana i teško je izmijeniti je, potrebni su veliki naponi i vrijeme. Sve dok je na snazi nacionalizam vladajuće stranke će ostati tu gdje jesu i narednih godina. Govoreći o medijima koji mogu pomoći u tim naporima, na tu se podršku ne može osloniti jer se prvo treba osigurati njihova nezavisnost i stopirati manipulaciju šire publike.

Termin populist ima negativnu konotaciju, te je uvrijeđujućeg karaktera, nije za očekivati od političara da se tako samodeklarišu. Kao pitanje za razmišljanje nameće se uticaj populizma na demokratiju, da li će efekti biti pozitivni ili se kreću ka njegovom ukidanju?

Literatura

- Admir Č., Damir B., Faruk H., “Populizam- izabrane teme”, Tuzla, 2020. godina
- Augustin D., “Populizam i kriza demokracije”, Institute of Social Sciences Ivo Pilar, 2015. god.
- Berto Š., Marijana G., “Šta je populizam i kako ga istražiti”, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2016. god.
- Obrenovic, M., „Media Reports About Migrants in the Service of Populism and Political Manipulation”, Media dialogues / Medijski dijalozi, Vol. 12, No. 2, pp. 33-51, 2019. god.
- Časopis za istraživanje medija i društva, “Medijski dijalozi”, No 24, vol 9, Podgorica, 2016., god.
- Savremena administracija, “Politička enciklopedija”, Beograd 1975. god,
- Senadin L., “Leksikon socioloških pojmova”, Sarajevo, 2014. god.
- Zbornik radova, “Mediji civilnog društva kao alternativa medijskom populizmu, senzacionalizmu i lažnim vestima”, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2019. god.
- Naučno istraživački institut – “IBN SINA”, “Znakovi Vremena”, Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, Sarajevo, 2003. god.